

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

5 VE 6 NUMARALI UŞAK ŞERİYYE SİCİLLERİNE
GÖRE UŞAK'TA SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

HAZIRLAYAN
TUBA HAYAL

DANIŞMAN
DOÇ. DR. SADULLAH GÜLTEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2018

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü TARİH Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Tuba Hayal'in hazırladığı "5 ve 6 Numaralı Uşak Şeriyeye Sicillerine Göre Uşak'ta Sosyal ve Ekonomik Hayat" başlıklı tez 18/05/2018 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversitesi	İmzası
Başkan:	Doç. Dr. Sadullah Gülten	Ordu Üniversitesi	
Jüri Üyeleri:	Prof. Dr. İlhan Ekinci	Ordu Üniversitesi	
	Doç. Dr. Sezai Balcı	Giresun Üniversitesi	

ONAY

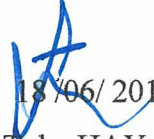
18.05.2018

Prof. Dr. Necip Fazıl DURU

Enstitü Müdürü

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum “5 Ve 6 Numaralı Uşak Şeriyeye Sicillerine Göre Uşak'ta Sosyal Ve Ekonomik Hayat” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18/06/2018
Tuba HAYAL
15530300021

ÖNSÖZ

Tarih araştırmalarında ele alınması gereken konulardan biri toplumların meydana getirdiği sosyal ve ekonomik hayatlarıdır. Bu konuların gün yüzüne çıkarılmasında Osmanlı tarihinin en önemli arşiv kaynaklarından biri olan şeriyye sicilleri büyük rol oynar. Çünkü o dönemin sosyo-ekonomik hayatının yanı sıra, hukuk tarihi ve şehir tarihi yapısının aydınlatılmasında da oldukça önemlidir. Kendilerine verilen yargı yetkilerini kullanan kadıların kayıt altına almış oldukları bu defterler merkezden gelen emir ve fermanları ve mahalli kararların yanında, önemli olayları ihtiva ettiğinden birinci derecede başvurulması gereken kaynaklardan biridir. şüphesiz sicillere bakılmaksızın o dönem hakkında yapılacak her türlü yorum noksan olacağından bunlar üzerinden vücuda getirilen çalışma bu boşlukları tamamlayabilir.

şeriyye Sicilleri içinde bulunan tereke kayıtları ışığında ortaya koyduğumuz bu tez Uşak şeriyye Sicillerinin 5 ve 6 numaralı defterlerini kapsamaktadır. Çalışmamıza ilk olarak zikredilen kayıtların transkripsiyon edilmesiyle başlandı. Daha sonra transkripsiyondan yola çıkarak oluşan veriler belli başlıklar altında toplandı. Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Uşak'ta ailenin nasıl oluştuğu ve ne şekilde dağıldığını ele aldık. Bahsi geçen konular sicilde nişanlılık süreci, nikâh akdi, mehir, boşanma, nafaka, vasi tayini gibi aile hukukunu ilgilendiren kayıtlardır. İkinci bölümde ise defterlerin çoğunda mevcut olan tereke kayıtları göz önünde bulundurularak tereke sahipleri, varisler, tereke sahiplerinin servet miktarları, miras taksimi ve bu hususta gerçekte anlaşmazlıklar neticesinde mahkemeye ulaşan davaların ardından merhumdan kalan eşyalar değerlendirilip Uşak'ın sosyal ve ekonomik hayatı hakkında bilgilere ulaştık. Her iki defterde darp, yaralama, küfür, hırsızlık, tecavüz, cinayet gibi toplum düzenini bozan konulara rastlamadık. Bu yüzden bahsedilen konularla ilgili tezimizde bilgi mevcut değildir.

Bu tezin her aşamasında hiçbir zaman yardımlarını benden esirgemeyen, araştırmaya dair soru ve sorunlarımı dinleyip bilgi birikimiyle ve tecrübeleriyle beni yönlendiren, değerli hocam tez danışmanım, Doç. Dr. Sadullah GÜLTEN'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca takıldığım noktalarda ve genel anlamda bana

yardımcı olmaktan hiç geri durmayan Arş. Grv. Halim KILIÇ' a minnettarım. Son olarak maddi ve manevi desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen ve her zaman yanımda olan sevgili aileme sonsuz teşekkür ederim.

Tuba HAYAL

Trabzon 2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR VE SİMGELER	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
GRAFİKLER LİSTESİ	viii
KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALARA DAİR	ix
1.Şeriyte Sicilleri ve Uşak Şeriyte Sicilleri	ix
2.Araştırma ve İncelemeler	xix
GİRİŞ	1
1.Uşak Coğrafyası ve Tarihi	1
2.Uşak'ta Köy ve Mahalle İsimleri	5
3.Cemaatler	13
4.Sülâleler.....	14
5.Unvanlar	16
BİRİNCİ BÖLÜM	22
1.1.Uşak'ta Aile	22
1.1.1.Aile Kavramı	22
1.1.2.Nişanlılık Evresi.....	27
1.1.3.Evlilik.....	30
1.1.4.Mehir	34
1.1.5.Boşanma	39
1.1.6.Nafaka ve Kısve	45
1.1.7.Vasî Tayini	50
İKİNCİ BÖLÜM	55
2.1. Miras Paylaşımı ve Tereke	55
2.1.1.Vefât Ettikleri Yerlere Göre Tereke Sahipleri	69
2.1.2.Terekelerde Servetin Dağılımı	71
2.2. Ev Eşyaları	73
2.3. Giyim-Kuşam.....	77
2.4. Mutfak Araç-Gereçleri	82
2.5. Tarım Aletleri.....	84
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	88
ÖZGEÇMİŞ	104

ÖZET**5 VE 6 NUMARALI UŞAK ŞERİYYE SİCİLLERİNE
GÖRE UŞAK'TA SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT****HAYAL, Tuba**

Yüksek Lisans, Tarih Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sadullah GÜLTEN

Mayıs 2018

Sayfa: 104

Bu çalışmada XIX. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen iki Şeriyeye Sicili esas alınarak Uşak'ın söz konusu dönemdeki sosyal ve iktisadi hayatına dair değerlendirilmeler yapılmıştır. Çalışmaya kaynak teşkil eden sicil kayıtlarında toplamda 677 kayıt bulunmakla birlikte bunların çoğunluğu terekeye dair davalardır. Ayrıca vasi tayini, izinnameleler, borç-alacak davaları, veraset ve vekâlet davaları, talak, nafaka talepleri gibi hususlar ağırlıklı olarak kayıtlardaki davalara konu olmuştur. Sicillerden medeni hukuka dair meseleler ile birlikte lakaplar, eşya isimleri, mahalle, köy adları gibi verilere de ulaşılmıştır.

Osmanlı Sosyal Tarihi ile ilgili çalışmalarda Şeriyeye Sicilleri ana kaynak olma özelliğine sahiptir. Böylesine mühim olan kaynaklar kaydedildikleri döneme dair sosyal, kültürel, hukuki, idari, ilmi, askeri yapısı hakkında birçok bilgi barındırır. Çalışmanın temel amacı Uşak'ın modernleşme döneminde sosyal ve ekonomik durumunun aydınlatılmasına katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Uşak, Şeriyeye Sicilleri, Kent Tarihi, Medeni Hukuk

ABSTRACT**SOCIAL AND ECONOMIC LIFE OF UŞAK ACCORDING TO 5th AND 6th
UŞAK ŞERİYYE REGİSTERS****HAYAL, Tuba**

Master of Arts, History Department

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Sadullah GÜLTEN

May 2018

Pages: 104

In this study, the social and economic life of Uşak in the last quarter of the 19th century was assessed based on two Şeriyye Registers dated 1879-1883 and 1892-1896. There are a total of 677 entries in the registry which are the source of this study and most of them are about inheritances. Furthermore, appointment of guardianship, permits, suit for a debt, divorce suit, alimony, inheritance cases are also in court registers. Along with civil issues such as nicknames, daily properties, neighborhoods and village names have been obtained in this registers.

One of the main sources of Ottoman Social History studies is the Şeriyye Registers. These records contain a lot of information about the social, cultural, legal, administrative, scientific, military structure of their period which was written. The main purpose of the study is to contribute to the illuminating of the social and economic situation of Uşak during the modernization period.

Key Words: Uşak, Şeriyye Registers, Urban Studies, Civil Law

KISALTMALAR VE SİMGELER

C : Cilt

D.E.Ü.İ.F.D : Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

H : Hicri

H_z : Hazreti

İSAM : İslâm Araştırmaları Merkezi

KMÜ : Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

KOSBED : Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

KSÜ : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

KTÜ : Karadeniz Teknik Üniversitesi

M : Miladi

OTAM : Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi

S : Sayfa

S : Sayı

SDÜ : Süleyman Demirel Üniversitesi

SÜ : Selçuk Üniversitesi

UŞŞ : Uşak Şerhiye Sicilleri

UÜ : Uludağ Üniversitesi

Vb : Ve benzeri

Yy : Yüzyıl

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: 5 ve 6 Numaralı Uşak Şeriyeye Sicilleri'nde Geçen Köyler	6
Tablo 2: 5 ve 6 Numaralı Uşak Şeriyeye Sicilleri'nde Geçen Mahalle Adları.....	12
Tablo 3: 5 ve 6 Numaralı Uşak Şeriyeye Sicilleri'nde Geçen Sülâleler.....	15
Tablo 4: 5 ve 6 Numaralı Uşak Şeriyeye Sicilleri'nde Geçen Unvanlar	16
Tablo 5: Terekelerde Çok Eşli Olanlar ve Çocuk Dağılımı	25
Tablo 6: Tereke Kayıtlarında Mevcut Eşya, Mal-Mülk İsimleri ve Değerleri.....	58
Tablo 7: Terekelerde Kayıtlı Tereke Sahiplerinin Adı ve Vefât Ettikleri Yerler...	69
Tablo 8: Tereke Kayıtlarında Servet Miktarının Dağılımı.....	71
Tablo 9: Tereke Kayıtlarında Geçen Ev Eşyaları.....	74
Tablo 10: Tereke Kayıtlarında Geçen Giyim-Kuşam Eşyaları	78
Tablo 11: Tereke Kayıtlarında Geçen Mutfak Araç-Gereçler	82
Tablo 12: Terekelerde Geçen Tarım Aletleri	84

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Servetin Dağılımı	73
--	----

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALARA DAİR

1.Şeriyeye Sicilleri ve Uşak Şeriyeye Sicilleri

Osmanlı tarihinin tüm yönleriyle araştırılıp vücuda getirilmesi, milli tarihimiz için olduğu kadar dünya tarihi için de bir o kadar önem arz eder. Bu sebeptendir ki Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına kadar yayılmış bulunan Osmanlı Devleti'nin bu geniş coğrafya üzerinde barındırdığı muhtelif din, dil ve ırktan insan topluluklarını altı asır gibi uzun bir süre nasıl bir arada tuttuğu, ne şekilde yönettiği, nasıl teşkilatlandırdığı mevzusu da bir hayli önemlidir.¹ Osmanlı Devleti'nin farklı dilde, dinde, kültürde ve sosyal yapıda oluşan milletleri bir bölgede altı asır ayakta tutmasının hiç şüphesiz askeri, idari, ekonomik, sosyal ve demografik nedenleri bulunmaktadır. Dünya tarihinde çok sık rastlanmayan bu denli büyük bir başarıyı tek nedene indirgemek elbette mümkün değildir. Lakin bu başarının altında Osmanlı'nın uyguladığı yönetim ve hukuk anlayışının oynadığı rol unutulmamalıdır.²

İslâm dinini baz alan Osmanlı Devleti yönetim ve husus esaslarını İslâm dinine göre belirlemişti.³ İslâm devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de hukuk ile ilgili bütün meseleler, İslâm hukukunun izlemiş olduğu çerçeve içerisinde şeriyeye mahkemelerinde hal ve fasl edilirdi.⁴ İslâm adli teşkilatının yargı müessesesi olan şeriyeye mahkemeleri kadı ve naiblerin bizzat kaza işini icra

¹ Mustafa Özdemir, *275 Nolu Söke Şer'iyye Sicilinin (1-212 Arası Hükümler) Transkribi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2009, s.15.

² Bilgin Aydın, Ekrem Tak, *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H.919-927/M.1513-1521)*, İSAM, İstanbul, 2008, s.31.

³ İlhan Akbulut, "Osmanlı Devletinde Adalet Düzeni", *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.IV, Erzincan 2000, s.219.

⁴ İmran Demirbaş Şahin, "Şeriyeye Sicillerinin Önemi ve Çanakkale Şeriyeye Sicilleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, S.3, Çanakkale 2005, s.137.

ettikleri dairelerdir.⁵ Şer'iye mahkemelerini beyan etmek için “*meclis-i şer'i, meclis-i şer'i şerif-i enver tabirleri kullanılmaktadır*”.⁶

İslâmiyet'in doğuşundan itibaren başlayan süreç aşama aşama gelişmiştir. Buna göre İslâmiyet'in yayılmasıyla birlikte mahkeme görevini Hz. Muhammed bizzat kendisi yapmıştır. Yine Hulefâ-i Raşidîn zamanında da mahkeme görevini çoğu zaman halifeler doğrudan kendileri yerine getirmişler ve aynı şekilde Emeviler ve Abbasiler devrinde de genişleyerek devam etmiştir.⁷ Osmanlı Devleti'nde de kadılık kurumu devam etmiş ve bu devlet Hanefi mezhebi doğrultusundaki İslâm hukukunun fiili olarak en büyük otoriteye kavuştuğu devlet olma özelliğine sahip olmuştur.⁸ Önceleri hukuki davalara bakan kadıların sonradan görev alanları genişlemiş, bu genişlemeye tabi olarak onlar tarafından tutulan veya tutturulan mahkeme kayıtlarının ihtiva ettiği bilgi zenginliği de genişlemiştir.⁹

Osmanlılarda ilk defa kadılığa kimin tayin olunduğu kesin olarak bilinmiyorsa da tayin eden padişahın Osman Gazi olduğu kesindir. Kâtip Çelebi'nin “*Takvimü't-Tevarih*” inde Osman Bey tarafından 1289 senesinde, kadı nasedildiği haber verilmektedir.¹⁰ Bilecik'in fethinden sonra Selçuklu sultanından istiklâl alâmetleri olarak tabl, alem ve kılıç gelmiş, bunun üzerine Tursun Fakih, Karacahisar'a kadı ve hatip tayin edilerek hutbe Osman Gazi adına okunmuştur. Dolayısıyla ilk kadı, Tursun Fakih olarak kabul edilmektedir.¹¹ Kadıları yetiştirecek bir kaynak henüz mevcut olmadığından, ilk Osmanlı kadıları

⁵ Hacı Haldun Şahin, *Üsküdar Kadılığı 6/281 Numaralı Şer'iyye Sicili (1090/1679)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992, s. 11.

⁶ Nagehan Güneş, *11 Numaralı Develi Şer'iyye Sicili (H. 1320-1/M. 1903-4) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2013, s.2.

⁷ Erhan Alpaslan, *1247-1254 H./M.1830-1838 Tarihli 2 No'lu Varna Şer'iyye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1996, s.1.

⁸ Bedrettin Kolaç, *2 Numaralı Eğin Şer'iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi 1822-1844 (1238-1258)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992, s.47.

⁹ Şevki Karabekiroğlu, *234 Numaralı Maraş Şer'iyye Sicili H.1323-1325/M.1905-1908 Değerlendirme ve Transkripsiyon*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1999, s.1.

¹⁰ Galip Eken, *Gaziantep'in 113 Numaralı Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirme (H.1168-1169 M.1755-1756)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988, s.10.

¹¹ Sema Gökbayır, *Osmanlı Hukuk Sisteminde Fıkıhın Belirleyiciliği Erzincan Şer'iyye Sicilleri Evlenme-Boşanma Kayıtları Örneği (Günümüz Erzincan'ı ile Mukayeseli)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, 2013, s. 8.

Anadolu, İran, Suriye ve Mısır gibi yerlerden gelmişlerdir.¹² Bazı kaynaklarda ise kadı askerliğin 1362 senesinde I. Murad zamanında ihdas edildiği bildirilmektedir.¹³ Yine kanunnamelerle kadıların rütbe ve dereceleri ile kullanacakları elkabın tespiti, bu padişahın zamanında yapılmıştır. Kadılık düzenleme çalışmaları daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. İdari birim olarak kazaların başka sancaklara bağlanmaları ve buralara tayin edilecek kadıların rütbe ve dereceleri kanunnamelerle belirlenmiştir.¹⁴

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde idari bakımından sıralama yapıldığında önce eyaletlere, eyaletler livalara, livalar kazalara, kazalar nahiyelere ve nahiyeler de köylere ayrılması şeklinde taksimata tabi tutulmuştu. Nahiye ve köyler haricinde diğer idari merkezler aynı zamanda birer yargı merkezi olmasıyla birlikte her yargı merkezinde birer kadı mevcuttu.¹⁵ Şeriyye mahkemelerinin belli bir makam binası olmadığından kadıların yargı işlerini bizzat yürüttükleri belirli bir yerleri vardı. Bunlar tarafların kendilerini her an bulabilecekleri kadının evi, cami, mescit veya medreselerin belli odalarıydı. Bayram ve cuma günleri dışında adliye işlerini icra ederlerdi.¹⁶ Ancak bu hususlar II. Mahmud'dan önceki devirler içindir. II. Mahmud'dan itibaren kadıların yetkileri azaltılmaya ve yargılama alanında yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1837 yılında ilk defa resmi bir binaya taşınan İstanbul Kadılığının bu durumunu takiben, kadıların idari ve mahalli idarelere ilişkin yetkileri kaldırıldı. Yine 1859 yılında bütün şeriyye mahkemeleri yeni bir şekle getirildi. Şeriyye mahkemeleri hakkındaki nizamnameye göre Evkaf, Kassam ve Kazasker mahkemeleriyle özellikle İstanbul mahkemelerinin görev ve yetkileri ayrı ayrı belirlendi ve kısmen de olsa sınırlandırılmıştı.¹⁷ Osmanlı ülkesindeki hak ve adalet esasları, kadıların yetkileri ve sahip oldukları niteliklerle aynı ölçüde yerleşmiş ve uygulanmıştır. Bundan dolayı gerek İslâm hukukçuları gerek ise Osmanlı uygulayıcıları kadı olarak görevini icra edecek

¹² Güngör Göçer, *220 ve 221 Numaralı Şer'iyye Sicillerine Göre Burdur'un Sosyo-Ekonomik Tarihi (1889-1893)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2010, s. 9.

¹³ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.15.

¹⁴ Şahin, 1992, 14.

¹⁵ Ahmet Akgündüz, "İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer'îye Mahkemeleri ve Şer'îye Sicilleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.14, Konya 2009, s.16.

¹⁶ Gökbayır, 2013, 8.

¹⁷ Sahir Demirbaş, *15 Numaralı Niğde Şer'iyye Sicil Defteri ve Deftere Göre Sosyal, İdari, Dini, Hukuki ve Kültürel Açından Niğde H.1328 (M.1911) (166-216.Sayfalar Arası)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2003, s.10.

kimsede bazı vasıflar ve şartların bulunmasını dikkate almıştır.¹⁸ Kadı tayini için şahısların bazı özelliklere haiz olması gerekir:

- *Şer'i hukuk bilgisine sahip olma*
- *Müslüman olmalı*
- *Reşit olmalı*
- *Temyiz kudretine sahip olmalı*
- *İmam sahibi ve adil olmalı*
- *Hukuki ehliyete sahip olmalı*
- *Nesebi temiz olmalı*
- *Tarafsız olmalı*
- *Erkek olmalı*
- *Gözlerinin iyi görmesi (Kör olmamalı)*
- *Sağır ve dilsiz olmamalı*
- *Fasik ve günahkâr olmamalı*
- *25 yaşını doldurma ve medresetü'l-kuzzat'tan mezun olma*¹⁹

Görüldüğü gibi, kadı olacak kimselerde bazı şartlar aranmaktaydı ve bu vasıflara uygun kimselerin atamaları yapılmaktaydı.²⁰ Kadılar medrese eğitimi olarak atanırdı.²¹ Bununla birlikte her kadı'nın belli bir kaza ve sancak bölgesine

¹⁸ Şerif Korkmaz, *H.1255-1264 (M.1839-1847) Tarihli Çorum Şer'iyye Sicili (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995, s.1.

¹⁹ Oğuz Samıkıran, *138 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili H.1119-1161/M.1707-1748*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2006, s.19.

²⁰ Erdiç Gülcü, *1691-1720 M. (1103-1133 H.) Tarih ve 391 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1993, s.7.

²¹ İbrahim Sarı, *Türklerde Hukuk: Türk Hukuk Sistemi İnsanı, İnsanlığı Korumuştur*, Nokta E-Kitap, Antalya, 2017, s. 12.

tauin edilme hususu gerçekleşirdi.²² Kademe kademe rütbe ve derecelerinde değişiklik söz konusuydu. Önce kaza kadılığından sancak kadılığına oradan da mevleviyet (bölgele ayrılmış yerle) kadılığına gelirdi. Buradaki sıralamaları da takip ederek bulunduğu mevkide yükselirdi ve en yüksek kademe olan İstanbul kadılığına getirilirdi. Osmanlıda geniş salahiyyete sahip olan kadı'nın emri olmadan kimse cezalandırılmazdı. Kadı adına kendi bölgesindeki kadı'nın fonksiyonlarını gören yardımcıları naibler vardı.²³ Naib kelime anlamı olarak “vekil” manasına gelir. Naibin çoğulu ise “nüvvab” dır. Naiblerin yaptıkları göreve de “niyabet” ismi verilirdi.²⁴ Osmanlı Devleti'nde kadıların görev yerlerine gitmeyip yerlerine naiblerini gönderdikleri bilinmektedir. Naiblerin maaşları da kadılar gibi mahkemede görülen dava harçlarından oluşan belli bir orandaki meblağdan oluşmaktaydı.²⁵ Naibler vazifelerine göre “kaza naibleri, kadı naibleri, mevali naibleri, bâb naibleri, ayak naibleri, arpalık naibleri olmak üzere altı kısımdır.”²⁶

Osmanlı adli mekanizmasının özünü teşkil eden kadılar geniş salahiyyeti ile adalet dağıtma vazifesini yerine getirirken, davaları sicil denilen defterlere kaydederlerdi.²⁷ Çok geniş coğrafyaya hâkim olan Osmanlı Devleti'nde yargı işlerini çözümlleyen kadıların merkeze, merkezin kadılarına yazdıkları yazışmalar neticesinde ortaya on binlerce şeriyye Sicil defteri çıkmıştır.²⁸ Sözlük anlamıyla şeriyye “şeriatla ilgili şeriatla uygun”,²⁹ sicil kelimesi sözlükte; “okumak, kaydetmek ve karar vermek” manalarını ihtiva eder. Terimsel ifadeyle; “şeriyye sicilleri, kadı defterleri, mahkeme defterleri veya sicillat defteri” olarak

²² Halil Atabey, *Manisa'nın 79 Numaralı şer'iyye Sicil Defteri (H. 1049-1050) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s.12.

²³ İbrahim Sarı, *Türklerde Adalet*, Nokta E- Kitap, Antalya, 2016, s. 32.

²⁴ Bilgehan şahin, *1778/24 No'lu Samsun şer'iyye Sicilinin (1-50 Vrk Arası) Transkripsiyon ve Tahlihi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2015, s.6.

²⁵ Zafer Benzer, *222 Numaralı Urfa şer'iyye Sicilinin (Birinci Kısım) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1308-1309/M.1891-1892)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2015, s.14.

²⁶ Pelin İskender, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kastamonu şer'iyye Sicili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1994, s.16.

²⁷ Sadık Çetin, *196 Numaralı Besni şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (R.1326-1328/ M.1910-1912)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2011, s.4.

²⁸ Halil Polat, *751 No'lu Balıkesir şer'iyye Sicil Defterine Göre Balıkesir'in Sosyal, Hukuki ve Dini Yapısı (H.1269-1272/M.1854-1857)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2003, s.47.

²⁹ Muhammet Okudan, “ XIX. Y.y' da Mardin'de Aile Yapısı ve Kadın'ın Toplumsal Statüsü” , *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.I, Batman 2012, s. 882.

adlandırılan bu vesikalar şahıslarla alakalı bütün hukuki meseleleri, kadıların vermiş oldukları karar suretlerini, yargı ile ilgili muhtelif yazılı kayıtları içerir.³⁰

Şer'iye sicillerinde yer alan yazılı belgeleri iki kısma ayırmamız mümkündür. İlki bizzat kadı tarafından inşa edilen “*sicil-i mahfuz*” tarafına kaydolunan “*hüccet, ilam, maruz, murasele, mukavele, vekâlet, tereke, taksim, itk, vakıf, narh gibi*” kayıtlar ile ikincisi kadılar tarafından inşa edilmeyen kadıya hitaben gönderilen “*sicil-i mahfuz defterlü*” tarafına kaydolunan “*ferman, berat, buyruldu, hükm, izin-name, ruus tezkere gibi*” kayıtlar teşkil eder.³¹ Şer'iye sicillerinin yazılmasına ve korunmasına büyük ihtimam gösterilmiştir. Bu yüzden son derece güvenilir kaynaklardır. Vesikalar genellikle eni dar boyu uzun defterlere (o dönem için kaliteli sayılabilecek bir kâğıda) sakk-ı şer'i adı verilen bir tahrir yazısıyla yazılmıştır.³² Sözlük anlamı olarak “*sert bir şeyle vuruş, berat, hüccet, temessük, tapu tezkiresi ve kısaca yazılı belge*” dir. Terim olarak ise “*şer'i mahkemelerin sicile kaydettiği veya yazılı olarak tarafların eline verdiği her çeşit belgenin düzenlenmesinde ve yazılmasında takip edilen yazım usulüne veya bu çeşit yazılı belgelere sakk veya sakk-ı şer'i*” denir.³³ Bütün vesikaların tanzim ve tahrir şekillerini tavzih eden ve örneklendiren sakk kitaplar aracılığıyla, şeri sicillerdeki kayıtların tutulması meselesi belli kurallara dayandırılmış, keyfilik önlenmiş; kadıların, özellikle de davaları zabta geçiren kâtiplerin işleri kolaylaştırmıştır.³⁴ Sakk kitaplarına örnek olarak birkaç tanesini belirtirsek bunlar; “*1908/1687 de vefât eden kazasker Bosnalı Beyazizade Ahmet Efendi'nin konuyla ilgili eseri; Debbağzade Numan Efendi'nin Cami'üs-Sakk veya Tuhfetüs-Sakk adlı ve beş baba ayrılmış olan kıymetli telifi değerli telifi Dürriade Mehmed Arif Efendi'nin iki ciltlik Dürrüs-Sukuk adlı eseri*”³⁵

³⁰ Emine Güldüoğlu, “Şer'îye Sicillerine Göre Kayseri'de Mülk Satışları Üzerine Bir Değerlendirme (1678-1679)”, *History Studies*, S. 2, Ankara 2010, s.72.

³¹ Vehbi Günay, “Balkan Şehir Tarihleri Kaynağı Olarak Şer'îye Sicillerinin Envanter ve Kataloglarının Tespiti Hakkında”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XVIII, S. 2, İzmir 2003, s.72.

³² Ahmet Yılmaz, *19. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Şer'îye Sicilleri ve Tereke Defterlerine Göre Medine-i Ayıntab'ın İktisadi ve İçtimai Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1996, s.12.

³³ Hadi Sofuoğlu, “İlm-i Sakk ve Debbağ-Zade Nu'man Efendi (1224/1809)' nin “Tuhfetü's-Sukuk”ü”, *D.E.Ü.İ.F.D.*, İzmir 2012, s.197.

³⁴ Hadi Sofuoğlu, *İslam Hukukunun Uygulanması Açısından Manisa Şer'iye Sicilleri (1625-1650)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s.10.

³⁵ Ahmet Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1968, s.32.

Şer'iyye sicillerinin ehemmiyeti şu şekilde sıralanabilir:

- Tarihimizin sosyal, yönetsel, ekonomik, iktisadi, ticari, zirai, beledi, askeri ve siyasal açısından bilinmeyen yönlerini ve geçmiş dönemlerle bağlı bulunduğumuz yaşama koşullarını bu doğrultu da açıklığa kavuşturarak bizlere kanıtlama imkânı veren kıymetli hazinelerdir.
- Şer'iyye sicilleri eski düzenin iç yüzlerini ortaya koyan delilli belgelerdir. Bu belgeler sicillere suret olarak geçmiş bulunan çeşitli fermanlar, beratlar, mektuplar, divan tezkireleri ve diğer resmi kayıtlardır.³⁶
- Şer'iyye sicillerinde birçok devlet adamları, müderris, alim, şair, sanatkâr, mimar adları yer alır. Her ne kadar, bu kalburüstü kimselerin biyografisine dair bu belgelerde geniş açıklamalar mevcut değilse de, bunların özgeçmişlerini yazmak veya yazılmış bulunan kişiler hakkındaki bilgilerin doğruluk derecesini kontrol etmekte bu kayıtlar bize en sağlam ipuçları verir.³⁷
- Şer'iyye sicillerinin mimari açıdan da önemi vardır. Halen var olan veya şuan olmayan birçok sanatsal abidenin, cami, su yolu, saray, han, hamam gibi eserlerin var olup olmadığını, özelliklerini, dönemlerdeki durumlarını hatta kronolojik olarak geçirdikleri evreleri saptama şansımız da siciller sayesinde vardır.³⁸
- Yine eski yerleşim yerlerinin tespiti, köy, mahalle, semt, çiftlik, otlak, özellikle aşiret ve cemaat isimlerinin sicillerdeki kayıtları çok önemlidir. Büyükten küçüğe tüm idari birimlerin aktivitesi ve devlet tarafından kimlerin nasıl görevlendirildiğini, bu birimlerin işleyişi hakkında önemli bilgiler verir.³⁹

³⁶ Hilal Tok Öztekin, *1922/108 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2017, s.14.

³⁷ Rafet Metin, "H.1131-1132/M.1718-1720 Tarihli Amasya Şer'iyye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi", *Karadeniz Araştırmaları*, S.37, Bahar 2013, s. 52.

³⁸ Veysi Akay, *201 Numaralı Mardin Şer'iyye Sicili (Değerlendirme, Metin Transkripsiyonu ve Dizin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.38.

³⁹ Vehbi Kıvanç, *64/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1066 / M. 1655-1656) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kayseri, 2010, s.8.

- Şer'iyye sicillerinin askeri bakımından ehemmiyeti ön plandadır. Vakanüvislerde ve diğer kaynaklarda rastlanmayan birçok ayrıntıya sahiptir. Askeri seferleri bütün ayrıntılarıyla aydınlatması, ordunun teşkilat ve durumunu göstermesi açısından kayda değerdir.⁴⁰ Çünkü mahallinde meydana gelen askeri olayları günü gününe izleyebilmek mümkündür. Asker toplanması, askeri adedi, nereye nasıl gidecekleri, iaşeleri, sakatlık, ölüm, görevden ihraç, izin, emeklilik, destek hizmetleri, ikmal, taktik planlama, bedel gibi askeri tarihimiz için sosyal, ekonomik, moral, eğitim, disiplin konularına ışık tutmaktadır. Savaş sırasında, savaş için toplanan orduya gerekli olan erzak ve mühimmatın nakli, dağıtımı, bu işler yapılırken, geçilecek menzillerin onarımı ve gereksinme duyulan araç gerecin bulundurulması gibi askeri tarih bakımından son derece önemli belgeleri yine bu sicillerde bulabilmekteyiz.⁴¹
- Dönemin fiyat hareketliliğini sicillerden öğrenmemiz mümkündür. Bu defterlerdeki narh (fiyat) kayıtları, esnaf teftişine ait kısa ama çok açık zabıtlar, vaktiyle kadıların belediye tüzük ve yönetmeliklerini açıkça belirtmekle birlikte yine kadıların belediye işlerine baktıklarını güçlendirmektedir.⁴²
- Osmanlı adli teşkilatı hakkında araştırmacılara mühim bilgiler sunan siciller aynı zamanda İslâm hukukunun işleyişinin ve örfî hukukla şer'i hukukun nasıl bir ilişki içinde olduğunu tespit edilmesini sağlar.⁴³
- Tıp tarihi ve halk tababeti konularına ışık tutan kadı defterleri içerisinde barındırdığı Türkçe terimlerle gerek imla özellikleri

⁴⁰ Hatice Sevici, *54 Numaralı Konya Şer'îye Sicili'nin (1-190) Değerlendirme ve Transkripsiyonu (H. 1150 1152/M. 1738-1740)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, s.16.

⁴¹ Mehmet Kayıran, "Şer'iyye Sicillerinin Askeri Tarih Bakımından Önemi", *Birinci Askeri Tarih Semineri- Bildiriler I*, Ankara 1983, s.132.

⁴² Tok Öztekin, 2017, 14.

⁴³ Selma Kuşu, *Şer'îyye Sicillerine Göre H.1065-1079/M. 1655-1669 Tarihleri Arasında Edirne'de Sosyo-Ekonomik Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009, s. 9.

gerekse dil ve folklor açısından ayrı bir inceleme konusu teşkil eder.⁴⁴

- Bozulmamış bir şekilde günümüze intikal eden, meşin, bez, ebru kaplı karton ciltli siciller ait oldukları dönemde Osmanlı cilt ve ebru sanatını incelememize ve bunları yapan ustaların sanatkârlıkları hakkında fikir edinmemize, kullanılan kâğıdın filigranından da hangi tarihte ne çeşit kâğıt kullanıldığını tespit etmemize yardımcı olurlar. Kadıların göreve başladıkları tarihte deftere yazdığı dibâce ve altına bastıkları mühür ile ayrıldıkları zaman yazdıkları hatime kayıtları hat ve sijilografi sanatı açısından ayrı bir önemi haizdir.⁴⁵
- Sicil kayıtları kitap ve kütüphanelerle ilgili ayrıntılı bilgi sunmaktadır. Kitap ve kütüphanelerin kimlere, hangi kurum ve kişilere ait oldukları ve nasıl kullandıkları da zaman zaman açıklanmaktadır.⁴⁶

Osmanlı Devleti bütün kurumlarında çok ciddi kayıt tutan, arşiv yapan bir devlet olduğundan dünyanın en önemli arşiv belgelerine sahip yegâne devletlerden bir tanesidir. Şüphesiz devletin hafızası olan bu kayıtlar Osmanlı Devleti'nin mahkemelerinde, kadılar tarafından tutulan zabıtlar; kasabaların ve taşra teşkilatının idari ve sosyal yapısını ortaya çıkaran en teferruatlı bilgiler ihtiva eden arşiv vesikalarıdır.⁴⁷ Tarih araştırma ve incelemelerinde arşiv belgelerine istinad etmek ve bu belgelerden yararlanma gereği önemli bir vakiydir. Osmanlı mevcut arşiv vesikalarının bol olmasına karşın incelenenlerinin sayısının çok az olduğu bilinen bir hakikattir. Şer'iyye sicilleri, sosyal ve ekonomik tarihin nazariyesinin değil, pratiğinin saklı olduğu Osmanlı dönemi vesikaları arasında birinci derece en önemli orijinal kaynaklardır.⁴⁸ İlk şer'iyye sicil kayıtları 1455

⁴⁴ Fuat Yıldırım, *108 Numaralı Gaziantep Şer'iyye Sicili H.1164-1165,(M.1750-1752)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1995, s.14.

⁴⁵ Halil İbrahim Çetin, *Denizli Şer'iyye Sicili (M. 1775-1778 H. 1189-1192)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.71.

⁴⁶Ahmet Cihan, Fehmi Yılmaz, "Kırım Kadı Sicilleri", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S.11, İstanbul 2004, s. 139.

⁴⁷Polat, 2003, 13.

⁴⁸Ömer Demirel, "1788-1808 Tarihlerinde Sivas Şer'iye Sicillerinde Geçen Vakfiyeler", *Vakıflar Dergisi*, S.20, Ankara 1988, s.380.

tarhli Bursa Şer'iyye Sicilleri'dir.⁴⁹ Dolayısıyla XV. asrın yarısından başlayarak Cumhuriyet'in kuruluşuna değin yaklaşık 472 yıllık Türk kültür, medeniyet ve müesseseler tarihinin birinci elden kaynakları elde bulunmaktadır. Zira mahkeme kayıtları, her devirde ait olduğu devletin kültürünü ve tarihini yakından yansıtan önemli tarihi vesikalardır.⁵⁰

Türk kültür ve tarihi bakımından oldukça önemli yer tutan bu tarihi miraslar hakkında, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden bu yana gerekli ilmi araştırma ve tasniflerin yapılması gereği, bu değeri takdir eden Türk ilim adamları tarafından ısrarla üzerinde durulmuştur. Türkiye'de ilk olarak İsmail Hakkı Uzunçarşılı şer'iyye sicillerinin ehemmiyeti üzerinde durmuştur. Buna müteakip Fuat Köprülü ve Hasan Fehmi Turgal da bu konuyu eserlerinde işlemişlerdir.⁵¹ Halit Ongan tarafından ortaya konulan ülkemizdeki ilk sicil çalışmasını Ankara'nın 1 numaralı şer'iyye sicilini neşr ederek yapmıştır.⁵² Bu eserde ayrıca siciller hakkında genel bilgiler ve vesikalardan örnekler verilmiştir. İstanbul kadılığına ait ilk dört defter de İstanbul müftülüğu şer'iyye sicilleri arşivinde uzmanlarca okunup fişlenmiştir. Şer'iyye sicilleri üzerinde katalog çalışmaları da yapılmıştır. İstanbul Müftülüğu şer'iyye sicilleri arşivinde bulunan 9870 defterin katalogu yapılmış ve daha sonra da toplu katalog çalışması içerisinde yayınlanmıştır.⁵³ Adana Müzesi Müdürlüğu esnasında Naci Kum'un ele aldığı lakin sonuçlandıramadığı Adana şer'iyye sicillerinin katalogunun yapılması girişimi bu konudaki ilk çalışma olmuştur. Sicillerin toplu bir katalogunun yapılması amacına yönelik olarak, daha sonraları Osman Ersoy, Mücteba İlgürel, Yusuf Halaçoğlu,⁵⁴ Mustafa Öztürk ile Mehmet Kayıran, Rifat Özdemir, Nazmi

⁴⁹Fikret Ekmekçi, *1788 No'lu Samsun Şer'iyye Sicili Defterinin Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1999, s. 7.

⁵⁰Hakan Akdemir, *2032 No'lu Trabzon Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2008, s. 2.

⁵¹Sevici, 2011, 5.

⁵²Ahmet Yaramış, *Çorum'un H. 1240-1254/M.1824-1836 Tarihli Şer'iyye Sicili'nin H.1240-1241/M.1824-1826 Yılları Arası Transkripsiyon ve Değerlendirme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara, 1993, s.80.

⁵³Muzaffer Doğan, *Balıkesir Şer'iyye Sicilleri (TSMA 692 No'lu Defter vr.1b-45b)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989, s.29.

⁵⁴Mehmet Ali Demirbaş, "Tire Şer'iyye Sicilleri Katalogu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.7, İzmir 1992, s.289.

Sevgen, Atilla Çetin, Fahrettin Kırzioğlu tarafından yapılan çalışmalar bu alandaki boşluğu büyük ölçüde doldurmuştur.⁵⁵

Üzerinde çalıştığımız 5 ve 6 Numaralı Uşak Şeriyeye Sicilleri'nde zaman zaman çürümüş olan sayfalara rastladık. Her ne kadar bu husus okumamızı güçlendirmiş olsa da diğer defterlerin ışığında değerlendirmede bulunduk. Defterlerde kayıtlar ufak ve okunaklıdır. Her iki defterde toplam 677 kayıt olmakla birlikte 5/h.1297-1300/m.1879-1882 ve 6/h.1310-1313/m.1892-1895 tarihlerini ihtiva etmektedir.

2.Araştırma ve İncelemeler

Uşak kazasına dair mevcut olan şeriyeye sicilleri üzerinden yapılan yüksek lisans tez çalışmalarına baktığımızda 3 tane kayda değer muhtelif çalışmalar görmekteyiz. Bunlara değinecek olursak Rıdvan Çubuk tarafından hazırlanan Şeriyeye Sicillerindeki Tereke Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Kırsal Toplumu Hakkında Bir Araştırma (Uşak Kazası Örneği: 1880-1883) adlı çalışmadır. Bir diğeri Serhat Bal tarafından yazılan 10 Numaralı Uşak Şeriyeye Siciline Göre 1923-1924 Yıllarında Uşak'ta Aile Hayatı adlı tezdır. Son olarak ise Gökhan Babacan tarafından yazılan Uşak Şeriyeye Sicillerinden (H.1326-1328/M.1908-1910) Tarihli 9 No'lu Defterin Transkribi Ve Değerlendirilmesi adlı eserdir. Görüldüğü üzere daha çok Uşak'ın sosyal yaşamı hakkında yazılan incelemelerdir. Biray Çakmak tarafından ele alınan doktora tezi de yine Uşak ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Osmanlı Modernleşmesi Bağlamında Bir Batı Anadolu Kazasında Sosyo-Ekonomik Yapı: Uşak (1876-1908) adlı doktora tezidir.

Ayrıca Uşak üzerine yapılan kitaplarda mevcuttur. Uşak'a ait kitaplara örnek verecek olursak bunlar içerisinde; Haşim Tümer'in *Uşak Tarihi* (İstanbul 1971) adlı eseri Uşak tarihi bakımından önemlidir. Bir diğer vücuda getirilen çalışmalar ise Erdoğan Solak'ın *XX. yüzyılda Uşak Kazası* (Uşak 2002), Sadiye Tutsak'ın *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Uşak* (İzmir 1998), Yener Öztıp'un *Uşak İli* (Uşak 1985), Bilge Purutçuoğlu'nun *Uşak Şehir Etüdü* (Uşak 1970), Mehtap Özdeğer'in *15-16. Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal Ve Ekonomik Tarihi* (İstanbul 2001) adlı eserleridir.

⁵⁵ Güneş, 2013, 3.

Dergilerde yazılan makalelerde mevcuttur. Bu çalışmalarını incelediğimizde Biray akmak ve Lutfi zav tarafından hazırlanan “Uşak Şehir Nüfusunun Tarihi Gelişimi” yine Biray akmak’ın “Osmanlı Taşrasında Yönetme Ve Yönetilme Kaygıları: Uşak Kazasında Mülki-İdari Değişim Talepleri Ve Teşebbüsleri (1908-1919)”, “XX.Yüzyıl Başında Uşak’ta Kurulan İp Fabrikaları”, “19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Devlet-Eşraf-Toplum İlişkileri: Uşak Eşrafından Acemzadelerin Tarihine Katkı”, “Uşak Kazasında Mekânın Mülki-İdari-Askeri-Adli-Ticari Organizasyonu ve Mülki Nahiyelelerin Yönetimi (1870-1908)” isimli çalışmalar mevcuttur. Bunlardan başka İbrahim Ethem akır’ın, “Uşak Kazası (1676 Tarihli Avarız Defterine Göre)”, Serhat Bal’ın “Osmanlı’nın Son Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Uşak’ta Gündelik Yaşama Bir Bakış, Tuncer Baykara’nın Uşak Hakkında”, Murat Öntuğ ve Erdoğan Solak’ın “Uşak Şeriyeye Sicilleri Sicillerinin Şekil Ve Muhteva Açısından Değerlendirilmesi” adlı ayrı ayrı çalışmalar bulunmaktadır. Son olarak Sadiye Tutsak’ın “Tereke Kayıtlarına Göre Uşak’ta Sosyal Hayat”, “Uşak Kazasında Mülki Taksimatın Gelişimi”, “Milli Mücadelede Uşak”, “Osmanlı Devleti’nin Son Yüzyıllarında Uşak Kazası” adlı makaleleridir. Hayati Doğanay ve Mehmet Deniz tarafından da “Ulaşım Sistemleri Ve Uşak” adlı çalışma vardır.

Diyanet İslâm Ansiklopedisinin 42. cildindeki Uşak maddesi de Mehtap Özdeğer ve Metin Tuncel tarafından ayrı ayrı yazılmıştır.

GİRİŞ

1.Uşak Coğrafyası ve Tarihi

Uşak ve çevresi, Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer almaktadır. Bu bölüm Ege Bölgesi'nin İç Anadolu, Marmara ve Akdeniz Bölgelerine sokulduğu yüksek bir sahayı oluşturur. Murat Dağı'nın güneybatısında yer alır. İl kuzeyden Kütahya, batıdan Manisa, güneyden Denizli, doğudan ise Afyonkarahisar illeri ile komşudur. İlin merkez ilçesinin, ilin tüm ilçeleri ile sınırı vardır. İlçenin komşuları kuzeyde Şaphane ve Gediz, kuzeybatıda ve batıda Selendi, batıda Kula, güneyde Eşme, Ulubey ve Karahallı, güneydoğuda Sivaslı ve doğuda Banaz ilçeleridir.⁵⁶

Uşak ve çevresi geçmişten günümüze, İç Anadolu ve Ege kıyılarını birbirine bağlayan ulaşım ve ticaret yolları üzerinde yer alması nedeniyle, tarihi dönemler boyunca sürekli olarak yerleşmeye sahne olmuştur. Kuşkusuz bu durum, yörenin elverişli iklim özellikleri ve yüzey şekillerinin de ortaya çıkardığı bir sonuçtur.⁵⁷

Uşak yöresi tarihin bilinen dönemlerinden beri bir yerleşim bölgesidir. Kentin bilinen en eski adı Temenothytiadır.⁵⁸ Buranın Frigyalılar zamanında tesis edildiği sanılmaktadır. Diğer taraftan antik dönemlere ait bazı sikkelerin üzerinde Flaviopolis adı da geçmektedir. Bu şehir Aktaş köyünün güneyinde kurulmuş ve Roma döneminde bu ismi almıştır. Uşak (Uşşak) adı ise Türkler döneminde ortaya çıkmıştır.⁵⁹ Bazen Uşak bazen de Uşşak şeklinde yazılan şehrin adı hakkında bir takım efsanevi rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birine göre şehrin güneyindeki Mende köyü büyük bir kasabadır ve adı Menos'tur. Oğuz Türkmenleri buralara inince Menos'u istila etmişler ve kendi lehçelerine kolay gelecek şekilde adını Mende vermişler. O zamanlar Uşak'ın olduğu yer boştur ve Mende Beyi'nin mandırasıdır. Mandıraya'da oğullarını oturtmuştur. Bey,

⁵⁶Hayati Doğanay, Mehmet Deniz, "Ulaşım Sistemleri ve Uşak", *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. XIX, S. 32, Erzurum 2014, s. 2.

⁵⁷Biray Çakmak, Lütfi Özav, "Uşak Şehir Nüfusunun Tarihi Gelişimi", *SDÜ Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.2, Temmuz 2001, s.138.

⁵⁸[https://ipfs.io/ipfs/Qme2sLfe9ZMdiuWsEtajWMDzx6B7VbjzpSC2VWhtB6GoB1/wiki/U%C5%9Fak_\(il\).html](https://ipfs.io/ipfs/Qme2sLfe9ZMdiuWsEtajWMDzx6B7VbjzpSC2VWhtB6GoB1/wiki/U%C5%9Fak_(il).html) (31.01.2018)

⁵⁹ Mehtap Özdeğer, "Uşak ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XLII, İstanbul 2012, s.222.

mandıraya her gidişinde oğullarını murat ederek “Ben Uşşak’a gidiyorum” haberini bırakır. Bolca tekrarlanan bu deyim, bir semt ismi olarak buralara isim olur kalır.⁶⁰

Bir diğer efsane, şeklen buna benzemekte, fakat Aşıklar manasını veren Uşşak deyimini daha çok okşamaktadır: Mende köyü, yine bir büyük şehir ve Uşak’ın olduğu yer Mende Bey’ine ait bir mandıradır. Mende Beyi buraya yedi kişilik yönetici, bakıcı, bir topluluk oturtur. Zamanla anlar ki, bu yedi kişinin yedisi de her biri bir dalda âşık insanlardır. Kimisi işine âşık, kimisi sanatına âşık, kimisi de manevi hasletlerde ruh yüksekliğine mâlik âşıklar. Ortada bir sekizinci âşık daha vardır, o da bizzat Bey’dir. Bey, mandıradaki bu yedi âşıkın, âşıklıklarına âşıktır. Ve içinden, biricik güzel kızını bunların en küçüğüne vermediği geçirmektedir. Fakat kızının gönlünü bilmediğinden tereddüt etmektedir. Birgün içinden geçeni kızına açar ve öğrenir ki kızı da âşıktır, hem de babasının gönlünden geçen gibi o yedi âşıktan en küçüğüne. Babanın ve kızın katılmaları ile adetleri dokuza çıkan âşıklar, bu mandırada dokuz gün süren düğün yaparlar, Mende’den göç ederek buraya yerleşirler, dokuz âşıkın yerleştikleri bu yer de yakışan ismi kendiliğinden alır: Uşşak.⁶¹

Uşak toprakları sıra ile Hititlerin, Frigyalıların, Lidyalıların, Perslerin, İskender İmparatorluğu’nun, Romalıların, Bizanslıların, Selçukluların merkezi Kütahya olan Germiyan Beyliği’nin, Osmanlıların ve nihayet Cumhuriyet Türkiye’sinin sınırları içine girmiştir.⁶² M.Ö.2000’ de Anadolu’da ilk siyasi birliği kuran Hititlerin batı sınır komşusu olan Uşak, muhtemelen yeri kesin olarak belli olmayan Arzawa-Ahiyya ülkesi sınırları içerisinde yer almaktadır.⁶³ M.Ö.1200’lerde Frigyalıların egemenliğine geçen bölge, uzun yıllar bunların hâkimiyetinde kalmıştır. Anadolu’ya yerleşen Frigyalıların M.Ö. 800’lü yıllarda kurduğu krallık yaklaşık M.Ö. 620 yılına kadar devam etmiştir. Frigler yörede genel olarak ziraatla uğraşmışlardır. Hititlerle akraba bir kavim olan Lidya

⁶⁰ <http://www.usakkulturturizm.gov.tr/TR,75301/genel-bilgiler.html> (31.01.2008)

⁶¹ Haşim Tümer, *Uşak Tarihi*, Uşak Halk Eğitimine Yardım Derneği Kültür Yayınları, İstanbul 1971, s. 29-30.

⁶² *Cumhuriyet’in 50. Yılında Uşak: 1973 İl Yıllığı*, Uşak Valiliği Yayınları, Uşak, 1998, s.41.

⁶³ Turhan Çetin, “Uşak Şehrinde Nüfus Hareketleri”, *21.Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu*, C.II, İstanbul 2001, s. 699.

Krallığı, M.Ö. 650 yıllarında yörede hâkimiyet sürmeye başlamışlardır.⁶⁴ Dünyada ilk kez parayı kullanan Lidyalılar, Uşak'ın batısında hâkimiyet sürmüşler ve Ege bölgesini yakın doğuya bağlayan tarihi Kral Yolu'nu Uşak'tan geçirmişlerdir. Bu tarihi kapsamda kentte “Karun Hazineleri” başta olmak üzere önemli tarihi kalıntılar ve kültür izleri bulunmaktadır.⁶⁵ Lidya hâkimiyeti sırasında yörede dokumacılık, çömlekçilik, dericilik ve maden işçiliğinin gelişmiş olması, bölgenin iktisadi ve ticari önemini artırmıştır. M.Ö. 546 yılında Lidya'nın son kralı Koisos ile Pers Kralı Kyros arasında yapılan savaş ile Lidya Krallığı tarihten silinmiş ve bölge İran'dan gelen Pers hâkimiyetine kalmıştır. Pers hâkimiyeti yörede M.Ö. 334 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihte Makedonyalı Büyük İskender'in Anadolu seferi sonucunda tüm Anadolu Büyük İskender'in hâkimiyeti altına girmiştir.⁶⁶

Büyük İskender'in ölümünden sonra Uşak ve yöresi İskender'in önemli komutanlarından Antigon'un idaresine bırakılan topraklar içerisinde yer aldı. Uşak ve çevresi Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesiyle Bizans hâkimiyetine girmiş ve 700 sene Bizans hâkimiyeti altında kalmıştır. 26 Ağustos 1071 Malazgirt zaferiyle birlikte başlayan Anadolu'nun Türkleşmesi giderek hızlanmış ve Anadolu bir Türk yurdu olmaya başlamıştır.⁶⁷ Malazgirt zaferinin ardından 1075'te İznik'in alınışının ertesi yılı Uşak ve çevresi Selçukluların hâkimiyetine girdi. Bu hâkimiyet Türklere karşı düzenlenen I. Haçlı Seferi'ne kadar sürdü. 1097'de Eskişehir (Dorylaion) Muharebesi'ndeki yenilgi üzerine Bizanslılar Uşak ve çevresini tekrar ele geçirdi. Burası XII. yüzyılın ikinci yarısına kadar sınır (uç) bölgesinde yer aldı⁶⁸ ve bu yöredeki Türkmenler'in başlıca hedefini oluşturdu. Miryokefalon zaferinin (1176) ardından bu taarruzlar daha da şiddetlendi ve nihayet İmparator I. Manuel'in ölümünden sonra Selçukluların idaresi altına girdi (1180).⁶⁹ Sultan II. Kılıçarslan 1185 tarihinde ülkeyi 11 oğlu arasında paylaştırdı. Bu taksimat sonunda Kütahya Uşak-Uluborlu bölgesi Gıyaseddin Keyhüsrev'e

⁶⁴ Lütfi Özav, Ahmed Kaya, “Nüfusu Giderek Azalan Bir Yöre; Karahallı İlçesi”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, Uşak 2008, s. 3.

⁶⁵ Nurhan Koçan, “Tarihi Mekânlarda Kültürel Dönüşüm: Uşak Tarihi Tren Garı Örneği”, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C.XI, S.2, Kastamonu 2011, s.132.

⁶⁶ Özav, Kaya, 2008, 3-4.

⁶⁷ Serhat Bal, *10 Numaralı Uşak Şer'iyye Siciline Göre 1923-1924 Yıllarında Uşak'ta Aile Hayatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2011, s. 2.

⁶⁸ Mehtap Özdeğer, “Uşak”, *DİA*, C.XLII, İstanbul 2012, s.222-223.

⁶⁹ Mustafa Çetin Varlık, “Kütahya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXVI, İstanbul 2012, s.580.

verildi. Bu taksimattan sonra kardeşler arasında hâkimiyet mücadelesi başladı I. Gıyaseddin Keyhüsrev 1192 tarihinde devletin başına geçmeyi başardıysa da diğer kardeşlerini bertaraf edemedi ve 1196 da II. Süleyman Şah tarafından sürgüne gönderildi. Kardeşler arasındaki bu taht mücadelesinden yararlanan Bizans Kütahya-Uşak civarını geri aldı.⁷⁰ Uşak ve çevresi Selçuklu egemenliğini altına ancak I.Alaeddin Keykubad zamanında 1233'te girdi. Germiyanogulları, III. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Anadolu Selçuklu Devleti'nin batı sınırına yerleşmiştir. II. Gıyaseddin Mesud döneminde Anadolu Selçuklu Devleti ile mücadelelere girişmiş ve Selçuklu Devleti'nin parçalanmasıyla Uşak'ın da içinde olduğu geniş bir bölgeye egemenlik kurmuştur. 1390-1402 yılları arasında Osmanlı idaresinde bulunan Uşak, Ankara Savaşından sonra 1429 yılına kadar Germiyanogulları beyliğinin yönetiminde bulundu.⁷¹ Germiyan Beyi Süleyman, 1381 yılında kızını Osmanlı padişahı I. Murad'ın oğlu Bayezid ile evlendirmiş, Kütahya ve çevresini çeyiz olarak vermiştir. Şehzade Bayezid'de düğünden sonra Kütahya valisi olarak göreve başlamıştır. Germiyan Beyi II. Yakup'un Kütahya ve çevresinde Osmanlılara karşı hâkimiyet kurma çabaları sonuçsuz kalmıştır.⁷² Sultan II. Murad döneminde Germiyanoglu Yakup Bey erkek evladı olmadığı için ölümünden sonra Germiyan ülkesini Osmanlılara bırakmayı vasiyet etmiş ve bu vasiyetini 1427 yılında Edirne'de ziyaret ettiği Sultan II. Murad'a bizzat bildirmiştir. Kütahya'ya döndükten bir süre sonra yazılı bir vasiyetname ile bu dileğini teyit etmiştir.⁷³ Yakup Bey'in vefâtının ardından (1429) Kütahya'ya sancak beyi olarak Timurtaş paşazade Umur Bey'in oğlu Osman Çelebi tayin edildi. Uşak da böylece bu sancağın bir parçası oldu.⁷⁴

Uşak, Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Anadolu Eyaleti'nin merkez sancağı olan Kütahya Sancağına bağlı bir kaza haline getirilmiş ve bu statüsünü uzun süre muhafaza etmiştir. Nitekim 1513, 1520, 1530 ve 1571 yıllarına ait arşiv kayıtlarında Uşak'ın Kütahya Sancağına bağlı bir kaza olduğu belirtilmektedir. XVII. yüzyılda bu durum değişmemiştir. Kütahya Sancağına ait 1086/1676 tarihli

⁷⁰ <http://egev.org.tr/ilraporlari/usak.pdf> (31.01.2018)

⁷¹ [https://ipfs.io/ipfs/Qme2sLfe9ZMdiuWsEtajWMDzx6B7VbjzpSC2VWhtB6GoB1/wiki/U%C5%9Fak_\(il\).html](https://ipfs.io/ipfs/Qme2sLfe9ZMdiuWsEtajWMDzx6B7VbjzpSC2VWhtB6GoB1/wiki/U%C5%9Fak_(il).html) (31.01.2018)

⁷² İbrahim Etem Çakır, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kütahya Kazası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.XX, S.1, Erzurum 2016, s. 244.

⁷³ Meltem Aydın, "XVII. Yüzyılda Gediz'in Sosyo-Ekonomik Yapısı", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.VII, S. 12, Kars 2016, s. 127-128.

⁷⁴ Mehtap Özdeğer, "Uşak", *DİA*, C.XLII, İstanbul 2012, s.223.

avarız defterinde Uşak, Kütahya Sancağının kazaları arasında yer almaktadır.⁷⁵ 29 Ağustos 1920’ de Yunan işgaline uğrayan Uşak Kurtuluş Savaşı sonucunda 1 Eylül 1922’de bu işgalden kurtulmuştur. 20 Nisan 1924 yılında yapılan idari taksimata göre Kütahya vilayetinin kazası konumuna gelmiştir.⁷⁶ 9 Temmuz 1953 yılında idarî yapıda bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu tarihte Uşak 6129 sayılı kanunla Kütahya vilayetinden ayrılarak bağımsız bir vilâyet haline getirilmiştir. Mevcut nahiyeler ilçe yapılmak üzere Uşak’a bağlanmış, ayrıca Manisa ilinden ayrılan Eşme ilçesi de bu yeni teşekkül ettirilen vilâyet sınırları içerisine dahil ettirilmiştir. Böylece Uşak, vilayet merkezi de dahil olmak üzere 6 ilçeden meydana gelen bir vilâyet yapılmıştır.⁷⁷

2.Uşak’ta Köy ve Mahalle İsimleri

Çalışmamıza konu olan Uşak Şeriyeye Sicilleri’nde rastladığımız köy ve mahalle isimleri üzerinde durarak bölgedeki yerleşim birimleri hakkında bazı bilgiler vermemiz yerinde olacaktır. Böylece sicillerde elde edilen ve ilerleyen sayfalarda yer alan hukuki davaların geçtiği yerler nispeten ortaya konulmuş olacaktır. Aşağıda sırasıyla sicillerde tespit edilen köyler ve mahalle isimleriyle bunların ne manaya geldiğine dair bazı bilgiler verilmiştir.

Kur’ân-ı Kerim’de şehir manasında kullanılan karye kelimesi geçmektedir.⁷⁸ Kur’ân’da otuz yedi yerde tekil, bir yerde ikili ve on sekiz yerde de çoğul olmak üzere elli altı yerde geçen karye mefhumu, büyüklük ya da küçüklüğüne ve bir otoritenin olup olmadığına bakılmaksızın muhtelif insan topluluklarının yerleşim yeri anlamında ifade edilmektedir.⁷⁹ Köyler, büyük ölçüde milli geleneklerimizin şekillendirdiği bir yönetim birimidir. Kökleri çok eskilere dayanmakla birlikte o da 1864 Vilayet Nizamnamesi ile belirgin bir şekil alarak, mülki yapımızda vazgeçilmez bir müessese olmuştur. Köyler Osmanlı

⁷⁵ İbrahim Etem Çakır, “Uşak Kazası (1676 Tarihli Avârız Defterine Göre)”, *OTAM*, S.28, Ankara 2010, s.28.

⁷⁶ Çetin, 2001, 700.

⁷⁷ Mustafa Murat Öntüğü, “Osmanlıdan Cumhuriyete Banaz”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.III, S.2, Afyon 2001, s. 55.

⁷⁸ Şaban Ali Düzgün, “Dinlerin Şehirleşme Kabiliyeti”, *İslami İlimler Dergisi*, S.1-2, Bahar-Güz 2009, s.15-16.

⁷⁹ Necla Yılmaz, *Kur’ân’da Karye Kavramı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2015, s.22.

Devleti kayıtlarında “*karye*” olarak geçmektedir. Karye aynı zamanda iskân edilen yer manasına gelmektedir.⁸⁰

Osmanlı'nın, gerek klasik dönemde ve gerekse Tanzimat'a kadar geçen sürede idari yapılanma olarak köy ile sancak arasında kaza ve nahiye mevcuttu. Köylerin yani karyelerin yönetimi klasik Osmanlı düzeninde sipahiye bağlı olan köy delikanlıları tarafından yürütülürdü. Bunların başında ise “*yiğitbaşı*” bulunuyordu. Ayrıca dirlik sahipleri de köylerde görev alabiliyordu. Diğer yönden köy kethüdaları da köy yönetiminde etkin idiler. Bunların yanında köy imamları da köy idaresinde söz sahibiydiler.⁸¹ Çalışma alanımız olan 5 ve 6 Numaralı Uşak Şer'iyye Sicili'nde geçen köy isimleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1: 5 ve 6 Numaralı Uşak Şer'iyye Sicilleri'nde Geçen Köyler

Ağabey	Göçeler	Kırka
Ahad	Göğem	Kızılcasöğüd
Akarca	Göldezler	Kızılhisar
Akkeçili	Gücer	Köseler
Akkilise	Hacımsultan	Kureyş
Alaba	Halaçlar	Kuyucak
Alifakihler	Hanyeri	Kül
Avgan	Has	Mende
Aybek	Hasan	Muharremşah
Azizler	Hatipler	Munkırab
Bağbaşı	Hocalar	Orta
Bahadır	İkisaray	Oturak-ı Kebir
Banaz	İlyaslı	Ovademirler
Bececiler	İmraz	Öksüz
Bekdemirler	İshaklar	Paşacık
Beki	Kabaklar	Paşalar
Budaklar	Kalfa	Pınarbaşı
Buğdaylı	Kalınkilise	Samadlar

⁸⁰ Cemal Kebapçı, *17 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Siciline Göre Nevşehir ve Havalisinde Sosyal Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2011, s. 193.

⁸¹ Özcan Uğur, *1322-1326 Tarihleri Arasında İlgın'ın Sosyo- Ekonomik Tarihi (268 Numaralı İlgın Şer'iyye Sicil Defterine Göre)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, s. 60.

Bulgaz	Karaağaç	Samra
Cami-i Kebir	Karabedirler	Sarıdere
Cinoğlan	Karabeyli	Sazak
Çardak	Karaboyalık	Selçikler
Çiftlik	Karacahisar	Selmanlar
Çokaklı	Karahasan	Selvi
Çukurağıl	Karahallı	Sivaslı
Dedebaliler	Karayakublu	Susuz
Delihıdırlı	Karbasan	Şaban
Dumanlı	Kavaklı	Tatar
Dumlupınar	Kayaağıl	Tegen
Duraklı	Kayalı-i Kebir	Ulupınar
Dutluca	Kayalı-i Sağır	Umurca
Dümenler	Kayıklı	Yapağılar
Elmacık	Kediöyüğü	Yavi
Emirler	Kılcan	Yenice-i Çal
Erice	Kıran	Zib

Yukarıda verilen köy isimleri üzerinde durulacak olunursa, bunlardan Akkeçili, Sivaslı, Yapağılar, Kılcan, Kösel, Budaklar, Öksüzler, Selmanlı, Ali Fakih, İlyaslı, İshaklar gibi köyler aşiret isimlerini taşımaktadır. Yine Hacım Sultan köyü Hacı Bektaş Veli'nin yol arkadaşlarından biridir ki, bölgede faaliyet gösterdiğine dair bazı bilgiler mevcuttur. Bu köyün de onun veya müritleri tarafından kurulmuş olduğu tahmin edilebilir.

Rivayete göre asıl adı Receb olmakla birlikte Hacı Bektaş Vilayetnâmesi ile kendi adına düzenlenen Vilayetnâme'de belirtildiği üzere Kolualık (Kolaçık) Hacım Sultan diye de tanınmıştır.⁸² Kolualık (Kolaçık) Hacım Sultan diye meşhur olmuş ve Hacı Bektaş Veli tarafından Germiyan iline gönderildiğinden bahsedilmiştir. Anadolu'da hangi tarihlerde bulunduğu tam olarak belli değildir. Uşak kazâsına bağlı Susuzviran Köyü'nde Germiyanoglu Yakub Bey tarafından kendisine bir zaviye inşa edilmiştir. Zaviyenin vakıflarına ve görevlilerine bazı ayrıcalıklar verilmiştir. Uşak'a bağlı Hacımköy'de yattığı kabul edilmektedir. Hacı Bektaş'ın çağdaşı olup olmadığı tartışmalı olmakla birlikte XIV. yüzyılda

⁸² Ahmet Yaşar Ocak, "Hacım Sultan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XIV, İstanbul 1996, s.505.

yaşamış Hacı Bektaş kültüne bağlı bir Kalenderî veya Haydarî şeyhi olduğu belirtilmiştir.⁸³

Karayakublu ve Alifakihler köyü adını kurucularından almışlardır. Yörede Karayakublu'yu Karayakub adındaki kişinin, Alifakihler'i ise Ali Fakir veya Ali Fakih adındaki kişinin kurduğu tahmin edilmektedir. Paşalar köyde türbesi bulunan paşa tarafından adı verilmiş ve köyün adı Paşalar olarak kalmıştır. Kavaklı köyü Sarı Kavuk adındaki bir kişi tarafından kurulduğu ve adının zamanla Kavaklı olduğu söylenmektedir. Kavaklı köyü adını bitki örtüsünden de almış olabileceği tahmin edilmektedir. Duraklı ise eski yol üzerinde konaklanan yer olduğu için zamanla adı Duraklı olarak anılmıştır.⁸⁴

Banaz adı konusunda da halk arasında bir rivayet vardır. Banaz köyünün ve ilçe topraklarının sahibi, oğlu arasında mülkünü pay ederken küçük oğlu sürekli olarak; “Baba bana az, baba bana az” diye söylenirmiş. Banaz'ın olduğu bu topraklar, küçük kardeşe verilmiş olduğu için Banaz adının da bu olaydan kaldığı söylenmektedir.⁸⁵ Hem tarihçi hem de araştırmacı olan Bilge Umar'ın “Türkiye'deki Tarihsel Yer Adları” adlı kitabında “Banaz” adının milattan önceki devirlerde bu bölgede (Batı Anadolu'da) yaşayan “Luwi” ve “Hitit” dillerinde (Pawanasa) “*su kenti, susal kent, sulak yer*” manasına geldiği yazmaktadır.⁸⁶

Halk arasında yaygın bir inanişaya göre Karahallı'yı, Kara Halil adında bir Türkmen beyi kurmuştur. Karahallı bölgesine yerleşen Kara Halili Türkmen oymağı tarihi süreç içerisinde konar-göçer hayat şeklinden yerleşik hayata geçmiş ve kültürel yapılarında göçebe hayat tarzının motiflerini de barındırmışlardır. Daha sonra Kara Halil oğulları, Karahallı bölgesine yayılarak civar bölgelerde de yerleşim birimleri oluşturmuşlardır. Böylece Karahalil'in yerleştiği köyün adı Karahallı olarak zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır.⁸⁷

Bölgedeki köyler hakkında durduktan sonra şimdi de mahalleler üzerinde durabiliriz. Kelime manası olarak mahalle, mahall ile aynı kökten türeyen ve

⁸³ Çakır, 2010, 38.

⁸⁴ Ahmet Kaya, *Karahallı (Uşak İlçesinin Coğrafi Etüdü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2007, s. 94-95.

⁸⁵ https://media.turuz.com/Language/2012/0542-Ushaq_ili_ve_ilcheleri_yer_adlari.pdf (10.06.2018)

⁸⁶ Güler Erdem Bay, *19. Yüzyılda Banaz Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 4.

⁸⁷ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=49449> (10.06.2018)

başlangıçta “konaklayan yer” anlamına gelen bir kelimedir. Sonradan mahalle, daha hususi olarak şehrin bir semti anlamını almış ve bu anlam Türkçeye geçmiştir. Evvelce şehrin bir semti için, eski Bağdat’ta olduğu gibi, daha çok “dar” kelimesi kullanılıyordu.⁸⁸ Sözlükte “bir yere inmek, konmak, yerleşmek” manasına gelen hall (halel ve hulûl) kökünden türetilmiş bir mekân adı olan mahalle kelimesi devamlı veya geçici olarak yaşamak için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade eder.⁸⁹

Bir yönetsel birim itibariyle mahalle, Osmanlı Devleti’nin klasik döneminde, yerel düzeydeki geleneksel örgütlenmeler arasında yer alır. Büyük ölçüde, İslâm toplum ve ahlak anlayışı içinde biçimlenen ve kökeni Anadolu Selçuklu şehirlerine kadar uzanan mahalle,⁹⁰ “birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir.”⁹¹ Osmanlı döneminde ki tanımıyla, “aynı mescide ibadet eden cemaatin aileleri ile birlikte yaşadıkları şehir kesimidir”⁹² ve yahut “bir câmiin, zaviyenin veya imaretin çevresinde kurulan meskenlerden oluşan veya birlikte yaşama isteği duyan aynı meslek mensupları veya inanç ve gelenek sahiplerinin evlerinden oluşan bir ünite” olarak tanımlanabilir.⁹³ Bu tanımda da ifade edildiği üzere mahalleler cami/mescid ve tekke/zaviye gibi dini ve sosyal yapıların çevresinde kurulmuştu.⁹⁴ Türk-İslâm şehirleri ve mahalleleri bakımından mescit/cami temel mekânların başında yer almaktadır. Bir anlamda ev kadar mescitte bu yapılanma için kaçınılmazdır. Türk-İslâm şehrinin karakteristik yapısını belirleyen en önemli mekân olan cami, mahalle hayatının ana öğelerinden biridir. Mahalle ev gibi mescitle de mukayyettir. Üstelik mahalle kurmanın mescit kurmakla eş olduğu dahi beyan edilebilir. Zira mescit mahallenin

⁸⁸ Mehmet Bayartan, “Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, S.13, İstanbul 2005, s. 94-95.

⁸⁹ Ali Murat Yel, Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mahalle”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXVII, s. 323.

⁹⁰ Erbay Arıkboğa, “Yerel Yönetim Açısından Mahalle Muhtarlığına Bir Bakış”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C.VIII, S.3, Temmuz 1999, s.104

⁹¹ Ömer Düzbakar, “Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri”, *U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.5, Bursa 2003, s. 99.

⁹² Ferrayı Acartürk, *1672-1673 Tarihlerinde Konya’nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (19 Nolu Konya Şerhiye Siciline Göre)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006, s.16.

⁹³ Rafet Metin, “XVI. Yüzyılda Niğde ve Kırşehir Sancaklarında Mahalle Yapılanması”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 20, Kış 2009, s. 45.

⁹⁴ Ahmet Akşit, “Selçuklular Devrinde Kent İskânı ve Mahalleler”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.V, S.1, Çankırı 1996, s.68.

toplardamarıdır.⁹⁵ Aynı mescitte ibadet eden erkekler, şehir haberlerini mahalleden almaktaydılar; dolayısıyla bilgi edinme sistemleri mahalle odaklıydı.⁹⁶

Osmanlı şehrini yöneten gerçekte, güvenlik, vakıf denetimi, mali otorite, adli konular ve beledi hizmetlerden yükümlü olan kadıdır. Klasik dönem Osmanlı kent yönetiminde, vakıflar ve loncalarla birlikte mahalleler, beledi örgütlenmenin temel unsurlarını teşkil etmektedir.⁹⁷ Şehir ve kasabaların başındaki kadı ve naiblere karşılık, mahallelerin idaresinden imamlar mükellefti. İmam olarak atanacaklar padişahın beratıyla dini bilgileri fazla, güvenilir ve sevilen kimseler arasından seçilirdi ve görecekları hizmet karşılığında vazife ismi verilen bir ücret alırlardı. Gündelik olarak hesaplanan bu ücret, çoğunlukla vakıflardan karşılanmaktaydı.⁹⁸ İmamın idari sorumluluk üstlenmesi için kadıların meseleyi sunmaları ve padişahında berat vermesi gerekirdi. Beratı olmadan sadece mahallelinin talebiyle görevini icra edenlere “*namazcı*” adı verilirdi. Mahalle imamlarının vazifeye gelebilmeleri için “*ehl-i ilim ve ehl-i Kur’ân*” olmaları gerekirdi ve bu durum incelenirdi. Dini bilgisi, ilmi, ahlakı onaylanmayan kimselerin mahalleli tarafından azli istenebilirdi.⁹⁹ Devlet tarafından atanan bir imamın vazifesi, mahalle halkını ibadete kamçılama ve mahalledeki vakıf eserlerin imarına özen göstermekti. İmamlar ezan okunduğu halde cemaat toplanmamışsa şeriatın emri icabı sert ve zorlayıcı tedbirlere başvurabilme salahiyetine sahipti.¹⁰⁰ İmamlar, dinsel görevlerini yerine getirmeleri yanında idari işleri de gördüklerinden mahalle halkı üzerinde önemli tesire sahip olmuşlardır. Doğum, ölüm, evlenme, boşanma, ikametgâh değiştirme gibi nüfus işlemlerini takip etmişler, medeni hal kayıt ve sicillerini tutmuşlar, 1829 yılına kadar cenaze defin izinlerini vermişlerdir. Zabıta işlerinden ve özellikle de ahlak zabıtasına önem veren imamlar, mahalle içinde olup bitenden de yükümlüdür Mahalle halkının arasındaki küçük anlaşmazlıkları çözme görevi de imamlara

⁹⁵ Köksal Alver, “Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, *İdealkent*, C.I, S.2, Aralık 2010, s. 120.

⁹⁶ Turan Açık, “Mahalle ve Camii: Osmanlı İmparatorluğu’nda Mahalle Tipleri Hakkında Trabzon Üzerinden Bir Değerlendirme”, *OTAM*, S.35, Ankara 2014, s. 11.

⁹⁷ İmre Özbek Eren, “Türkiye’de Dönüşen Kentlerin Son Kalesi: Kent Kurucu Öge Olarak Osmanlı’dan Günümüze ‘Mahalle’”, *Uluslararası İnsan Bilimler Dergisi*, S.2, 2012, s. 1554.

⁹⁸ Yaşar Güneş, “Mahalle Yönetimi”, *Türk İdare Dergisi*, S. 465, Aralık 2009, s. 115.

⁹⁹ Lütfi Bergen, “Medeniyetin Cüzü: Mahalle”, *İdealkent*, C.I, S.2, Aralık 2010, s. 157-158.

¹⁰⁰ Akşit, 1996, 68.

verilmiştir.¹⁰¹ Din, ahlak ve zabıta konularında yetkilerinin yanında mahalleliye salınan vergiyi paylaşırma ve toplama; mahallenin her tür pislik ve çöpten temizlenmesinde mesul olma; mahalle sokaklarında ya da kaldırımlarında çökme, yıkılma olaylarında hadise kimin hanesi hizasında ise o sakinden zararın onarım ve tadilini talep etme, gece fenerlerini yaktırma, yatsıdan sonra hiç kimsenin sokağa çıkmamasını uyarma, Ramazan Bayramlarında davul seslendirme, evler için içme suyu taşıma gibi işleri yürütmekteydi.¹⁰² Gayr-i Müslim mahallesindeki benzer görevleri Kocabaşılar ve Papazlar üstlenmekteydi. Kocabaşılar ve Papazlar, Fatih devrinden itibaren benzer yetki ve görevleri vardı. Osmanlı Devleti, gayr-i müslim tebaanın dini ve idari işlerine müdahale etmemiştir. Her cemaat, dini ve idari işlerini, kendi teşkilatları aracılığıyla uygulamaktaydı.¹⁰³

Osmanlı Devleti'nde II. Mahmut devri 19. yüzyılın başlarına gelindiğinde imamların yerini alacak olan muhtarların mahalle yönetici olduğu muhtarlık kurumu kurulmaya başlanmıştır. Bu kurum oluşmadan önce de köy ve mahalle birimleri toplumsal ve geleneksel birimler olarak mevcuttu lakin muhtarlık kurumu ile birlikte yönetiminde değişiklikler oluştu. Ülkemizde mevcut mahalle yönetiminin temeli olan muhtarlık teşkilatı 1829'da kurulmuştur. Muhtarlık teşkilatının kurulmasıyla imamın görevi muhtarlara devredilmiştir.¹⁰⁴

Şeriyeye sicillerindeki kayıtlarda yer alan kişilerin kimlik tespitinde bireylerin ad ve baba adlarının yanı sıra, sakin oldukları mahalle veya köyün adı da geçmektedir. Bu durum, kişinin meskûn oldukları yerleşim yeriyle de tanınması keyfiyetini ön plana çıkarmaktadır. Bu yönüyle bireyin aidiyeti, sakin olduğu mahalleyle bir anlam kazanmakta ve bir değer ifade etmektedir. Dolayısıyla kimlik tespiti yapılırken kişinin, yalnızca kim olduğunun ya da diğer bir ifadeyle adresinin öğrenilmesi yeterli olmayıp, aynı zamanda nasıl biri olduğunun da

¹⁰¹ Mehmet Göküş, Erdal Bayrakçı, Hakan Alptürker, "Mahalle Yönetimi ve Mahalle Muhtarlarının Vatandaşlar Tarafından Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. XVIII, S. 2, Isparta 2013, s.33.

¹⁰² Bergen, 2010, 159.

¹⁰³ Musa Şahin, Esra Işık, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mahalle Yönetimi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.30, Ağustos 2011, s. 225.

¹⁰⁴ Nahit Bek, *Bir Yerleşim ve Yönetim Birimi Olarak Türkiye'de Mahalle*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2013, s.46-47.

bilinmesine lüzum vardır.¹⁰⁵ İncelediğimiz belgelerde mahalle adı ile birlikte kişi adı zikredilmektedir. Mahallelinin mahkemeye intikal eden davalarda şahitlik ettiklerine rastlamaktayız. Bu davalar daha çok alacak-borç, evlilik, boşanma, nafaka gibi konular olmaktadır. Bununla birlikte imamların yer aldığı kayıtların mevcut olmasının yanında muhtarların da geçtiğini sicillerde görmekteyiz. Bu husus incelenen dönemlerde değişimin seyrine işaret etmektedir. Çalışma alanımız olan 5 ve 6 Numaralı Uşak Şerhiye Sicilleri'nde geçen mahalle isimleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2: 5 ve 6 Numaralı Uşak Şerhiye Sicilleri'nde Geçen Mahalle Adları

Akbıyık	Gölbaşı
Aliağa	Hacıgüzel
Aşağı	Hacıhasan
Aybek	Hacıhızır
Burhanfakih	İslice
Cami-i Kebir	Kamer
Cuma	Karaağaç
Dilaver	Sabah
Emirler	Üyükbaşı

Üzerinde durduğumuz ve araştırmamız boyunca incelediğimiz Uşak'a ait ve bu yörede geçen mahalleleri ele alan çalışmalara değinelim. İlk olarak İbrahim Etem Çakır tarafından yazılan "Uşak Kazâsı (1676 Tarihli Avârız Defterine Göre)" adlı çalışmada XVII. yüzyılın son çeyreğinde Uşak'ta mevcut mahalle adlarından bahsetmiştir. Bahsedilen tarihte Uşak şehrinde 9 mahallenin yer aldığını ve bu mahallelerin Sıddık, Cami-i kebir, Burhanfakih, Hacıhızır, İslice, Karaağaç, Hayyam, İplik, Karhak olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁰⁶ Yine Biray Çakmak ve Lütfi Özav'ın ortaya koyduğu "Uşak Şehir Nüfusunun Tarihi Gelişimi" adlı makalede 1530 tarihli tahrir defterine göre Uşak'ta 11 mahalle bulunmaktaydı. Bunlar ise Cami, Mescid-i Hacı Hasan (Alaca Mescid) , Mescid-i

¹⁰⁵ Özen Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.I, S.18, Kayseri 2005, s. 158.

¹⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Çakır, 2010, 34-35.

Memi Çelebi, Mescid Kassab Hasan, Mescid-i Hacı Sadık, Burhanfakih, Mescid-i Aybek (Eybeg), ve Selman-ı Fakih (Derviş Mehmed) teşkil ediyordu.¹⁰⁷

Bir başka çalışmada M. Akif Erdoğan tarafından vücuda getirilmiş olan “Onaltıncı Yüzyıl Ortalarında Uşak Şehri” isimli makalede köyler gibi mahalle adlarının da çoğunun İslâmi yapılardan geldiğini vurgulamaktadır. Örnek olarak ise Hacı Hasan isimli bir Uşaklı, Uşak şehir merkezinde bir mescid inşa ettirmiş, mahalle daha sonra bu isimle anılmaya başlanmış. Memi Çelebi, Kasab Hasan, Hacı Sadık, Hacı Bazar gibi hür Müslüman kimseler Uşak’ı vatan tutmuş, hacca gitmiş hayirsever zengin Müslüman Türklerdendi.¹⁰⁸

3.Cemaatler

Anadolu’ya özellikle Alpaslan’ın 1071 yılında elde ettiği Malazgirt zaferi sonrasında ve müteakiben kurulan Anadolu Selçuklu Devleti’nin iskân politikalarının yanı sıra, 13.yüzyıl ortalarında Moğol baskısı neticesinde Doğu Anadolu sınırlarından Batı Anadolu ve Orta Anadolu’ya uzun süren göç dalgalarıyla gelmeye ve burayı yurt edinmeye başlayan Oğuz Türkleri, yerleşik yaşama geçtiği ve yerleşik kültürlerin ağır bastığı Selçuklu ve Osmanlı Devleti zamanında da “*Türkmen*” ve “*Yörük*” gibi isimler altında toplanan büyük bir Türk kitlesi olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir.¹⁰⁹ Osmanlı’da konar-göçerler Yörük ve Türkmen olarak iki farklı şekilde adlandırılmışlardı. Yaşadıkları coğrafya ve siyasi mirasları onların Yörük veya Türkmen olarak isimlendirilmelerinde etken olmuştu. Bu itibarla Kızılırmak yayından güneye doğru çekilecek bir çizginin batısında kalan konar-göçerlere Yörük, belirtilen çizginin doğusunda kalanlar ise Türkmen olarak isimlendirilmişti.¹¹⁰ Zaman zaman bu iki isim birbirinin yerine kullanıldığı için bunları keskin çizgileriyle ayırmak güç ister. Türkmenler ve yörükler “*konar-göçer*”, “*göçer-evli*”, “*göçerler*” ve “*göçebe*” gibi isimlerle de zikredilmişlerdir.¹¹¹

¹⁰⁷ Çakmak, Özav, 2001, 139.

¹⁰⁸ M. Akif Erdoğan, “Onaltıncı Yüzyıl Ortalarında Uşak Şehri”, *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu*, C.I, İstanbul 2001, s 188.

¹⁰⁹ Okan Ürker, Nesrin Çobanoğlu, “Türkiye’de Doğal Varlıkların Sürdürülebilir Kullanımında Biyoetiğin Bir Araç Olarak Kullanılması; Batı Anadolu Yörükleri Üzerinden Örnek Olay İncelemesi”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.V, S.1, Ankara 2014, s. 156.

¹¹⁰ Sadullah Gülten, “XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı’nda Yörükler”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.28, Kütahya 2010, s. 171.

¹¹¹ Sadullah Gülten, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu’da Yörükler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 19.

Osmanlı'nın merkeziyetçi yapısı konar-göçerlerin hukuki nizamlarına da yansımıştır. Osmanlı Devleti döneminde konar-göçerler başıboş bir yaşam tarzı yaşamayarak, devletin merkeziyetçi idare tarzı ile daima kontrol altında tutulmuştu. Sancak veya kaza statüsünde ya da belli bir sancağın sınırları dâhilinde tımar veya has ünitesi içinde olmak üzere idari ve mali bir teşkilat çerçevesinde yapılandırılmışlardı. İdari ve mali bir teşkilata sahip olan konargöçerler, üzerinde buldukları toprakların teşkilatlarına bağlı olarak tımar, zeamet, has reayası veya bir vakıf toprağına raiyyet olarak kaydedilmişti.¹¹²

Uşak yöresinin kırsal kesimlerinde konar-göçer Türkmen aşiretlerinden Avşar, Kaçar, Saraç, Özbekli, Çakal, Caber, Harbendeli, Akkeçili, Karakeçili, Kaltakçı, Saritekeli, Kızılkeçili, Dostlukçu aşiretleri meskûndü.¹¹³ İncelediğimiz dönem tereke kayıtlarında Uşak kazasında konar-göçerlere bakacak olursak bunlar; Sarrac Kaltakçı¹¹⁴, Kaçar¹¹⁵, Saçı Kara¹¹⁶, Karakeçili¹¹⁷, Sarı Tekeli¹¹⁸, Avşar,¹¹⁹ Hacı Karalı¹²⁰, Kızılkeçili.¹²¹

4.Sülâleler

İncelediğimiz kayıtlarda çok sayıda sülale isimleri geçmektedir. Hane reislerinin sicilde önce soy ve lakaplarla tanıtıldığını görmekteyiz. İsimleri çoğu zaman aynı olan bu insanların en tanımlayıcı özellikleri sülalelerine olan nispetleri olmuştur. Bu nispetler o yıllar için çağımızdaki soyadı işlevini görmüştür.¹²² Sülâle isimleri aynı zamanda Şer'iyye Sicillerine konu olan halkın aslen nereli olduğunu ve etnik kökenini belirlememize de yardımcı olmaktadır.

¹¹² Sadullah Gülten, "Batı Anadolu'da Bir Yörük Grubu: XVI. Yüzyılda Karaca Koyunlular", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.XII. S.22, Balıkesir 2009, s.195.

¹¹³ Rıdvan Çubuk, *Şer'iyye Sicillerindeki Tereke Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Kırsal Toplumu Hakkında Bir Araştırma (Uşak Kazası Örneği:1880-1883)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2011, s.71.

¹¹⁴ U.Ş.Ş., 8291, 47 .

¹¹⁵ U.Ş.Ş., 8291, 77.

¹¹⁶ U.Ş.Ş., 8291, 84

¹¹⁷ U.Ş.Ş., 8291, 122

¹¹⁸ U.Ş.Ş., 8291, 159.

¹¹⁹ U.Ş.Ş., 8292, 56

¹²⁰ U.Ş.Ş., 8292, 56.

¹²¹ U.Ş.Ş., 8292, 127.

¹²² Ayşe Güdeloğlu, *131 Nolu Şer'iyye Sicil Defterine Göre Gaziantep'in Kültürel Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s.40.

Tablo 3: 5 ve 6 Numaralı Uşak Şeriyeye Sicilleri'nde Geçen Sülâleler

Abbasoğlu	Celiloğlu	Göbeklioğlu	Kasımoğlu	Sarıcaoğlu
Abdioğlu	Cemaloğlu	Haliloğlu	Kaşıkcıoğlu	Seferoğlu
Abdulkakioğlu	Cevheroğlu	Hamdioğlu	Katiboğlu	Simavlioğlu
Abdurrahman oğlu	Çakmak oğlu	Hasanoğlu	Kırkulakoğlu	Sinanoğlu
Ahi Babazade	Çalikoğlu	Havacezade	Kocakızıoğlu	Sultanoğlu
Akarcalıoğlu	Çallıoğlu	Haydar oğlu	Kösezade	Sunullahzade
Alacalıoğlu	Çelebizade	Helvacıoğlu	Kuyucaklıoğlu	Süleymanoğlu
Alaşehirlioğlu	Çirakoğlu	Himmetoğlu	Mahmudoğlu	Taracızade
Araboğlu	Çobanoğlu	Hüseyinoğlu	Mahremşahlı oğlu	Tataroğlu
Aşçıoğlu	Çolakzade	İdrisoğlu	Mahzar oğlu	Tavşanoğlu
Aydınlıoğlu	Çorbacıoğlu	İmamoğlu	Memişoğlu	Tercioğlu
Ayvaz oğlu	Dağlarzade	İsaoğlu	Mısırlıoğlu	Tiryakioğlu
Azizlerlioğlu	Dedeoğlu	İskenderoğlu	Muharremoğlu	Türkan oğlu
Balabanoğlu	Dumanlıoğlu	İslamoğlu	Muhiddinoğlu	Veliyüddin oğlu
Banazlıoğlu	Dülgeroğlu	İzzetoğlu	Muradoğlu	Veysel oğlu
Bayrakdarzade	Düzgünoğlu	Kabakoğlu	Nasuh oğlu	Yapağırklı oğlu
Bektaşoğlu	Elmabulanoğlu	Kabaklarlıoğlu	Nurullohoğlu	Yakuboğlu
Benderlioğlu	Emiroğlu	Kaftancızade	Öksüz oğlu	Yörükoğlu
Berber oğlu	Emirze oğlu	Kalaycıoğlu	Ömeroğlu	Yunusoğlu

Burgazlızade	Eyüboğlu	Kalfalıoğlu	Ramazanoğlu	Zühtioğlu
Caferoğlu	Feyzullahoğ lu	Karaoğlu	Sağıroğlu	

5.Unvanlar

Kişilerin sosyal hayattaki meslekleri, toplumu oluşturan insanın aynı zamanda sosyal hayattaki statüsünü belirleyen en önemli oğelerden bir tanesidir.¹²³ Sosyal statü; kişinin sosyal hayatta işgal ettiği yere denmektedir. Yani bireyin çevresindekilerinin toplum içerisinde ona uygun gördükleri mevki veya pozisyonudur. Bunu mevki, soy, servet, toplumsal işlev, eğitim, din, biyolojik karakter ve cinsiyet gibi lutler belirler.¹²⁴ Osmanlı dönemi devlet ve toplum hayatında kişilerin isimlerinin yanında kullandıkları lakap ve unvanlar, onların mesleki durumları, toplum içindeki konumları, statüleri vb. konularda bilgiler vermektedir. Bu sebeple lakap ve unvanlar, geçmiş dönemdeki toplumsal değerlerin anlaşılmasına yardımcı olabilecek hususiyetler taşımaktadır.¹²⁵

Tablo 4: 5 ve 6 Numaralı Uşak şeriyye Sicilleri’nde Geçen Unvanlar

Ahad köyünden Ahmed Ağa	Burhanfakih mahallesinden Mehmed Ağa
Burhanfakih mahallesinden Hasan Ağa	Has köyünden Mehmed Ağa
okaklı köyünden mer Ağa	Sabah mahallesinden mer Ağa
Hacıhasan mahallesinden Osman Ağa	Hacıhasan mahallesinden Bayram Ağa
Karahallı köyünden İsa Ağa	Hacıhasan mahallesinden Yusuf Ağa
Sabah mahallesinden Mustafa Ağa	Has köyünden Süleyman Ağa
Sabah mahallesinden Sarı Mehmed Ağa	Hacıhasan Mahallesinden Mustafa Ağa

¹²³ Buyuk, 2009, 47.

¹²⁴ Kınık, 2014, 49.

¹²⁵ Saim Yörük, “Çelebi Unvanı Hakkında Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.IV, S.8, Yaz 2011, s. 290.

Sabah mahallesinden İbrahim Efendi	Sabah mahallesinden Ömer Efendi
Cuma mahallesinden Hüsnü Efendi	Ulupınar köyünden Mehmed Efendi
Dutluca köyünden Mustafa Efendi	Bahadır köyünden Mehmed Seyfi Efendi
Sabah mahallesinden Ahmed Nuri Efendi	Kırka köyünden Ali Efendi
Kayaagıl köyünden Hüseyin Efendi	Burhanfakih mahallesinden Musa Efendi
Sabah mahallesinden Asım Efendi	Umurca köyünden Ali Efendi
Paşacık köyünden Osman Halife	Kızılcasöğüd köyünden Osman Halife
Aşağı mahalleden Süleyman Halife	Yapağılar köyünden Mustafa Halife
Sabah mahallesinden Ali Bey	Aybek mahallesinden İbrahim Bey
Dereyolu mahallesinden Ahmed Bey	Gögez köyünden Ali Bey
Avgan köyünden Ali Bey	Aybek mahallesinden İbrahim Bey
Kayaagıl köyünden Hasan Bey	Kılcan köyünden Bayram Bey
Burhanfakih mahallesinden İbrahim Bey	Karaağaç mahallesinden İbrahim Bey
Aşık mezarı mahallesinden Hasan Çavuş	Emirler mahallesinden Ahmed Çavuş
Hacıhasan mahallesinden Halil Çavuş	Burhanfakih mahallesinden Ahmed Çavuş
Karaağaç mahallesinden Süleyman Çavuş	Kuşdemir köyünden Veliyüddin Hasan Çavuş
Ahad köyünden El-hacc Ali	Karaağaç mahallesinden El-hacc Hüseyin
Sabah mahallesinden El-hacc Mustafa	Karaağaç mahallesinden El-hacc Mehmed
Dutluca köyünden Molla Ahmed	Umurca köyünden Molla Ahmed
Sivaslı köyünden Molla Ahmed	Kayaagıl köyünden Molla Muhammed

Aybek mahallesinden Molla Ahmed	Selçikler köyünden Molla Mustafa
Gölbaşı mahallesinden Molla Hüseyin	Burhanfakih mahallesinden Molla Mustafa
Kül köyünden Molla Ahmed	Hacıhasan mahallesinden Molla Ahmed
Sabah mahallesinden Hafız Mustafa	Cuma mahallesinden Hafız Abdullah
Hacıhasan mahallesinden Hafız Mustafa	Karaağaç mahallesinden Hafız İsmail
Aşağı mahallesinden Hafız Abdulkadir	Karaağaç mahallesinden Hafız Mehmed
Alifakihler köyünden Zeliha Hatun	Karaağaç mahallesinden Rabia Hatun
İslice mahallesinden Emine Hatun	Hacıhasan mahallesinden Ayşe Hatun
Avgan köyünden Ümmühan Hatun	Avgan köyünden İkbâl Hatun
Kabaklar köyünden Seyyid Ömer	Burhanfakih mahallesinden Paşa İsmail
Alifakihler köyünden Kâtip Münib Efendi	Zib köyünden Kâtip Osman Efendi
Hacıhasan mahallesinden Hacı Hafız İsmail Efendi	Sabah mahallesinden Hacı Hafız Mustafa Efendi
Sabah mahallesinden Amine Hatun	Sabah mahallesinden Şerife Hatun
Avgan köyünden Ümmühan Hatun	Hacıhasan mahallesinden Ayşe Hatun

Ağa, Moğolca “büyük erkek kardeş” anlamındaki “aka” kelimesinden gelmektedir. Türkler eski zamanlardan beri “büyük erkek kardeş” manasında “eçi” sözünü kullanıyorlardı. Eçi, aynı zamanda “amca” manasına da geliyordu. Selçuklular devrinde “ağabey” şeklindeki asıl manasından başka büyük ve itibarlı emirlere hükümdarların bile eçi (içi) dedikleri biliniyor.¹²⁶ Pakalın çalışmasında eskiden yüksek mevki sahipleri hakkında kullanılır bir ifadeydi. Özellikle

¹²⁶ Faruk Sümer, “Ağa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul 1988, s. 451.

Tanzimattan önceki ıstıhlalarda ağalık pek önemliydi. Yeniçeri ocağı zâdidlerine genellikle “ağa” denilirdi. Sözcük askeri alanlarda kullanıldığından dolayı, daha çok karşımıza bir unvan olarak çıkmaktadır. Yani askeri sınıfa mensup birisi için kullanıldığında bu sözcük onun askeriye içerisinde bulunduğu rütbe ve makamı bildirmektedir.¹²⁷

Efendi, Osmanlılar tarafından XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra okumuş yazmış insan manasında kullanılmaya başlanmıştır. İlmiye sınıfına mensup olanlarla diğer bazı devlet ricaline bu şekilde hitap olunmuştur. XIX. Yüzyılın yarısından sonra şehzadelerin resmi unvanı haline gelmiş, padişah zevcelerine “kadın efendi” denildiği gibi “hanımefendi” ve “beyefendi” tabirleri de kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Hıristiyan din büyüklerine, bâlâ ricaline kadar rütbe sahiplerine, binbaşıya kadar olan subaylara, askeri okul talebelerine Efendi diye hitap edilmiştir.¹²⁸ Efendi kelimesi ağa, bey ve paşa unvanlarıyla birlikte resmi unvan olarak 26 Kasım 1934 tarih ve 5290 sayılı kanunla bu tabir resmen ilga olunmuştur. Saygı ifadesi olarak benzeri unvanlarla birlikte halen çok yaygın şekilde kullanılan bu kelimenin hizmetliler sınıfından olan kimselerin adıyla birlikte kullanılması Cumhuriyet’ten sonra ortaya çıkmıştır.¹²⁹

Halife kelimesi sözlükte, “arkada olmak, birinin arkasından gelmek, yerine geçmek” anlamlarına gelen “half” kökünden türetilmiş olup “birinin yerine geçerek işini, görevini devam ettiren” şeklinde açıklanır. Terim olarak ise biri siyasette, diğeri tasavvufta olmak üzere başlıca iki alanda kullanılmaktadır. Bir kimsenin diğeri bir zatın yerini tutmasına “hilâfet”, halife tayin etme işine de “istihlâf ve yahut tahlif” denmektedir.¹³⁰

Seyyid, sözlükte “efendi, bey, önder, sahip, faziletli, kerim” gibi anlamlara gelen seyyid kelimesi (çoğulu sâdât) Kur’an’da “toplumda seçkin bir yere sahip olan kimse” ve “kadının kocası” manasında yer alır. Sözlük anlamında Hz. Peygamber’in hadislerinde kelime sıkça kullanılmıştır. Terim olarak ise seyyid “şerefli, asil soylu, onurlu, kutsal, mübarek” manasına gelen şerif ile (çoğulu

¹²⁷ Zeki Akçam, “XIX. Yüzyıl Kıbrıs Şer’iye Sicillerinde Lâkap ve Unvanlar”, *Türkbilgi (Türkoloji Araştırmaları)*, S.29, Ankara 2015, s. 194.

¹²⁸ Ersoy, 2010, 66.

¹²⁹ Orhan F. Köprülü, “Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.X, İstanbul 1994, s. 455.

¹³⁰ Süleyman Uludağ, “Halife”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XV, İstanbul 1997, s. 299.

eşrâf, şürefâ) birlikte “*nesl-i pâk-i Muhammedi’ye mensup olup yüceltmış olan*” anlamında Hz. Peygamber’in Hz. Ali ile Fatıma’dan doğan torunlarıyla onların soyundan gelenler için unvan olarak kullanılmıştır.¹³¹ Seyyidler, Osmanlı Devleti’nde, İslam Devletlerinde olduğu gibi toplumda ayrıcalıklı bir statüdediler. İlmiye mensuplarından sayılarak bazı vergilerden muaftılar.¹³²

Bey, bu unvan Eski Türklerden Göktürler ve Uygurlardan beri Türk Devletleri’nde muhtelif şekillerde kullanılan unvan olup Osmanlı lehçesinde sonradan aldığı şekildir. Osmanlı Devleti’nde Bey sıfatı, askeri ve mülki büyük memurlara ve büyük devlet adamlarının çocuklarına verildiği gibi mevki sahibi şahıslara da verilirdi. Şehzadelerin hususi hizmetlerinde bulunanlar da Bey olarak adlandırılırdı.¹³³

Çavuş, Osmanlı Devleti’nde muhtelif işlerde kullanılmış olan memurlardan birinin adıydı.¹³⁴ Tımarlı ve ulufeli olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.¹³⁵ Çavuşların en büyüklerinin unvanı “*çavuşbaşı*” veya “*başçavuş*” idi. Çavuşlar giydikleri elbise ile dikkat çekiciydi. Başlarına serpuş giyip, ellerinde iki ucu kıvrık gümüş çevgan taşırlandı. Başçavuş ise kontoş kürk ve paşalı kavuğu giyip beline elmas hançer takardı.¹³⁶

Paşa, siviller ile askerlerin ileri gelenlerinin bir kısmına verilen resmi unvandır.¹³⁷ Osmanlılar’ın ilk devirlerinde bu unvan hanedan mensuplarıyla yalnız bir kısım idare adamlarına verilirken sonradan askeriden “*mir-i liva*” ve ondan yukarı rütbede olanlarla mülkiyeden “*vezir, beylerbeyi, mir-i miran ve mir-ül ümera*” rütbelerine tahsis edilmiştir.

El-hacc, bu unvan hac görevini yerine getirenlere verilen bir sıfattır ve o şahıslar hacı olarak anılmaktadır.¹³⁸ Hacı olacak kimselerin belli güce sahip olması gerekmektedir. Zira ulaşım imkânları dikkate alındığında bu gereklilik

¹³¹ Mustafa Sabri Küçükbaşcı, “Seyyid”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVII, İstanbul 2009, s. 40.

¹³² Kuşu, 2009, 26.

¹³³ Büyük, 2009, 49.

¹³⁴ Pakalın, 1993, 332.

¹³⁵ Kuru, 2006, 33.

¹³⁶ Büyük, 2009, 50.

¹³⁷ Gökçurak, 2016, 36.

¹³⁸ Güney, 2015, 38-39.

kayda değerdir. Bu haliyle hac vazifesini yerine getirenlerin belirli bir meblağa sahip olması lüzumdur.

Molla, bazı İslâm toplumlarında tanınmış din âlimlerine veya belirli seviyede öğrenim görmüş kimselere verilen unvandır.¹³⁹

Hafız, Arapça'da “*korumak, ezberlemek*” anlamındaki “*hıfz*” kökünden türemiş bir sıfat olan hafız (çoğulu huffâz) sözlükte “*koruyan, ezberleyen*” manasına gelip Kur'an'ın tamamını ezberleyene denilmiştir.¹⁴⁰

Katip, Devellioğlu çalışmasında kitâbet eden, yazan, yazıcı; usta yazıcıya verilen unvandır.¹⁴¹

Kethüdâ, Osmanlı Devleti'nde devlet ve esnaf teşkilâtlarındaki bazı görevliler için kullanılan bir unvandır.¹⁴²

Hatun, Eski Türk Devletlerinden itibaren kadınlar için kullanılan bir unvandır. Osmanlı Devleti'nin bir Türk-İslâm sentezini yansıması nedeniyle toplumda zaman zaman Orta Asya'dan gelen kültür etkileri görülmüştür.¹⁴³

¹³⁹ Hamid Algar, “Molla”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXX, İstanbul 2005, s. 238.

¹⁴⁰ Nebi Bozkurt, “Hâfız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XV, İstanbul 1997, s. 74.

¹⁴¹ Develioğlu, 2012, 570.

¹⁴² Mehmet Canatar, “Kethüdâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXV, İstanbul 2002, s.332.

¹⁴³ Kuşu, 2009, 28.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Uşak'ta Aile

1.1.1.Aile Kavramı

Osmanlı kuruluş dönemi tarihçisi Aşık Paşazâde aile kurumunun önemini şu sözlerle beyan etmektedir. “*Bu alemde maksut olan birkaç şeydir. Oğul evlendirmek, kız çıkarmak ve dünyadan ahrete iman ile gitmek*”. Bu nedenle kuruluşu özel bir önem taşımaktaydı. Toplumun siyasi, sosyal ve hukuki durumunu idrak etmek için önce toplumun çekirdeği olan aileye bakmak gerekir. Çünkü Türk ailesi tarihi süreçte en az değişime uğrayan müesseselerinden biridir.¹⁴⁴ Ailenin çözümlenmesiyle birlikte, o devlete ait birçok sorun rahatlıkla açığa kavuşmuş olacaktır. Eski Türk telakkisine göre “*Gök kubbesi devletin, çadır ise ailenin*” örtüsüdür.” *Gök altında devlet, çadır kubbesi altında ise aile düzeni*” teşkil ediyordu. Aile içindeki baba ne ise devlette millet nazarında o idi. Bu sebeple aile içindeki “*karı-koca*” ilişkisi de yine devlette “*kagan-hâturn*” ilişkisi ile aynıydı. Ünlü Türk sosyoloğu Ziya Gökalp'da aileyi, cemiyetin küçük bir modeli olarak görmüş, güçlü aileyi, güçlü millet ve devletin temeli olarak düşünmüştü.¹⁴⁵ Bir ailenin üyeleri arasında sosyal, siyasi, hukuki ve ahlaki muvazene varsa o toplumlarda da sosyal, siyasi, hukuki ve ahlaki muvazene var demektir.¹⁴⁶

Aileyi daha geniş bir şekilde tanımlayacak olursak “*geçimlerini ortak temin eden kişilerden oluşan ev halkı demektir*”. Terim olarak ise “*aile, evlilik, nesep veya hısımlık gibi yollardan birbirine bağlanmış kişilerin oluşturduğu grup olarak tanımlanmaktadır*”.¹⁴⁷ Zaman, mekân ve toplumlara bağlı olarak aileyi meydana getiren unsurlar, bazen çok sayıda bireyin katılımıyla geniş aileyi, bazen de az sayıda birey ile çekirdek aileyi ortaya çıkarmaktadır. Kınalızade Ali Çelebi aile birimini meydana getiren unsurları beş maddede toplamıştır. Bunlar, baba,

¹⁴⁴ Ömer Düzbakar, *XVII. Yüzyıl Sonlarında Bursa'da Ekonomik ve Sosyal Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, s.140.

¹⁴⁵ Erdoğan Keleş, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Muğla'da Evlilik Kurumu”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXI, S.1, Ankara 2014, s.184.

¹⁴⁶ Rıfat Özdemir, “Kırşehir'de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1880-1906)”, *İSAM*, S.9, İstanbul 1989, s.101.

¹⁴⁷ Ahmet İlhan Aybek, *40 Numaralı Konya Şer'iyeye Siciline Göre Konya'da Sosyal Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu, 2017, s. 23.

anne, çocuklar, hizmetçi ve beslenmeyi sağlayan yiyeceklerdir.¹⁴⁸ Çekirdek aile tarihsel süreç boyunca var olmakla birlikte içinde bulunulan dönemde sanayileşme ve kentleşmenin getirdiği bir aile modeli olarak değerlendirilmiştir. Bu aile modeline çağdaş sanayi toplumlarında sıkça rastlanmaktadır.¹⁴⁹ Uşak'ta çekirdek ailenin yaygın olduğu incelediğimiz sicillerden anlaşılmaktadır. Kalinkilise köyünden Yunus oğlu Hasan'ın tereke kaydında zevcesi Mustafa kızı Eyser oğulları Ali, Veli, İlyas ile kızları Ayşe, Elif ve Ümmü'nün¹⁵⁰, İlyaslı köyünden Ali oğlu Ali'nin tereke kaydında zevcesi Süleyman kızı Nazife ile oğlu Ali'nin¹⁵¹, Bekdemirler köyünden Mehmed oğlu Ali'nin tereke kaydında zevcesi Kadir kızı Emine ile oğulları Mehmed, Kadir ve kızı Cennet'in¹⁵², Elmacık köyünden Hüseyin oğlu Süleyman'ın tereke kaydında zevcesi Hüseyin kızı Halime oğulları Mustafa, Mehmed ile kızları Ümmü ve Ayşe'nin¹⁵³, Saridere köyünden Mehmed oğlu Mehmed'in tereke kaydında zevcesi Abdullah kızı Rabia ile oğulları Ali, Mehmed ve Yusuf'un¹⁵⁴ çekirdek aileden oluştuğunu görmekteyiz.

Ailedeki hâkimiyetin müstenid olduğu kişiye göre iki farklı isimle adlandırılır. Biri baba hâkimiyetine dayanan, onun çocuklarını ve yakınlarını kapsayan aileye¹⁵⁵ “*ataerkil (pederşâhî-patriarcal)*”, aile denir. Diğeri ise anne hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını kapsayan “*anaerkil (mâderşâhî-matriarcal)*” ailedir. İnsan topluluklarında ataerkil aile yapısı yaygın olmasına karşılık anaerkil aile yapısı da mevcuttur. Ayrıca eş sayısına göre aileler tek eşli “*(monogami)*” ve çok eşli “*(poligami)*” olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.¹⁵⁶ Bu ifade aslında hem erkeğin hem de kadının birden çok evlilik hususu gerçekleştirmesidir. Birden çok kadınla evlenen erkeğe “*(polygamy, taaddüd-i zevcât)*”, birden çok erkekle evlenen kadına ise “*(polyandry, taaddüd-i ezvâc)*” denmektedir. Ancak çok eşlilik dinlerde ve beşeri sistemlerde genellikle erkeğin

¹⁴⁸ Arzu Karaslan, “Osmanlı Toplumunda Ailenin Teşekkülünde İlk Adım: Namzedlik”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.V, S.2, Batman 2015, s.188.

¹⁴⁹ Ahmet Özkiraz, Gül İşçi Baş, “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S.30, Karaman 2016, s. 88.

¹⁵⁰ U.Ş.Ş., 8292, s. 47.

¹⁵¹ U.Ş.Ş., 8292, s. 50.

¹⁵² U.Ş.Ş., 8292, s. 64.

¹⁵³ U.Ş.Ş., 8292, s. 51.

¹⁵⁴ U.Ş.Ş., 8292, s. 98.

¹⁵⁵ Mehmet Emin Üner, “Şeriyye Sicillerine Göre Urfa'da Kadın ve Aile (XVII-VIII. Yüzyıllar)”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.34, Şanlıurfa 2015, s 24.

¹⁵⁶ Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.II, İstanbul 1989, s.196.

birden fazla kadınla evlenmesi şeklinde görülür. Bir kadının birden fazla eşi olması durumu mümkün değildir.¹⁵⁷

Osmanlı Devleti İslâm dinini uygulamada esas alırken çok eşliliği kabul görmesi bu hususta tenkit edilmesine sebebiyet vermiştir. Ancak İslâm hukuku çok evliliği bir takım şartlara bağlamıştı. En önemli şart olarak sunduğu kadınlar arasındaki adaleti sağlamaktır. Buna müteakip yapılan araştırmalar da göstermiştir ki Osmanlı ülkesinde yaşayan bütün erkekler arasında evlilik oranını yüksek değildir.¹⁵⁸ XVI. yüzyıl sonunda Türkiye’den geçen Alman Protestan Papazı Soloman Schweigger Türk aile düzeni hakkında şunları söyler: “ *Türkler dünyaya karıları da onlara hükmeder. Türk kadını kadar gezeni ve eğleneni yoktur. Çok karılılık yoktur. Herhalde bu işi denemiş, dert ve masrafa sebep olduğunu anlayıp vazgeçmişler...*”¹⁵⁹ Yine Osmanlı kadınları hakkında teferruatlı çalışmaları olan Lucy Garnett, Osmanlı toplumunda çok eşliliğin çok az olduğunu şu ifadelerle belirtmiştir: “*İslâm hukukunun bir erkeğe dört eşle evlenme ve sınırsız cariyeyle sahip olma iznini vermesine karşın, genellikle, sanılanın aksine, bir Osmanlı ailesi, hiç de evin reisiyle evli birçok kadından oluşmaz. Ashına bakılırsa, günümüzde Türk emekçi sınıfında tek eş kuraldır ve daha varlıklı sınıflarda birden fazla eş istisnadır; her zaman böyle olduğu açıktır.*”¹⁶⁰

Klasik dönem için özellikle tereke defterleri üzerinde yapılan araştırmalara göre birden fazla evlilik oranları %5- 12 arasındadır. Yine birden fazla eşle evlilik oranı köylerde şehirlere göre düşüktür. Bunun gelir ve servet farklılığından kaynaklandığı söylenebilir. Osmanlı toplumunda Müslüman olmayanların tek eşli olmaları bunu dini dayanaklı olduğunu gösterir. Bunun dışındaki bütün toplum kesimlerinde görülen çok eşliliğin temel sebebinin çocuk, özellikle erkek çocuk sahibi olmak olduğu söylenebilir.¹⁶¹

¹⁵⁷ Kevser Kamil Ali, Salim Ögüt, “Çok Evlilik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, İstanbul 1993, s.365.

¹⁵⁸ Sevdâ Gürbüz, *296 Numaralı Karaman Şer’iye Sicili Çerçevesinde 1829-1832 Yılları Arasında Karamanda Sosyal, İdari ve Hukuki Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009, s. 28.

¹⁵⁹ Melek Öksüz, “18 Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon Kadı Sicillerinde Aile Kurumunun Oluşumuna Yönelik Bazı Kayıtlar”, *Karadeniz Araştırmaları*, S.7, Ankara 2005, s.55-56.

¹⁶⁰ Selçuk Düğür, “Batılı Kadın Seyyahlar İmgeleminde Osmanlı Kadını”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.29, Kocaeli 2015, s.86.

¹⁶¹ Işıl Yurtışığı, *979 Numaralı Bolu Şer’iyye Sicilinin XIX. Yüzyıl Bolu Tarihine Katkıları (H.1295-1296/M. 1878-1879)*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Bolu, 2008, s. 161.

Çok eşliliğin Osmanlı'da rağbet görmediğini incelediğimiz tereke kayıtlarından tespit edilmektedir.

Tablo 5: Terekelerde Çok Eşli Olanlar ve Çocuk Dağılımı

Defter No	İsim	Eş Sayısı	Çocuk sayısı		
			Çocuksuz	Kız	Erkek
5	Mustafa oğlu Ömer	2		2	3
5	Hasan oğlu İmamoğlu Şerif	2		1	3
5	Ebubekir oğlu Mehmed	2		2	3
5	Hasan oğlu Veliyüddin	2		2	
6	İbrahim oğlu Hasan	2		6	3
6	Hüseyin oğlu Arab Hasan	2		1	
6	Süleyman oğlu Osman Efendi	2		2	3
6	Mustafa oğlu Bekir	3		3	4
6	Veli oğlu Veli oğlu Molla Ahmed	2		1	3
6	Hacı Osman oğlu Mehmed	2			1
6	Ahmed oğlu Çobanoğlu İbrahim	2		3	3
6	Süleyman oğlu Yusuf	3		2	3
6	Mehmed oğlu Mahmud	2		4	3
6	Himmet oğlu Hacı İbrahim	3		2	3
6	Nasuh oğlu Mustafa	2		3	
6	Hacıhasan oğlu Eyüboğlu Eyüb	2		1	
6	Osman oğlu Bekir	2			1
6	Mehtun oğlu İbrahim Efendi	2		4	2

Tabloda çok eşli tereke sahiplerine baktığımızda daha çok 2 eşli evliliklerin gerçekleştiğine şahit oluyoruz. İki eşle evlilik yapanların çocuk

sayıları incelendiğinde en çok 9 çocuklu aile ile en az 1 çocuklu aile, 3 eşle evlilik yapanların çocuk sayıları incelendiğinde ise en çok 7 çocuklu aile ile en az 5 çocuklu aileye rastlamaktayız. Çocuksuz aile mevcut değildir. Bu çocukların büyük (kebir) ya da küçük (sagîr) olduğu sicillerde belirtilmiştir. İncelenen kayıtlarda eşlerin ölümü neticesinde sonraki evliliklerin gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan 3 kişi ise erkek çocuğu olmadığı için ikinci evlilik yapmıştır. Bu itibarla ikinci evliliklerin ilk eşlerin ölümü veya erkek çocuk isteği üzerine gerçekleştiği ifade edilebilir.

Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti'nde yönetim anlayışı dini esas alan Türk-İslâm karakterli bir devletti. Kuruluşundan itibaren devlet yönetiminde hukuk sistemi şer'i ve örfî olmak üzere iki temele dayanıyordu. Bunlardan ilki kaynağını “*ayet, hadis, icina ve kıyas hükümlerinin teşkil ettiği şer'i hukuk*”, diğeri ise kaynağını “*türk teşkilat ve idarecilik geleneği ile fethedilen memleketlerde tesadüf edilen vergi usulleri ile kanunların teşkil ettiği örfî hukuktur.*”¹⁶² Osmanlı Devleti'nde, aile hukuku esas itibariyle İslâm hukukuna dayanmasıyla birlikte, nadiren örfî hukukun etkileri görülmüş ve bazı istisnai konularla sınırlı kalmıştır. Öyleyse İslâm aile hukukundan ayrı bir Osmanlı aile hukuku düşünülemez.¹⁶³ Çünkü Osmanlı aile kurumunu ilgilendiren nikâh, mehir, nafaka boşanma vasi, miras gibi pek çok kavram İslâm aile hukuku kuralları doğrultusunda belirlenerek uygulanırdı.¹⁶⁴ Osmanlı ailesi oldukça geniş bir terimi ihtiva eden bir mefhumdur. Bu mefhumun içine Osmanlı hanedanından başlayarak, devletin sınırlarının uzandığı coğrafyada yaşayan bütün milletleri Osmanlı ailesi olarak dahil etmek gerekir. Farklı hukuk sistemine dahil olsalar da, hayatlarındaki Osmanlı ailesi özelliği, sadece Osmanlı siyasi hakimiyetinden değil aynı zamanda uzun bir tarihin güçlendirdiği coğrafyanın paylaşılması ile ilgilidir.¹⁶⁵ Bu coğrafyada başta Anadolu olmak üzere, Suriye, Irak, Mısır, Cezayir ve Tunus halkının büyük bir çoğunluğu Müslümanlardan oluşmaktaydı. Mora Yarımadası, Erdel, Eflak, Boğdan, Sırbistan ve Macaristan'da ise Hıristiyan halk çoğunlukta idi.

¹⁶² Özdemir, 1989, 105.

¹⁶³ Esra Yakut, “Klasik Dönem Osmanlı Aile Hukukunda Kadının Konumu”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, C.I, S.1, Eskişehir 2015, s.2.

¹⁶⁴ Zehra Şahin, “1839-1841 Yıllarında Osmanlı Ailesi: Sivas Örneği”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.I, S.1, Batman 2012, s.1296.

¹⁶⁵ M.Faruk Karacaoğlu, *1765-1768 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (59 Numaralı Konya Şer'îye Siciline Göre)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008, s.44.

Müslümanlar arasında da dil, kültür farkları bulunmakla birlikte mezhep çeşitliliği de mevcuttu. Bu toplulukların hepsinde de dini inanışlar, bireyin ilk kalıcı tesirlere maruz kaldığı ailenin sağlam temellere dayanması için önemli ilkeler getirmişlerdir. Örf ve adetler noktasında farklı uygulamalar olsa da toplumun ortak talebi kutsal sayılan bu kurumun bütünlüğünün muhafazasıdır. Osmanlı Devleti'nde de aile kurumu kutsal sayılarak hukuki düzenlemelerle koruma altına alınmıştır.¹⁶⁶

1.1.2.Nişanlılık Evresi

Osmanlı toplumunda aile birliğinin kurulmasında ilk adım nâmzed etme olarak adlandırılan nişan dönemiyle başlar. Nâmzed'in sözlükte kapsadığı anlam “ *nişanlı, yavuklu*” dur. Şeriyye sicillerinde bu mana ile karşılık bulmuş ve Osmanlı toplumunda da aynı anlamı ihtiva etmiştir.¹⁶⁷ İslâm hukukunda günümüzdeki nişanlanmanın yerini bulan kavram Arapça “ *hutbe kelimesiyle ifade edilmekte ve bir erkeğin belirli bir kadınla evlenme isteğini açıklayarak bunu, kadına veya ailesine bildirmesi anlamına gelmektedir.*”¹⁶⁸ Bu bildirme bizzat evlenme niyetinde bulunan kişinin kendisi tarafından yapılabileceği gibi bu kişinin ailesi tarafından da yapılabilmekteydi. Kızın ve ailesinin onay vermesi durumunda taraflar nişanlanmış olurlardı.¹⁶⁹ Nişanlanma asıl itibariyle tarafların birbirlerine karşılıklı olarak evlilik vaadinde bulunmalarından ibarettir. Bu yüzden nikâh akdi yapılmadıkça nişanlanmak hukuki bir işlemi gerektirmez.¹⁷⁰ O halde hıtbe, evlilik değil de sadece bir evlilik vaadini barındırmaktadır. Evlenme talebini açıklayan erkeğe “*hâtib*”, evlenmesi talep edilen kadına da “*mahtûbe*” denmektedir.¹⁷¹ Yapılacak evlilik teklifinin kabul edilmesi için taraflar arasında

¹⁶⁶ Karaslan, 2015, 188.

¹⁶⁷ Mehmet Barman, *66-E Numaralı Konya Şer'iyye Siciline Göre 1792-95 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve İktisadi Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009, s. 2.

¹⁶⁸ Leyla Özpolat, *1 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (970-1019/1563-1610) (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016, s. 7.

¹⁶⁹ Bal, 2011, 41.

¹⁷⁰ Ferhat Sultan Yavaş, *Çorum Şer'iyye Sicilleri Çerçevesinde Aile Hukuku Davaları (1255-1290/1840-1874)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 38.

¹⁷¹ İzzet Sak, “Osmanlı Toplumunda Namzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Ait Konya Şer'iyeye Sicillerine Göre)”, *SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.16, Konya 2006, s. 494.

muhtemel bir evlenme engelinin olmaması ve bir başkası tarafından aynı kadına daha önceden yapılmış bir evlilik teklifinin bulunmaması mevzubahistir.¹⁷²

İslâm hukukunda sadece erkeğe tanınan hak evlenme teklifi kabul edilen erkeğin kadını görme imkânına haiz olmasıydı. Nişanlanmanın ilk ve en önemli sonucu buydu. Erkek, nişanlısının ellerini, ayaklarını ve yüzünü görebilmesine rağmen kadın erkeği yolda, işinde ya da toplu yerlerde uzaktan görebilirdi.¹⁷³ Kadının sürekli evde kapalı kalmasından mütevellit erkeğin gözü kapalı evlenmemesi için kadını görmesi faydalıydı. Bu hususta en katı davranan Maliki mezhebine göre kadının yalnız yüz ve elinin görülmesine izin vermektedir. Diğer mezheplerde ise kadının yakın akrabalarından birinin yanında olması yalnız kalmamaları şartıyla kadın ve erkek birbirleriyle istedikleri gibi konuşabilme hakkına sahiptirler.¹⁷⁴

İslâmın nişanı meşru kılmasıyla birlikte, erkek kendisini evlenmek istediği kadının ailesine tanıtma imkânı bulmuştur. İslâmi anlayışa göre kadın ve erkeğin baş başa kalmamak şartıyla birbirlerini görebilmeleri mümkündür. Yine İslâm dinine göre bugünkü gelenekselleşen mevcut uygulama gibi muhakkak bir nişan¹⁷⁵ törenine veya başka bir muameleye gerek duyulmamıştır. Erkeğin evlilik gerçekleştireceği kadına, kendisiyle evlenmeye talip olduğunu¹⁷⁶ açık ve yahut kapalı bir şekilde dile getirmesi böylece evlenmeye ilk adımın atılmasını ve bu hususun topluma duyurulmasını ister. Osmanlı toplumunda evlenmeye karar verenler, dünürlük ve söz kesme işleminden sonra genellikle belirli bir süre nişanlı kalırlardı. Nişanlanma esnasında erkek tarafı kız tarafına nişan alameti olarak küpe, yüzük gibi altın takılar verir ve buna “nişan” denirdi. Nişanlanma aşamasında bir takım takılar, elbiseler ve elbiselikler takdim edilirdi.¹⁷⁷ İncelediğimiz sicillerde bazı tereke kayıtlarında yüzük, gerdanlık, bilezik¹⁷⁸, küpe

¹⁷² Ali Turan, “1815 Numaralı Trabzon Şer’iye Siciline Göre Hukuki Hayatta Kadın (1554-1558)”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.I, Malatya 2015, s. 395.

¹⁷³ Zeynep Uysal, *Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014, s.10.

¹⁷⁴ Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974, s. 49.

¹⁷⁵ Evren Gökçe, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Hamid Sancağında Ailenin Oluşumu Üzerine Bazı Gözlemler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.19, Isparta 2014, s. 41.

¹⁷⁶ Üner, 2015, 28.

¹⁷⁷ Keleş, 2014, 187.

¹⁷⁸ U.Ş.Ş., 8291, s. 147.

¹⁷⁹, mahmudiye ¹⁸⁰ olması nişan alameti olarak düşünülebilir. Nişanlılık süresi ile ilgili olarak, İslâm hukukunda ve geleneklerimizde belirlenmiş sabit bir süre mevcut değildir. Bu süre birkaç gün ile sınırlı olabileceği gibi, uzun yılları da kapsayabilir.¹⁸¹ Evlenecek olan gelin ve damat adayları bu süreçte birbirlerinin aile yapılarını ve aile içindeki tutum, davranış ve ilişkilerini daha yakından tanıma ve evlilik hazırlıklarını tamamlanmasına olanak sağlar. Bu sebeple sürenin kısa veya uzun olması evlenecek kişilere bağlıdır ve muhtelif faktörler nişanın kısa veya uzun olmasında müessir olabilmektedir.¹⁸² Nişanlılık süresinin uzatılmasının en önemli sebebi de küçük yaşta nişanlanan bülüğ çağına ermesinin beklenmesidir.¹⁸³

Nâmzed sürecinde kız veya erkek isterse vazgeçebilirdi.¹⁸⁴ Bunun için defterlerde geçen “*beynimizde nikâh cari olmadığı, nikâh mûna'kid olmayub*” gibi tabirler söylenerek karşı taraf nişandan cayabilirdi ve kendisini istediğine tevzicini kabul ettiğini ifade ederlerdi.¹⁸⁵ Nişanın bozulmasıyla iki önemli sorun ortaya çıkmaktadır. Birincisi haklı ve yerinde bir sebep olmadan nişanı bozan tarafın kusursuz tarafa bir tazminat ödeyip ödemeyeceği meselesidir. İslâm hukuku nişanın bozulacağını kabul etmiş ve kusursuz tarafa nişanı bozanın tazminat ödemesine cevaz vermemiştir. Nişanın bozulmasıyla ortaya çıkabilecek diğer bir mesele, iki tarafın birbirlerine verdikleri hediyelerin ve mehre mahsuben yapılan ödemelerin geri alınıp alınamayacağıdır. Bu konuda mezhepler arasında fikir ayrılığı bulunmaktadır.¹⁸⁶ Nişanlılık sırasında verilen hediyeler Hanefî mezhebine göre hibe hükümlerine tabidir.¹⁸⁷ Hibenin hükmü ise rucu'a mani bir durum yoksa hibe edenin rucu hakkı, vardır. Hibeden dönmenin caiz olabilmesi için hediyein mevcut olması yani tüketilmemesi, başkasına devredilmemesi, tebdil veya tağyire uğratılmaması gerekir. Şayet verilen hediyeler tarafların elinde mevcut ise geri alınır. Ancak verilen hediyeler zayi olmuş veya hediyelerin üzerinde değişiklik

¹⁷⁹ U.Ş.Ş., 8291, s. 168.

¹⁸⁰ U.Ş.Ş., 8291, s. 10.

¹⁸¹ Sak, 2006, 502.

¹⁸² Ahmet Güneş, “İslam Hukuku Açısından Nişanlanma”, *Dini Araştırmalar*, C.X, S.29, Eylül-Aralık 2007, s.166.

¹⁸³ Öksüz, 2005, 47.

¹⁸⁴ Mehmet Altan, Mehmet İpçioğlu, “Şeriye Sicil Kayıtlarına Göre 1748-1749 Yıllarında Konya'da Aile”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.21, Konya 2009, s. 523.

¹⁸⁵ Sevici, 2011, 34.

¹⁸⁶ Uysal, 2014, 10-11.

¹⁸⁷ Turan, 2015, 395.

meydana gelmişse geri alınmaz; çünkü malın, hibe edilenin elinde zayi olması, hediye edilen şeyin elinden çıkması veya üzerine ziyade olması, hibeden dönmeye manidir.¹⁸⁸ Mâlikî mezhebine göre verilen hediyeler geri alınamaz. Bazı Mâlikî fakihleri ise bu hususta örf veya kararlaştırılmış şart varsa buna göre hareket edileceği görüşündedir. Örf veya şart yoksa nişanı bozan taraf olmamak kaydıyla hediye veren erkek bunu geri isteyebilir. Bu görüşün sahipleri, bu tür hediyeleri mutlak şekilde yapılan bir bağış değil evlenme şartıyla yapılmış şartlı bir hibe olarak kabul etmektedir.¹⁸⁹ Şafii ve Hanbelî mezheplerine göre ise nişan, kim tarafından sona erdirilirse erdirilsin hediyeler karşı tarafın elinde duruyorsa aynen, telef olmuş veya tüketilmişlerse misli veya kıymetiyle talep edilir.¹⁹⁰

Birçok toplumda yaygın olan nişan geleneği, Osmanlı toplumunda da uygulanmış olmakla birlikte, Osmanlı hukukuna kaynaklık eden İslâm hukukunda nişanlanmanın hukukî bir işlem olarak kabul edilmemesinin bir sonucu olarak mahkeme kayıtlarına çok az sayıda geçmiş¹⁹¹ ve incelediğimiz sicillerde de olduğu gibi nâmzed kayıtları mevcut olmamıştır.

1.1.3.Evlilik

İslâm hukuku sosyal, ekonomik, dini ve ahlaki özellikleri bulunan aile kurumunun meydana gelebilmesi için eşlerin “*nikâh*” adı verilen bir akidle bir araya gelebileceklerini belirtmektedir. Sözlükte “*birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki*” gibi anlamlara gelen “*nikâh*” kelimesi¹⁹² fıkıh terminolojisinde, şer’an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder. Arapça’da zevâc kökünden türeyen kelimeler de “*evlenmek, evlendirmek, evlilik, evliliğin taraflarını oluşturan eşler*” manalarında yaygın biçimde kullanılır.¹⁹³

¹⁸⁸ H.İbrahim Acar, “İslam Hukuku Açısından Nişanlanma”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23, Erzurum 2005, s.91.

¹⁸⁹ H.İbrahim Acar, “Nişan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIII, İstanbul 2007, s.153.

¹⁹⁰ Ali Asal, *Mehmed Zihni Efendi'nin El-Vücuhu'l-Milah Fi Fusuli'n-Nikâh Adlı Eseriyle Hukukî Aile Kararnamesinin Mukayesesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014, s 52.

¹⁹¹ Ali Kaya, “17.Yüzyıl Bursa Şer’iye Sicillerinin İslam Aile Hukuku Açısından Tahlili”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVII, S.1, Bursa 2008, s. 83.

¹⁹² Yakut, 2015, 4.

¹⁹³ Fahrettin Atar, “Nikâh”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIII, İstanbul 2007, s. 112.

Nikâh, İslâm'a göre dini ve sosyal bir birim olan ailenin, nesebi belli çocuklar edinmek, gayri meşru ilişkilerin önüne geçmek ve bireyi yasak ilişkilerden korumak, bireyin eğitim ve öğretimine hizmet ederek sosyal entegrasyonunu sağlamak gibi amaçlara hizmet eden kutsal bir müessesedir.¹⁹⁴ İslâm ümmetinin çoğalması ve güçlenmesi bakımından evlenip yuva kurmak ayrı bir fazilet olarak değerlendirilmiş olup ahiretteki neticeleri açısından Müslümanlar müjdelenmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Evleniniz, çoğalınız, çünkü ben ahirette sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere övüneceğim*” Nitekim İslâm inancına göre evlenmek Müslümanlar üzerine şartları uygun olanlara bir farz olarak kılınmıştır.¹⁹⁵

Türk ve İslâm karakterli olan Osmanlı İmparatorluğunda da bu hükmün uygulandığını görmekteyiz. 1862 (1279) tarihinde Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'de ittifakla alınan bir karar imparatorluğun her tarafına yayımlanarak bütün ehl-i örf ve ehl-i şer' mensuplarının uygulaması istenmektedir. Bu kararda, bazı veliler ile akrabalarının bakire kızlarını 30 yaşına kadar beklettiği, dul kalan kızlarının ise evlenmesine müsaade edilmediği konusunun işitildiği belirtildikten sonra, bu durumun Şeyhülislâmlığa sorulduğu, “*haklı bir mazereti yoksa velilerin, kızların evlenmesine mani olamayacağı*” şeklinde fetva verildiği belirtilerek, gerekirse, bu tür yasaklamalara Mahkeme-i Şeriyenin müdahale edip, gereksiz manileri ortadan kaldırdıktan sonra izdivacın yapılmasına izin verilmesi istenmektedir.¹⁹⁶

Aile kurumunun sağlam temellerle kurulması için, nikâh akdinin şartlarının yerine getirilerek alenî bir şekilde yapılması gerekir. Evlenme akdinin gerçekleşmesi için şu işlemlerin yapılması gerekir: İlk olarak, evlenecek gelin ve damat adaylarının evlenmelerine herhangi bir engel olmadığını gösteren bir belge edinmeleri gerekir. Bunu mahallelerinin ihtiyar heyetinden ilmühaber kâğıdı olarak sağlayabilirlerdi. İkinci olarak, elde edilen belge ile şahit olarak¹⁹⁷ belirlenen iki kişinin aracılığıyla kadıya başvurulurdu. Kadı huzurunda ilk olarak

¹⁹⁴ Mehmet Yetişgin, Toroshan Özdamar, “XX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Devletinde Aile Kurumu: Besni Örneği”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XIII, S.1, Kahramanmaraş 2016, s. 222-223.

¹⁹⁵ Özkiraz, İşçi Baş, 2016, 90.

¹⁹⁶ Özdemir, 1989, 109-110.

¹⁹⁷ Ruken Tanriseven, *12 No'lu Şer'iyeye Sicili Defterine Göre 1862-1864 Yılları Arasında Antalya Şehrinin İdari ve Sosyo-Ekonomik Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2007, s. 89.

durum anlatılır ve daha sonra kadı ile birlikte geline verilecek olan mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel miktarları tespit edilirdi. Belirlenen mehirler bekarlar için “*izinnâme-i bîkr*”, dullar için “*izinnâme-i seyyib*” adı verilen kâğıtlara yazılırdı. Bundan sonra kadıdan alınan nikâh izni ile birlikte mahalle veya buldukları yerin imamına giderek nikâhlarını kıydırırldı. Böylelikle nikâh işlemi tamamlanmış olurdu.¹⁹⁸ Nikâhta kadı izninin aranması, hem kadınla erkeğin evlenmelerine engel teşkil edecek bir durum olmadığını gösterir, hem de herhangi bir anlaşmazlık halinde yapılan nikâhın geçerli olmayacağı endişesini ortadan kaldırarak nikâh işlemlerine resmî bir hüviyet kazandırıp sicillere kayıt ettirmeyi sağlardı.¹⁹⁹ Kadıdan izin alınmaksızın nikâh kıyılması yasaktı ve kayıt bulunmadığı zaman taraflar açısından sıkıntı doğuruyordu.²⁰⁰ İzinname ile imamlara kıydırılan nikâhlarda, izinname kayıtları evlenen kişilerin ellerinde bulunduğu için bunlar iyi muhafaza edilemeyebiliyordu. Bu durum aynı zamanda o dönemde yapılan evlilik sayısının tespitini de güçleştirmiş oluyordu.²⁰¹

İslâm hukukuna göre nikâh akdi vekâlet yoluyla icra edilebilir. Vekâlet, “*bizzat nikâh akdi yapabilme ehliyetine sahip olan kişilerin bu yetkilerini bir vekil vasıtasıyla kullanabilmeleridir.*” Taraflar vekâlet verdikleri birer veli aracılığıyla evliliklerini gerçekleştirebilir.²⁰² Hatta iki tarafta aynı kişiye vekâlet vererek o kişinin iki tarafı temsil etmesini sağlayabilir. Vekilin akdettiği evlenme tıpkı taraflar yapmış gibi hüküm doğurur. Nikâh işlemlerini kolaylaştırmaya yönelik bu vekâlet uygulamasının istismar edilmemesi gerektiği de unutulmamalıdır.²⁰³ Uşak’a ait incelediğimiz kayıtlı örnekler de dikkatimizi çeken husus kıyılan nikâhların vekâleten kıyıldığını ve bu nikâhların şahitler huzurunda gerçekleşerek onaylandığını ve tespit edilen mehrin alınmasına rağmen eşlerin evliliğe riayet etmemesi üzerine mahkeme tarafından meseleye müdahale edildiğini görüyoruz. Karaağaç köyünde ikamet eden Hacı İsmail oğlu Hacı İsmailoğlu Mehmed

¹⁹⁸ Güven Dinç, “Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya’da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu”, *OTAM*, S. 17, Ankara 2005, s.3-4.

¹⁹⁹ Selçuk Soytürk, *Marmaris Şer’iyye Sicillerine Göre H. 1303-1329/M. 1885-1911 Tarihleri Arasında Marmaris’te Sosyo-Ekonomik Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2004, s.21.

²⁰⁰ Keleş, 2014, 188.

²⁰¹ Öksüz, 2005, 49.

²⁰² Bünyamin Karadöl, *Şeyhü’l-İslâm Minkari-Zâde Yahya Efendi’nin Nikâh Akdi/Evlilik İle İlgili Fetvaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006, s.12.

²⁰³ Yavaş, 2016, 42.

Hüseyin kızı Raziye'ye evlenme talebinde bulunmuştur. Hüseyin kızı Raziye, Ali oğlu Deli Ahmedoğlu Hacı Abdullah'a vekâlet vererek nikâhlarının gerçekleştiği belirtilmiştir. Ancak kadının kendisini kocasına teslim etmemesi üzerine adam zevcesinden şikâyetçi olup kendisine itaat etmesi hususunda uyarılmasını talep etmiştir. Şahitler de nikâhın kendi huzurlarında kıyıldığına şahitlik edince nikâhın geçerliliğine dair hüküm verilmiş kadına görevlerini yerine getirmesi hususunda tembihte bulunulmuştur.²⁰⁴

Dutluca köyünde yaşayan Mustafa oğlu Mahmud Veli kızı Amine ile evlenmek istemiştir. Amine Hasan'a Mahmud ise biraderi Halil'e vekâlet vererek şahitlerin huzurunda nikâh akdi gerçekleşmiştir. Amine'nin evliliğin ardından kendisine itaat etmemesi üzerine Mahmud şikâyetçi olmuş, mahkeme tarafından eşine itaat konusunda uyarılmıştır.²⁰⁵

Burhanfakih Mahallesinden Mehmed oğlu İsmail'in Mahmud kızı Alime zevcesi iken kendisini teslim etmeyince hem kızı hem de mahkemede vekili olan Mahmud'a tembih olunmasını istemiştir. Alime cevabında evli olduğunu kabul etmiş lakin eşi İsmail'in hakaretine uğradığından dolayı baba evine giden Alime'ye eşi saldırarak evine götürmeye çalışmış, Alime'nin babası Mahmud'un meseleye müdahil olması üzerine konu mahkemeye taşınmıştır. Yapılan yargılama da Mahmud ve Alime, haksız bulunmuş İsmail ile evliliğine babasının müdahil olmaması tembih edilmiştir.²⁰⁶

Banaz nahiyesinin Oturak-1 Kebir köyünden Osman oğlu Mahmud, Halil kızı Fatma ile evlenmek istemiştir. Mustafa oğlu Süleyman ve Ömer oğlu Satılmışoğlu Çakır İsmail adlı kişilerin şahitlik etmesiyle nikâh akdi gerçekleşmiş lakin zevcesi kendisini Mahmud'a teslim etmek istememiştir. Fatma'nın redd-i cevabı üzerine alınan 100 kuruş mehr-i mü'eccel ve 2 tane çul ve 1 seccade ve 1300 kuruş mehr-i muaccel karşılığında kendisini kocasına riayet etmesi hususunda mahkeme tarafından tembih olunmuştur.²⁰⁷

Bahsi geçen mehir konusunu ele alalım.

²⁰⁴ U.Ş.S., 8291, s. 25.

²⁰⁵ U.Ş.S., 8292, s. 180-181.

²⁰⁶ U.Ş.S., 8291, s. 23.

²⁰⁷ U.Ş.S., 8291, s. 162.

1.1.4.Mehir

Sözlükte “*sadaka*” manalarına gelen mehir kelimesi İslâm aile hukukuna göre “*evlilik esnasında ödenen para veya malı ifade etmektedir.*” Mehirle alakalı ayetler incelendiğinde “*fariza, meta, sadukat, ucûr*” gibi kelimelerin yer aldığı görülmektedir.²⁰⁸ Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sözlerinde bu anlamda daha çok “*mehir*” ve “*sadak*” terimleri kullanılmaktadır.²⁰⁹ Türkiye’nin bazı kesimlerinde “*mehir*” bazılarında ise “*mihir*” tabirine rastlanmaktadır.²¹⁰ İslâm’da ise mehir, evlenecek kadının ailesine veya akrabalarına değil ödenecek para veya mal bizzat kadının kendisine verilmesi gerekir. Eski Türklerdeki kalıdan ve günümüzde kırsal kesimlerde halen varlığını sürdüren başlıktan bu yönüyle ayrılır.²¹¹ Çünkü kalın, kız ailesine verilen bir aile malı olup, ondan kıza da pay düşebilmektedir (çeyizinin hazırlanması gibi), fakat başlık, evlenme sırasında kızın ailesine verilen bir hediyedir ki, kıza verilmez.²¹² Sosyal bakımdan varlığını devam ettiren başlık, yüksek meblağla gündeme getirildiğinden birçok fakir gencin evlilik gerçekleştirmesine mani olmaktadır. Başlık gibi günümüzde uygulama alanı bulan bazı geleneklerin, İslâm’dan kaynaklandığını düşünenler mehir ile başlığı aynı kefeye koymaktadırlar. Bu vaziyet belki de farkında olmadan İslâm hakkında yanlış kanılara sebebiyet vermektedir. Bu sebeple İslâm’dan kaynaklanan geleneklerin diğerlerinden tefrik edilmesi gerekir. Nisa suresinin 4. ayetinde kadınların eşya gibi satılmalarını yasaklamakta, başlık parası yerine evlenen kadına verilmesi için mehri getirmektedir.²¹³

“*Kadınlara mehirlerini cömertçe verin, eğer ondan gönül hoşluğu ile size bir şey bağışarlarsa onu afiyetle yiyin.*” (Nisa 4/4)

“*Kocalı kadınlar da haramdır; Bunlardan hangilerinden nikâh ile yararlanırsanız mehirlerini belirlediğiniz miktarda verin. Mehri belirledikten*

²⁰⁸ Saliha Okur Gümrükçüoğlu, “İslam Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakış Açısı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVII, Ankara 2013, s.227.

²⁰⁹ Mehmet Akif Aydın, “Mehir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXVIII, İstanbul 2003, s. 389.

²¹⁰ Mehmet Ali Yargı, “Günümüzdeki Mehir Uygulamaları ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.8, Konya 2006, s.260.

²¹¹ Okur Gümrükçüoğlu, 2013, 227-228.

²¹² Öksüz, 2005, 51.

²¹³ H.İbrahim Acar, “Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Konya 2011, S.17, s.369.

sonra gönül rızası ile başka bir şekilde uyuşmanızın bir günah yoktur. Allah bilir, doğru karar verir.” (Nisa 4/24)

*“...mehirlerini marufa uygun olarak verin!”*²¹⁴ (Nisa 4/25)

Mehir, nikâh akdinin şartlarından ziyade sonuçlarından biridir. Bu nedenle evlenme sırasında mehir zikredilmemiş olsa, hatta yok sayılıp inkâr edilse dahi kadının yine mehir almaya hakkı vardır. Mehir doğrudan doğruya kadının malıdır, bir başkasının ortaklığı söz konusu bile olamaz ve mihrini istediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir.²¹⁵ Lakin kadın bülûğ çağına erişmediyse mehri babası veya diğer velileri devralabilirdi. Erkekte aynı şekilde bülûğ çağına varmadıysa mehin verileceğine velisi kefil olabilirdi. Bu gibi vaziyetlerde erkek bülûğa ermeden vefât ederse kadın en tabii olan hakkı mehrini kefinden isteyebilirdi. Mehir, bu şartlarla tamamen kadın lehine düzenlenmiştir. Mehir, kadının, kocasının ölümü veya dul kalması halinde geleceğini garanti altına alması anlamına geliyordu.²¹⁶ Kocaya, kadına oranla daha çok daha geniş boşama imkânlarının verildiği İslâm hukukunda özellikle müeccel mehin yüksek tutulması halinde boşama hakkının kötüye kullanılmamasına önemli ölçüde engel olduğu ve evli kadına belirli bir ekonomik güvence ve bağımsızlık sağlama amacına da hizmet ettiği söylenebilir.²¹⁷

İslâm hukukunda mehin en alt ve üst sınırına net bir sınırlama getirilmediği için miktarları arasında değişikliklere rastlanmıştır.²¹⁸ Mehrin asgarî miktarını Hanefî mezhebi on dirhem gümüş olarak belirlerken, azamî sınırı içinse herhangi bir miktar belirtilmemiştir.²¹⁹ Mâlikîler’e göre ise 3 dirhem gümüştür. Şâfiî ve Hanbelî hukukçulara göre ise²²⁰ herhangi bir miktar belirtilmemiştir. Ancak sosyal normlar ve inançlar açısından mehir miktarının az olması, hoş

²¹⁴ Edlira Llukaçaj İncekara, *Kur’an’a Göre Kadın ve Evlilik*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s.40.

²¹⁵ Gökbayır, 2013, 23-24.

²¹⁶ Keleş, 2014,193.

²¹⁷ Esra Şahin, *1754 Numaralı Çorum Şer’iyye Siciline Göre Çorum’da Sosyal ve Ekonomik Hayat (1826-1838)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2017, s.33.

²¹⁸ Tuğba Gökçurak, *A. 31 Nolu Bursa Tereke Defterine Göre Bursa Şehri’nin Sosyo-Ekonomik Hayatı (1510-1512)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2016, s.78.

²¹⁹ Gökbayır, 2013, 24.

²²⁰ Gani Ersoy, *9 Cumâdelülâ 1332-5 Cumâdelâhire 1340 (5 Nisan 1914-2 Şubat 1922) Tarihli Şer’iyye Sicili Defterine Göre Erzincan’da Sosyo-Kültürel Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 35-36.

karşılanmamaktadır. Buna rağmen miktarın en yüksek değeri belirlenmemiş, kocanın maddî durumuna göre miktarının belirlenmesi kararlaştırılmıştır.²²¹

Mehir, miktarının tayin edilip edilmemesi bakımından “*mehr-i misl*” ve “*mehr-i müsemma*”, ödeme vaktine göre “*mehr-i müeccel*” ve “*mehr-i muaccel*” diye kısımlara ayrılmaktadır. Miktarı tayin edilen mehre “*mehr-i müsemma*”²²² denilmektedir. Mehrin miktarı nikâh esnasında tespit edilmemiş veya üzerinde şüpheye düşülmüşse, kızın yaş, güzellik ve bekarlık gibi vasıflarda emsali durumundaki kadınların mehri göz önünde bulundurularak mehir miktarı tespit edilmektedir. Bu mehre ise, mehir-i misil adı verilmektedir.²²³ “*Mehr-i Muaccel*” genellikle erkeğin düğün öncesi kız tarafına verdiği mehrin yarısına ya da üçte birine denk gelen mehre denilmektedir. “*Mehr-i Müeccel*” ise erkeğin düğünden sonra, daha çok evlilik sona erdiğinde ödediği geri kalan mehirdir.²²⁴

İslâm hukukuna göre kadın mehrin tamamını almaya ancak zifafın gerçekleşmesi veya ölüm halinde hak kazanabilir. Hanefilere göre “*sahih halvet*” in gerçekleşmesi yani kadın ile kocanın izinleri olmadan kimsenin içeriye giremeyeceği ve aralarında zifafa engel dinî, hissî veya tabîî bir durumun bulunmadığı bir ortamda yalnız kalmaları halinde de kadın mehrin tamamını almaya hak kazanır.²²⁵ Ayrıca evlilik vuku bulduktan sonra ve zifaktan önce boşanma durumu oluşursa, buna da koca sebep olursa kadın mehrin yarısında hak iddia edebilir. Boşanmaya kadın sebep olmuşsa, kadın mehir hakkından yararlanamaz.²²⁶

Şeriyeye sicilinde kayıtlı boşanma karşısında alınan mehre örnek verecek olursak; Aslen Tokad kazasından olup Uşak’ın Cuma Mahallesi’nde ikamet eden İkinci Ordu Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Manastır Vilayetinin Fevzibey Mahallesi’nde mukim Kadriye Hanım ile nikâhlanmış ancak Kadriye Hanım’ın evlilik vazifelerini yerine getirmediği iddiasıyla boşanmıştır. Kadriye Hanım’ın

²²¹ Çubuk, 2011, 78.

²²² Mustafa Asım Yediyıldız, *Şer’iye Sicillerine Göre Bursa’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1655-1658)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988, s.49- 50.

²²³ Ali Yıldız, *204 Numaralı Şer’iye Sicili Defterine Göre Urfa’da Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s.63.

²²⁴ Sevic, 2011, 36.

²²⁵ Yargı, 2006, 266- 267.

²²⁶ Bal, 2011, 49.

mehri müecceli daha önce Fevzibey Mahallesinde sakin emekli Yüzbaşı Ahmet Ağa'ya teslim edildiğinden bu bedelin kendisinden alınarak Kadriye Hanım'ın vekili Sultan Mahallesi imamı Yusuf Efendi vasıtasıyla alınarak Kadriye Hanım'a ödenmesi kararlaştırılmıştır. ²²⁷

Evlilik kurumundan bahsederken değindiğimiz sicilde yer alan kayıttaki nikâh akdini gerçekleştiren çiftlerin belirli bir mehir karşılığında evliliklerini tamamlanmasına rağmen kadının kocasına itaat etmemesi üzerine veya aralarındaki tartışmalı konuların çözümü hususunda mahkemeye başvurduklarını görüyoruz. Has köyünde ikamet eden Hasan oğlu Hasanağaoğlu Hüsni, Mustafa kızı Ayşe ile evlenmek istemiştir. Elinde bulundurduğu izinname üzerine kızın babasının da onayıyla İshaklar köyünden Hatip Musa Efendi'nin evinde 100 kuruş mehri muaccel ve 400 kuruş mehri müeccel ile evlendirilen Ayşe'nin evlilik sonrası Hüsni'yi reddetmesi üzerine Hüsni'nin açtığı dava sonucu nikâhın sarih olduğuna ve Ayşe'nin tembihine karar verilmiştir. ²²⁸

Has köyü sakinlerinden Hasan oğlu Hüsni Mustafa kızı Ayşe'ye evlenme talebinde bulunmuştur. H. 5 Muharrem 312 (M. 9 Temmuz 1894) tarihinde İshaklar köyünde hatip Musa Efendi evinde 100 kuruş mehri muaccel ve 400 kuruş mehri müeccel karşılığında şahitlerin huzurunda evlilik vuku bulmuştur. Gerçekleşen evliliğin ardından Ayşe kendisini kocasına teslim etmemiş ve bunun üzerine Hüsni zevcesinin kendisine riayet etmesinin tembih olunmasını istemiştir. ²²⁹

Sağ iken ödenmeyen mehir hakkı, kocanın vefât etmesi üzerine terekeye geçtiğinden, terekeye uygulanacak hükümler gereğince, terekenin varisler arasında taksiminden önce merhumun borçlarının ödenmesi lazım geldiğinden, öncelikli olarak ölen eşin karısı terekeden mehrini alır, buna müteakip kalan kısım varisler arasında dağıtılırdı. ²³⁰ Uşak'da terekelere kaydedilen mehir miktarları incelendiğinde; Kalfa köyünden Muhammed oğlu Mehmed'in tereke kaydında zevcesi Mehmed kızı Emine'ye 100 kuruş ²³¹, Kül köyünden Hasan oğlu

²²⁷ U.Ş.S., 8291, s. 177.

²²⁸ U.Ş.S., 8292, s. 116.

²²⁹ U.Ş.S., 8292, s. 116.

²³⁰ Yavaş, 2016, 49.

²³¹ U.Ş.S., 8291, s. 23-24.

Mustafa'nın tereke kaydında zevcesi Abdullah kızı Halime'ye 100 kuruş²³², Sazak köyünden Mahmud oğlu Kabakoğlu Himmet'in tereke kaydında zevcesi Mustafa kızı Elif'e 100 kuruş²³³, Bulgaz köyünden Abdullah oğlu Emiroğlu Hasan'ın tereke kaydında zevcesi Abdullah kızı Huriye'ye 100 kuruş²³⁴, Karbasan köyünden Hacı İbrahim oğlu Hacıibrahimoğlu Emin'in tereke kaydında zevcesi Ahmed kızı Emine'ye 100 kuruş²³⁵, Sabah Mahallesinden Mahmud oğlu Yusuf'un tereke kaydında zevcesi Hüseyin kızı Amine'ye 100 kuruş²³⁶, Bahadır köyünden İbrahim oğlu Muhammed'in tereke kaydında zevcesi Mustafa kızı Satı'ya 100 kuruş²³⁷, Aşağı Mahallesinden Osman oğlu Kadı Hüseyin'in tereke kaydında Abdullah kızı Raziye'ye 100 kuruş²³⁸, Karaağaç Mahallesinden Hüseyin oğlu Helvacıoğlu Derviş İbrahim'in tereke kaydında zevcesi Hacı Ahmed kızı Ayşe'ye 100 kuruş²³⁹, Karabol köyünden Süleyman oğlu Çakmakoğlu Mehmed'in tereke kaydında zevcesi Ali kızı Ümmügülsüm'e 100 kuruş²⁴⁰, Aybek Mahallesinden İbrahim oğlu Ahmed'in tereke kaydında zevcesi Mustafa kızı Hadice'ye 100 kuruş²⁴¹, mehri müeccel meblağa rastlamaktayız. Vefât eden kişi kadın ise terekesi içinde alacak olarak kaydedilmekte, erkek ise borç olarak “*minhâ'ül-ihracat*” kısmına kaydedilmektedir.²⁴²

İslâm fikhındaki mehir teorisi pratikte en azından kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla düzenli bir şekilde uygulanmıştır. Mehir miktarının ödenmesi kadı tarafından tayin edilen yerel bir seçkine devredilerek sosyal kontrol müesseseleri de bu konuda kullanılmıştır. Örnek olarak; Ömer'in oğlu Hacı Ömeroğlu Hacı İsmail'in eşi Ömer kızı Ümmügülsüm'e 200 kuruş mehr-i müeccelinin verilmesi mahkeme tarafından araştırılıp yazılması için kâtip Mehmed oğlu Mevlana Ahmed Efendi görevlendirilmiştir. Kırkyaran köyünden Ömer'in oğlu Hacı Ömeroğlu Hacı İsmail'in zikr edilen köyünde bulunan bir anbar evi, bir ahır, iki

²³² U.Ş.Ş., 8291, s. 32

²³³ U.Ş.Ş., 8291, s. 34.

²³⁴ U.Ş.Ş., 8291, s. 37.

²³⁵ U.Ş.Ş., 8291, s. 42.

²³⁶ U.Ş.Ş., 8291, s. 59.

²³⁷ U.Ş.Ş., 8291, s. 79.

²³⁸ U.Ş.Ş., 8291, s. 89.

²³⁹ U.Ş.Ş., 8291, s. 117.

²⁴⁰ U.Ş.Ş., 8291, s. 131, 132.

²⁴¹ U.Ş.Ş., 8291, s. 161.

²⁴² Nazik Betül Çelik, *Tereke Defterlerine Göre II. Mahmud Döneminde Tokat'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2008, s. 51.

odali ev ile bağ ve arazisini 1000 kuruşa satıp 200 kuruşunu mehr-i müeccel olarak eşi Ömer kızı Ümmügülsüm'e verdiği kâtip Mehmed oğlu Mevlana Ahmed Efendi huzurunda belgelerle ortaya konulmuştur. Zikr edilen 200 kuruş Ümmügülsüm'ün vekili Çakır Mustafa aracılığıyla kabul olunup Ümmügülsüm'e verilmiştir. Daha sonra kâtip Ahmed Efendi huzurunda Hacı Ömeroğlu Hacı İsmail ve Ümmügülsüm mahkemeye gelerek birbirlerine söz verdiklerini ve mehr-i müeccelin Ümmügülsüm'e verildiği yazılı olarak bildirilip karara bağlanılmıştır.

243

1.1.5.Boşanma

Neslin devamı için meşru kılınan evlilik, bazen devam ettirilemez bir hal alır. Fert ve toplum aleyhine birçok zararı bünyesinde barındırmakla birlikte zorunlu olarak boşanmayı gündeme getirir.²⁴⁴ İslâm, boşanmayı bir hak olarak gerek kadınlara gerek de erkeklere tanımış olmakla birlikte Hz. Muhammed (s.a.v) eşlerin evlilik birliğini sonlandırmalarını “*Allah nezdinde helallerin en istenmeyeni*” olarak ifade etmiştir.²⁴⁵ Kur'an-ı Kerim'de de, boşanmadan önce evliliğin devam ettirilmesi için fedakârlıkta bulunulması, hoşnutsuzluk veya soğukluk halinde bile tarafların meselelerini konuşarak halletmeleri öğütlenmiş; aralarındaki anlaşmazlık daha ileri safhaya gittiğinde, kadının ve erkeğin ailelerinden seçilen hakemler vasıtasıyla eşler arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi yolu tavsiye edilmiştir. Bununla birlikte bütün anlaşma yolları kapanmış ve evlilik hayatının sürdürülmesi imkânsız hale gelmişse, boşanma en makul bir yol olarak meşru görülmüştür.²⁴⁶

Osmanlı toplumunun temel yapı birimi olan ailenin dağılma sürecinin aydınlatılması için Osmanlı mahkemelerinde tutulan kayıtları kapsayan şerhiye sicilleri en önemli kaynaklar arasında yer alır. Osmanlı mahkemelerinde kadı önünde görülen davaların kayıtları olan şerhiye sicillerinde evliliğin sona ermesi üç biçimde karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁷ Birincisi; kocanın, tek taraflı isteğine dayalı beyanıyla yapmış olduğu boşanmadır (talâk) ki gerçekleşmesi için bir mahkeme

²⁴³ U.Ş.S., 8291, s. 111.

²⁴⁴ Şule Yüksel Şeker, “İslam Aile Hukukunda Yargı Yoluyla Boşanma ve Nedenleri”, *Mehir Dergisi*, Yaz 1998, s. 98.

²⁴⁵ Özkiraz, İşçi Baş, 2016, 90.

²⁴⁶ H.İbrahim Paçacı, “Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evllenme ve Boşanma Örneği)”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 11, Konya 2008, s. 82.

²⁴⁷ Şahin, 2017, 34.

kararına gerek yoktur. İkincisi, kadının alacağı mehir ve iddet nafakasından vazgeçmek suretiyle kocasını boşamaya razı etmesi sonucu gerçekleşen boşanmadır (muhâlaa). Üçüncü tür boşanma ise mehir ve iddet nafakasından vazgeçmek istemeyen kadının belirli sebeplerin varlığı durumunda kadıyla başvurarak boşanmak istemesi durumunda gerçekleşmektedir. Hanefî-Osmanlı hukukunda sınırlı olarak görülen bu tür boşanmalara tefrîk veya kazâî boşanma denilmektedir.²⁴⁸

İslâm aile hukukunda evlilik birliğini sona erdiren hukuki tasarruflar arasında talâk ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Köken itibarıyla İslâm öncesi döneme (Cahiliyye) ait bir kelime olan talâk, İslâmi terminolojide de kullanılmıştır.²⁴⁹ Sözlükte “serbest kalmak/serbest bırakmak, bağından kurtulmak/bağını çözmek” anlamındaki talâk kelimesi²⁵⁰ fıkıh terimi olarak belli lafızlarla nikâh akdinin bozulmasını ifade eder. Türkçe karşılığı boşama ve boşanmadır.²⁵¹ Yine talâk kökünden gelen “*if'al*” babından itlâk ve “*tef'il*” babından tatlîk masdarları da boşamak anlamındadır.²⁵²

Talâk'ın iki defa kullanılabileceği Kur'an'ı Kerim'in Bakara Suresi'nin 229. ayetinde “ Boşamak iki defadır. Sonrası, ya bilinen usulde tutmak, ya da iyilikle salıvermektir. Kadınlara (mehir olarak) verdiğiniz şeyi, kadın erkek, Allah'ın çizdiği hududu ihlal etmekten korkmadıkça geri almanız helal olmaz. Fakat onların Allah'ın çizdiği hududu ihlal etmelerinden korkarsanız, bu takdirde, kadının kocasına verdiği fidyede iki üzerine bir günah yoktur. Bunlar, Allah'ın hududur; onu tecavüz etmeyin. Kimler Allah'ın hududunu tecavüz ederse, işte zalim olanlar onlardır şeklinde açıklanmıştır.²⁵³ Bir diğer ayette de şöyle buyrulmaktadır. Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa, (her iki taraf da) Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah'ın

²⁴⁸ Dinç, 2005, 7.

²⁴⁹ Kaşif Hamdi Okur, “İslam Hukuku'nda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi” , *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VIII, S.15, Çorum 2009, s.7.

²⁵⁰ H. İbrahim Acar, “Talak”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIX, İstanbul 2010, s.496.

²⁵¹ Gökhan Erdoğan, *İslam ve Osmanlı Aile Hukukunda Boşanma ve Sonuçları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2014, s. 5.

²⁵² Hussein Bahjat Hussein Ali, *İslam Aile Hukukunda Nikâh Akdinin Feshi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s.27.

²⁵³ Düzbakar, 2003, 177.

sınırlarıdır. Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar.” Aktardığımız ayet-i kerimeler, bir taraftan talâkın meşruluğunu gösterirken, diğer taraftan da Allah’ın koymuş olduğu sınırlara dikkat çekmektedir.²⁵⁴

Talâkın Sünnet ’ten meşruiyetini gösteren pek çok hadis vardır, “*Cenabı Hakk’ın gazabını en çok celbeden helâllerden biri, talâktır*” hadisi bunlardandır. İslâm, boşanmayı her ne kadar sevilmeyen bir davranış olarak kabul etmişse de, İslâm hukukçuları genel olarak nasların işaret ettiği doğrultuda verilen talâkın caiz olacağına ittifak etmişlerdir.²⁵⁵ Akıl da bunu destekler. Zaten bir realite olarak karşımıza çıkan boşanmayı insanların ihtiyacına rağmen yasaklamak evrensel bir hukuk anlayışıyla bağdaşmaz.²⁵⁶

Talâk kocanın hakkı olmakla birlikte, koca bu hakkını evlenirken ya da daha sonra karısına da verebilmiştir. Ayrıca sebepsiz boşanmalar dinen hoş görülmemekle birlikte koca talâk için bir sebep ileri sürmek mecburiyetinde olmamış ve tek taraflı boşanmanın oluşmasında hâkimin kararına ihtiyaç duyulamamıştır.²⁵⁷ Kocanın “seni boşadım”, “boş ol” gibi bu yöndeki tek taraflı irade beyanı boşanmanın gerçekleşmesi için yeterlidir.²⁵⁸ Koca, bu hakkını bizzat kullanabileceği gibi, vekili veya elçisi vasıtasıyla da kullanabilir.²⁵⁹ Fakat koca, o zamana kadar karısına mehr-i müeccel borcunu ödememişse mehrini ve iddeti doluncaya kadar da iddet nafakasını ödemek zorundadır.²⁶⁰ İslâm hukukçularına göre talâk hakkının erkeğe tanınmasının nedenleri; erkeklerin duygusallıklarını frenleyebilmeleri, muhakeme güçlerinin kadınlardan daha fazla olması, bu sebeple de kızgın ve öfkeliyken daha iyi karar verebilmeleri ve de erkeklerin geçinme ümidini kaybetmedikçe boşanma yoluna gitmemeleridir.²⁶¹

²⁵⁴ Gökbayır, 2013, 28.

²⁵⁵ Hussein Ali, 2012, 28.

²⁵⁶ Yüksel Şeker, 1998, 101-102.

²⁵⁷ Bal, 2011, 59.

²⁵⁸ Şahin, 2017, 34.

²⁵⁹ Soytürk, 2004, 25.

²⁶⁰ Osman Kınık, *1001 Nolu (1299-1301) Bolu Şer’iyye Sicil Defteri’nin Sosyal, Kültürel ve İktisadi Açılardan Tahlihi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 75.

²⁶¹ Müge Vatansever, *Eski Türk Hukukunda Boşanma ve Günümüz Hukukuyla Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011, s.46.

Boşanma hakkını kullanmak isteyen kocanın akli başında ve bülüğa ermiş olması gerekir. Yaşı küçük kimselerin, akıl hastalarının, uykuda iken boşanmak için gerekli sözleri söyleyenlerin boşanma istekleri geçerli sayılamaz. Buna karşın bülüğa ermiş, akli başında kimselerin boşanma niyeti olmadan gerçekleştirdikleri talâk geçerlidir.²⁶²

En çok uygulanan talâk ise bain ve ric'idir.²⁶³ Ric'i talâk, erkeğin yeni bir nikâh akdi olmaksızın karısına dönebildiği boşanma şeklidir. Kadın istemese bile erkek onu tekrardan nikâhı altına alabilir. Boşamanın ric'i olabilmesi için;

- Birinci veya ikinci boşama olması
- Fiilen karı-koca hayatının yaşanmış olması
- Hanefilere göre talâkın sarfî lafızlarla gerçekleşmesi gerekir.²⁶⁴

Evliliği kesin olarak sona erdiren, yeni bir nikâh ve mehir tespiti olmadan kocaya boşadığı eşine dönme imkânı vermeyen boşamaya bain talâk denilmektedir. Bain talâk, evlilik birliğini hemen sona erdirir ve eşleri birbirlerine yabancı hale getirir.²⁶⁵

Boşamanın bain olabilmesi için şu şartların bulunması gerekir:

- Boşama nikâhtan sonra fakat zevcî ilişki ya da halvet-i sahihadan önce olmalıdır.
- Boşama, evimi terk et, bana haramsın, babanın evine git gibi kinayeli, yani kapalı sözlerle meydana gelmiş, koca da boşamaya niyet etmiş olmalıdır.
- Boşama bir bedel mukabilinde olmalıdır.²⁶⁶

Talâk ile ilgili kayıtlara incelediğimiz sicillerde rastlamaktayız. İlk eşi İstanbul Üsküdar Aziz Mahmud Hüdayî Dergâhı Kaymakam'ı Şerif Bey olan ve

²⁶² Soytürk, 2004, 25.

²⁶³ Barman, 2009, 7.

²⁶⁴ Betül Demirhan, *İslam ve Türk Hukukunda Kazâî Boşanma Sebepleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s. 8.

²⁶⁵ Hatice Boyalı Gürpınar, *İslam Hukukunda İddet Bekleyen Kadının Nafaka ve Süknâ Hakkı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, s. 20.

²⁶⁶ Eşref Görgülü, *İslam Öncesi Boşanma Kurumuna Kur'an'ın Yaklaşımı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2003, s. 72-73.

Üsküdar'da ikamet eden Mahbube Hanım, eşinin vefâtının ardından Uşak'ta mülkîm İkinci Ordû-yi Hümâyûn mülazımı olan Mustafa Efendi ile izdivaç gerçekleşmiştir. 701 kuruş mehr-i mü'eccel ve muaccel bedel ile evlenen Mahbube Hanım Uşak'a gelmiş ve evlilik tamamlanmıştır. Fakat İstanbul'da seçkin bir çevreden geldiği aşikâr olan Mahbube Hanım Uşak'ta uzun süre kalamayarak kocasının arzusu hilafına İstanbul'a dönmüştür. Mustafa Efendi'nin geri dönmesi için yaptığı bütün çağrılarını reddederek İstanbul'da kalmayı tercih etmiştir. Bunun üzerine mahkemeye başvuran Mustafa Efendi Mahbube Hanım'ı boşadığını ilan etmiş, bu karar mahkemece de uygun görülmüştür.²⁶⁷

Burhanfakih Mahallesinden Hacı Ahmed oğlu Hüseyin'in zevcesi Abdurrahim kızı Ümmügülsüm'e diğer zevcesi olan Ahmed kızı Hürmüz'ü haneye getirirsem benden talak ile boş ol şartını ileri sürmüştür. Bunun akabinde Ümmügülsüm tarafından eşi mahkemede şikâyet edilmiştir. Gerekçe olarak da diğer zevcesi Hürmüz'ü alıp evine getirdiğini beyan ederek kendisinde hakkı olan 100 kuruş mehr-i müeccelin ödenmesini talep etmiştir. Her ne kadar bu talebe Hüseyin itaat etmediyse de Kamer Mahallesi imamı Ahmed oğlu Celaleddin Efendi, ihtiyâr meclis azasından Ahi Babazade Hasan Battal, Mustafa oğlu Hacı Mahmud, Hacı hızır Mahallesinden Hacı Mehmed oğlu Çalikoğlu Ebubekir Efendi'nin şهادet etmesiyle 100 kuruş mehr-i müeccel'in Ümmügülsüm'e teslim edilmesi mahkeme tarafından Hüseyin'e tembih olunmuştur.²⁶⁸

Boşanma hususu gerçekleşmesine rağmen alınamayan haklar söz konusu olunca boşanma davalarının mahkemeye intikal ettiğini sicil de görmekteyiz. Uşak kasabasının Banaz nahiyesine bağlı Halaçlar köyü sakinlerinden Mehmedoğlu Ömer kızı Hamide Hatun, vekili Mehmed oğlu Asıtaneli Abdullah Efendi ile eşi Hüseyin oğlu Hüseyinoğlu Mehmed üzerinde hak talep ederek mahkemeye başvurmuştur. Hamide Hatun eşi Hüseyinoğlu Mehmed ile 6 ay önce boşandıklarını, kendisinde 250 kuruş mehr-i müeccel ve mehri muacceli ile 400 kuruş kıymetinde bir gümüş kuşak, bir takım yatakla beraber toplamda 490 kuruş kıymetindeki eşyalarının bedelini istemiştir. Eşi Hüseyinoğlu Mehmed'in vekili Banazlızade Abdullah Efendi ise bunu inkâr ederek Hüseyinoğlu Mehmed'in Hamide Hatun ile sadece 250 kuruş mehr-i müeccel ve mehr-i muacceli ile

²⁶⁷ U.Ş.S., 8291, s. 87; U.Ş.S., 8291, s. 18.

²⁶⁸ U.Ş.S., 8291, s. 177.

evlendiklerini, diğer istenen 490 kuruşun haksız olduğunu Dümenler köyünden Hacı Mehmed oğlu Hacı Mustafa, Bahadır köyünden İbrahim oğlu Osmanoğlu Osman'ın şahitlikleriyle mahkemeye bildirmiştir. Bunun üzerine mahkeme tarafından vekili aracılığıyla Hamide Hatun'a 250 kuruş ödenmesi kararlaştırılmıştır.²⁶⁹

Evliliği sona erdiren yollardan bir diğeri olan hul ise kelime olarak, “çıkarmak, giydirmek, evlilik bağına son vermek” anlamlarına gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de, karı ile kocadan her biri, diğerini örten bir elbise olarak belirtildiği için, eşlerin karşılıklı rıza ile anlaşarak evlilik bağına son vermeleri, bu bağı üzerlerinden çıkarmaları, mecazen, “hul/ muhâlaa” olarak isimlendirilmiştir.²⁷⁰ Kur'an-ı Kerim'de Bakara Suresi 229. ayetinde yer alan “ kadının kurtulmak için bir şey vermesinde ikisi içinde günah yoktur.” ayetine dayanmaktadır.²⁷¹ Ayetin açıkladığı üzere muhâlaa, ancak eşlerin Allah'ın emrettiği biçimde güzel geçinemeyeceklerini iyice anladıkları zaman yapılabilir. Allah'ın belirttiği sınırlara uymamak; geçimsizlik, itaatsizlik, dövme, ihmal etme, hastalık gibi hallerden ileri gelir. Mecbur kalmadan böyle bir yola başvurmak hoş karşılanmaz. Ancak muhâlaa yoluyla boşanma kadına tanınan bir hak olduğu için, içinde bulunduğu ortamda huzur bulamayan bir kadın geçerli bir sebep olmadan da bu yola başvurulabilir. Bu yüzden kadının muhâlaa yoluyla kocasından ayrılabilmesi için bir sınırlamanın getirilmesi mümkün değildir.²⁷² Muhâlaa talebini bizzat kadının kendisi ileri sürebileceği gibi vekili aracılığı ile de muhâlaa talebinde bulunup bu yolla boşanabilir.²⁷³

Tefrik lügatte, “*bir bütünü parçalamak, iki şeyi birbirinden ayırmak, aralarını açmak...*” gibi manalara gelmektedir. Fıkıh ilmindeki manası ise, “*hâkim tarafından nikâh akdinin çözümlenip, evlilik hayatına son verilmesi*” olayıdır.²⁷⁴ Genellikle kadınların isteğiyle bu tip boşanmalar gerçekleşir. Bu tür boşanmalar da kocanın isteyip istememesini önemi yoktur, olay mahkemeye intikal ettikten sonra hüküm mahkemeye aittir. Kadı için esas evlilikteki sağlık, maddi

²⁶⁹ U.Ş.Ş., 8292, s. 12.

²⁷⁰ Gökbayır, 2013, 37.

²⁷¹ Okudan, 2012, 887.

²⁷² Vatansever, 2011, 60.

²⁷³ Kaya, 2008, 98.

²⁷⁴ İlyas Karlı, *İslam Hukukunda Kazâî Boşanma (Tefrik)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988, s. 8.

problemler ve geçimsizlik gibi sorunların olup olmadığıdır, bunlar üzerinden kararını verir.²⁷⁵ Tefrikte kocanın rızası aranmadığı gibi kadın da müeccel mehrinden ve iddet nafakasından vazgeçmek zorunda değildir.²⁷⁶ Tefrik yoluyla boşanma eşlerden her ikisinin de hakkı olmakla birlikte bu hak, erkeğin talâk yetkisine karşılık öncelikle kadına verilmiştir. Erkek de bazı durumlarda mahkemeden tefrik talep edebilir. Ancak talâk yetkisine sahip olduklarından erkekler tarih boyunca bu yolla boşanmayı pek kullanmamıştır.²⁷⁷ İslâm Hukukunda boşanma konusunda kadına en fazla esneklik tanıyan metot tefrik yani adlî boşanmadır.²⁷⁸ İncelemiş olduğumuz kadı sicillerinde konuya örnek olabilecek herhangi bir kayda rastlanmadık.

1.1.6.Nafaka ve Kisve

Arapça bir kelime olan nafaka “*enfaka*” fiilinin mastarı olan infaktan isimdir.²⁷⁹ Çoğulu ise “*nafakattur.*” İnfak kelimesinin manası; “*yiyeceklerinin, malının ve parasının tükenerek kişinin fakirleşmesi, kişinin mülkünü harcayarak tüketmesi, paranın rayic olmasıdır.*”²⁸⁰ Nafaka kelimesinin manasına gelince; “*yenecek yemek, mAyşet, katık, elbise, mesken ve diğer zaruri ihtiyaçların karşılanması maksadıyla şahsın kendisi ve aile fertleri için harcadığı her şeydir.*”²⁸¹ Fıkıhta kişinin başka varlıkları koruyup kollama sorumluluğu belirli yakınlarıyla sınırlı olmayıp köle, hayvan ve cansızlara karşı da bu yükümlülükleri bulunduğundan İslâm hukukçuları²⁸² nafakayı şu şekilde izah etmişlerdir: “*İnsanın karısı, çocukları, yakınları ve köleleri için yiyecek, giyecek ve mesken sağlamak maksadıyla yapacağı harcamalardır.*”²⁸³ Kisve ise sözlükte, “*elbise, hususi kıyafet manasındadır.*”²⁸⁴

²⁷⁵ Aybek, 2017, 38.

²⁷⁶ Sevici, 2011, 38- 39.

²⁷⁷ Demirhan, 2013, 20.

²⁷⁸ Şengül Karaloğlu, *Şer’iyye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Rize (H. 1295-1296)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s.38-39.

²⁷⁹ Hamiyet Ayık, *Eşin Nafakasını Düşüren Haller*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010, s. 9.

²⁸⁰ Lütfiye Akgül, “İslam Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı”, *Ekev Akademi Dergisi*, S.62, Erzurum 2015, s.22.

²⁸¹ Zahit Köseoğlu, *İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2010, s. 4.

²⁸² Celal Erbay, “Nafaka”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXII, İstanbul 2006, s. 282.

²⁸³ Recep Çetintaş, “İslam Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 24, Konya 2014, s.186.

²⁸⁴ Tok Öztekin, 2017, 37.

Nafakayı beş grup altında inceleyebiliriz. Bunlar: Zevciyet nafakası, çocuk nafakası, ebeveyn nafakası, akraba nafakası ve iddet nafakasıdır.²⁸⁵

Nafaka hukukunu tetkik etmeye İslâm hukukçuları çoğunlukla nikâh akdinden itibaren başlamışlardır. Zira evlilik hısımlığın başlangıcı kabul edilir ve çocuğun ise aslıdır. Akrabalık bağı doğum sebebiyle gerçekleştiğinden oğul, baba, kardeş ve amca gibi insanların asılları yalnız evlilikle oluşur. Bu yüzden evlilik bu durumların aslını teşkil ettiğinden hepsinden önce gelir. Nafakanın hukuki varlığı evlilik mefhumu meydana geldiği andan itibaren vuku bulur.²⁸⁶ İmam Muhammed'e göre nafaka yükümlülüğü nikâh akdiyle başlar, Ebu Yusuf'a göre ise nafaka yükümlülüğü kadın, kocasının evine gittiği andan itibaren başlar.²⁸⁷ Zira fâsid nikâhla cinsi faydalanma olamayacağı gibi nafaka mükellefiyeti de doğmaz. Nafaka mükellefiyetinin doğmasının ikinci şartı, muaccel mehrin ödenmesi, uygun konutun temini ve bir mazeret bulunmaması koşuluyla, karının kendisini kocaya teslim etmesi ve kocanın istediği zaman karısına ulaşmasında bir engel bulunmamasıdır.²⁸⁸ Kadın zengin dahi olsa bu nafaka onun hakkıdır.²⁸⁹ Bundan dolayıdır ki evli her erkek hanımına bakmakla mükelleftir. Onun her türlü ihtiyacını karşılamak zorunluluğu vardır.²⁹⁰ Kuran'ı Kerimde şu ayet beyan buyurulmuştur; “ *Eli geniş olan elinin genişliğine göre nafaka versin, eli dar olan kimse de Allah'ın kendisine verdiği nafaka kadar versin. Allah, ancak verdiği kadarıyla mükellef kılar. Allah güçlükten sonra kolaylık verir.*”²⁹¹ Örneğin; Aybek Mahallesinde ikamet eden Ali kızı Emine'nin isteği üzerine hakim, kocası Hacı Mustafa tarafından ödenmek üzere küçük oğlu Mustafa'nın ihtiyaçları için günlük 70 paradan aylık 52.5 kuruş nafaka bağlamıştır.²⁹²

²⁸⁵ Bal, 2011, 52.

²⁸⁶ Akgül, 2015, 23.

²⁸⁷ Yakut, 2015, 9.

²⁸⁸ Mehmet Dirik, “İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller” , *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 25, Konya 2015, s. 139.

²⁸⁹ Ersoy, 2010, s. 38.

²⁹⁰ Muhammet Sarı, *İslam Hukukunda Borçlusu ve Alacaklısı Bakımından Nafaka Mükellefiyeti*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2006, s. 20.

²⁹¹ Bahattin Kurtulmuş, *İzmir 36 No'lu Şer'îyye Sicil Defterine Göre İzmir'de Sosyal Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 1998, s. 35.

²⁹² U.Ş.S., 8291, s. 157.

Evlilik nafakası dışında, İslâm hukuku, ana, baba, çocuk ve birbirleriyle mirasçılık ilişkisi bulunan yakınlar arasında nafaka yükümlülüğü öngörerek, hısımlık nafakasını da düzenlemiştir.²⁹³ Kişinin nafaka alacaklısı olabilmesi ilk önce nafaka talebinde bulunacağı kişi ile arasında kan hısımlığının olması gerekir. Eğer hısımlık bağı yok ise nafaka talebinde bulunamaz. Hısımlık nafakasıyla ilgili ikinci şart nafaka alacak kişinin fakir ve çalışamayacak durumda olması gerekir. Ancak ana baba ve eş çalışabilecek durumda bile olsa bu kimselere nafaka hakkı vardır. Hısımlık nafakası ile ilgili son şartta nafaka talebinde bulunulacak kimsenin muhtaç durumda olmaması, zengin yahut çalışıp fakir akrabalarının nafakalarını sağlayabilecek durumda olması gerekir. Ana baba ve eşin nafakası bu durumun dışındadır.²⁹⁴

İslâm hukukuna bağlı olarak kocanın nafaka sorumluluğuna, kurulan ailede meydana gelen çocukların nafakası da dahil olmaktadır Yani baba, eşinin nafaka ihtiyacını karşıladığı gibi ondan olan çocuklarının nafakasını da karşılamak mecburiyetindedir. Öyle ki kocanın bu mesuliyeti evlilik birliğinin devam etmesine de bağlı değildir.²⁹⁵ Boşanma durumunda erkek karısını boşamışsa; karısı ve çocuklarının geçimini sağlamakla yükümlüdür.²⁹⁶ Sicilden örneklendirelim; Hacı Hızır mahallesinde mûkim Ahmed kızı Ayşe aslen Kütahyalı olup Uşak'ın Sabah Mahallesinde geçen Aşık Halilzade Ali Bey misafir hanesinde kalmaktadır. Belediye meclisinde kâtip olan eski eşi Ali'nin oğlu Mehmed Efendi'den olma oğlunun ihtiyaçları için mahkemeye başvurmuştur. Hakim küçük çocuğun zaruri ihtiyaçları için babası Mehmed Efendi tarafından aylık 20 kuruş nafaka ile kıyafetinin teminine karar vermiştir.²⁹⁷

Muharremşah köyünde mukim Fatma eşi Hasan tarafından evden kovularak baba evine gönderilmiştir. Bunun üzerine Fatma tarafından nafaka

²⁹³ Seda Örsten Esirgen, “ Aile Hukuku ve Mülkiyet İlişkileri Açısından Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Gayrimüslim Kadın” , *OTAM*, C.LXV, S.3 Ankara 2016, s.910.

²⁹⁴ Ayık, 2010, 12- 13.

²⁹⁵ Kaya, 2008, 90.

²⁹⁶ Rümeyza Bilgili, *Şer'iyye Sicilleri Işığında Kadın: Kayseri Örneği (1700-1720)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2012, s.101.

²⁹⁷ U.Ş.S., 8291, s. 36.

davası açılmış nihayetinde eski eşi Hasan'ın Fatma'ya günlük 5'er kuruştan aylık 150 kuruş nafaka ödemesi kararlaştırılmıştır.²⁹⁸

Burhanfakih Mahallesi'nden Abdurrahim kızı Ümmügülsüm dört yaşındaki oğlu Ahmed ve iki yaşındaki kızı Fatma'nın nafakaya ihtiyaçları olduğundan dolayı nafakasının verilmesini mahkemeye başvurarak talep etmiştir. Mahkemece, eski eşi Hacı Ahmed oğlu Hüseyin'den her bir çocuk için günlük 60'ar paradan aylık 90 kuruş nafaka ve elbise bedeli olarak Ümmügülsüm'e verileceği kararlaştırılmıştır.²⁹⁹

Hacıhasan Mahallesinden Ali Ağa kızı Nazife eşi Hüseyin oğlu Hasan tarafından sekiz aylık oğlu Hüseyin ile birlikte evden kovulmuş ve babası Ali Ağa'nın evine gelmiştir. Nazife mahkemeye başvurarak çocuğunun geçimini sağlamak için eşi Hasan'dan nafaka talep etmiş, mahkeme Nazife için günlük 4'er kuruş oğlu için ise günlük 1'er kuruştan toplamda aylık 150 kuruş nafaka ve kisve ödenmesini karar almıştır.³⁰⁰

Aybek Mahallesinden Hacı Mustafa kızı Halime Hatun mahkemeye müracaat ederek eski eşi Ahmed Çavuşoğlu İsmail'den olma oğlu Muhammed'in şiddetle nafaka ve kisveye muhtaç olduğunu beyan etmiştir. Mahkeme Muhammed için günlük 70'er para nafaka ve kisve bedeli olarak İsmail tarafından ödenmesi kararı almıştır.³⁰¹

Evlilik birliğinin, ölüm boşama veya fesih yoluyla sona ermesi durumunda da evliliğin sona erme şekline göre kadın yine iddet bekleme süresince nafaka alma hakkı olabilmektedir.³⁰² İddetin ihtiva ettiği anlama değinecek olursak; *“kadın, kocasının kendisini boşaması veya onun ölümünden dolayı kur’ (adet veya adetten temizlenme) günlerini veya hamilelik günlerini ya da dört ay on gün şeklinde kendisi için belirlenmiş müddetleri bekleyip saydığı için bu bekleme müddetine saymak manasındaki iddet adı verilmiştir.”*³⁰³

²⁹⁸ U.Ş.S., 8291, s. 17.

²⁹⁹ U.Ş.S., 8291, s. 179.

³⁰⁰ U.Ş.S., 8291, s. 161.

³⁰¹ U.Ş.S., 8291, s. 80.

³⁰² Çetintaş, 2014, 185- 186.

³⁰³ Fatih Karataş, “İslam hukukunda İddet” , *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IV, S. 8, Şırnak 2013, s. 163.

*“İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları karıları kendi kendilerine dört ay on gün beklerler.”*³⁰⁴

Şeriyeye sicillerinde çoğunlukla babaları ve yahut anneleri vefât eden küçük yaştaki çocuklara vasilerin ya da kendilerine bakan akrabalarının isteği üzerine nafaka bağlandığı görülmektedir. Bu kişiler mahkemeye başvurarak, bakımını üstlendikleri küçük yaştaki çocukların yiyecek ve giyecek gibi zaruri ihtiyaçlarının temini için nafakaya ihtiyaçları olduğu şiddetle beyan ederek, bunlara kendilerine miras olarak kalan mallarından nafaka bağlattırmaktadırlar.³⁰⁵ Sicilden örneklendirecek olursak; Cuma Mahallesiinde meskûn Hacı Mehmed kızı Kasaboğlulukızı Amine'nin vefât etmesi üzerine küçük oğlu Mustafa'ya babası Mehmed Ağa'nın oğlu Şerif vasi olarak tayin edilmiştir. Vasi, Mustafa'nın bakımında nafakaya ihtiyacı olduğunu belirterek mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme vefât iden Amine'nin terekesinden oğlu Mustafa'ya nafaka, kisve ve diğer zarûrî ihtiyaçları için günlük 3'er kuruştan aylık 90 kuruş para bağlamıştır.³⁰⁶

Sabah mahallesinden Cabbar Mehmed'in vefât etmesi üzerine küçük kızları Ümmügülsüm ve Elif'e babalarından isabet eden mallarını alıp korunması ve bunları kullanabilmeleri için anneleri Amine Hatun'un vasi tayin olunması ile ilgili belgedir. Annesi mahkemeye müracaat ederek bakımını üstlendiği küçük yaştaki çocukların ihtiyaçları için, nafaka talebinde bulunmuştur. Mahkeme mezbur Mehmed'in kalan malından her birine günlük 30'ar para verilmesini kararlaştırmıştır.³⁰⁷

Sabah Mahallesiinde meskûn Kaçar aşiretinden Hacı Himmet'in oğlu Mahmud'un vefât etmesi üzerine bülüğ çağına erişmeyen kızı Elif'e kardeşi Hasan Efendi vasi tayin edilmiştir. Vasi, kardeşinin gözetimi ve bakım giderlerine karşılık babasının malından uygun miktarda nafaka takdir edilmesini talep etmiştir. Mahkeme de günlük 3'er kuruş nafaka, kisve ve diğer zaruri ihtiyaçlarının karşılanmasını takdir buyurmuştur.³⁰⁸

³⁰⁴ Ersoy, 2010, 38.

³⁰⁵ Barman, 2009, 11.

³⁰⁶ U.Ş.S., 8291, s. 205

³⁰⁷ U.Ş.S., 8292, s. 158.

³⁰⁸ U.Ş.S., 8292, s. 93.

Hacıhasan Mahallesinden vefât eden Hacı Mehmed'in oğlu Kösezade Hacı Ali Ağa'nın küçük oğulları Muhammed, Ahmed ve kızı Adike'ye anneleri Hacı Mehmed kızı Ümmügülsüm vasi olarak tayin edilmiştir. Ümmügülsüm çocuklarının bakımını üstlenmiş ve mahkemeden çocukları için nafaka ve kisve takdirinde bulunmuştur. Mahkeme de vasinin isteğiyle merhumun kalan malından her birine günlük 100 'er para bağlamıştır.³⁰⁹

Karaağaç Mahallesinden Muhammed oğlu Ali'nin zevcesi İbrahim kızı Ayşe mahkemeye müracaat ederek merhum olan kocasının intikal eden malından vasisi olduğu küçük kızı Ayşe'nin ihtiyaçlarını karşılamak için nafaka ve kisve bağlanmasını istemiştir. Hakim bu talep üzerine günlük 20'şer para takdir etmiştir.³¹⁰

Aybek Mahallesinden İsmail kızı Ümmügülsüm kocası Muhammed oğlu terzi Alioğlu Muhammed'in ölümü nedeniyle mahkemeye müracaatla küçük kızı Ayşe'ye nafaka takdir edilmesini istemiştir. Mahkemede merhumun kalan malından günlük 40'ar para bağlamıştır.³¹¹

Aile için çocuk tanrı tarafından kendilerine bahşedilen bir ümittir. Bu çocuğun bakımı ve yetiştirilmesinin İslâmiyet'in temel yasalarına uygun şekilde gerçekleştirilmesi oldukça kutsal bir görevdir.³¹²

Uşak vilayetinde nafaka miktarlarına bakıldığında birbirine çok yakın rakamların talep edildiğini görmekteyiz. Karşı taraftan istenilen nafaka bedelinde hem asgari geçiminin hem de erkeğin ödeme imkânlarının dikkate alındığını anlıyoruz.

1.1.7.Vasî Tayini

Vasî ifade ettiği anlam itibariyle, “ kendisine bir şey vasiyet edilmiş kimse demek olup genellikle miras malları üzerinde kendisine tasarruf yetkisi verilmiş kimse hakkında kullanılan bir tabirdir.”³¹³ Velinin çocuğun bakımını üstlenememesi durumunda bir kimseye vasilik yetkisi verilir. Bu salahiyeti veren kişi baba veya dede ise “mûsî”, salahiyet verilen kişiye de “vasi” veya “mûsâ

³⁰⁹ U.Ş.S., 8291, s. 158.

³¹⁰ U.Ş.S., 8291, s. 55.

³¹¹ U.Ş.S., 8291, s. 56.

³¹² Düzbakar, 2003, 220.

³¹³ Barman, 2009, 12.

ileyh”, vesayetten kaynaklanan salahiyet ve yükümlülükler “*mûsâ bih*”, vesayet altındaki çocuğa da “*mûsâ aleyh*” denmektedir.³¹⁴ Vasî baba ve dede tarafından belirlenirse “*vasî-i muhtâr*” kadı tarafından tayin edilirse “*vasî-i mansûb*” adı verilirdi.³¹⁵ Kadı tayini yaparken en yakın akrabalarından başlayarak yani önce anne, baba sağ değilse kadı en yakın akrabalarından başlayarak tayini gerçekleştirmektedir. Çünkü vasî olarak atanan kişi güvenilir olmalıdır.³¹⁶ Vasî olacak kişinin, vasîlik görevini yerine getirebilecek fikri ve ahlaki vasıflara sahip olması, hür, akıllı, buluğa ermiş, reşit, emin, aynı dinden ve vesâyet işlerine vakit ayırabilecek ve vasîsi olduğu kişi ile sıkı münasebette bulunabilecek birinin olması gerekmektedir. Buna göre, akıl hastası, köle, küçük, gayr-i müslim ve güvenilir olmayan kişilerin vasî olmaları caiz değildir.³¹⁷

Osmanlı toplumunda çocukların, devlet tarafından hukuken himaye ve koruma altına alındığı görülmektedir. Ailesini kaybeden ve kimsesiz kalan çocukların belli bir aile terbiyesi içinde, diğer aile çocukları gibi sağlıklı yetiştirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Devletin şer’i mahkemeler vasıtasıyla, yetim veya kimsesiz kalan çocukların aile terbiyesi ve kültürü almaları istikballerinin temini için bir düzen kurduğu anlaşılıyor.³¹⁸ Yalnız, tek anlamında olan yetim kelimesi, babasını kaybetmiş ve henüz buluş çağına gelmemiş çocuklar için kullanılmaktadır. Osmanlı toplumunda yetim kalmış çocukları koruma altına alma, onlara yardım etme ve şefkat gösterme, riayet edilmeye çalışılan en önemli ahlaki değerlerdendir. Bu değerlerin özü ise, Türk kültürü ve İslâm inancından gelmektedir.³¹⁹ Kuran ve hadislerde geçen yetimlere iyi davranılması, buluş çağına erinceye değin mallarının idare edilmesi, evlendirilmeleri gibi her türlü haklarının ihtimamla muhafaza edilmesi üzerinde sıkça durulmuştur. Yetim malı yemenin büyük bir günah olduğu belirtilerek, haksız yere yetim malı yiyenlerin azapla karşılaşacaklarından bahsedilmiştir.

³¹⁴ Furkan Şahin, *Eytam Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 32.

³¹⁵ Emine Gazanker, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar ve Evlatlıklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014, s.59.

³¹⁶ Gürbüz, 2009, 32.

³¹⁷ Soytürk, 2004, 33.

³¹⁸ Hasan Kür, *210 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre Burdur Kazası’nın İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (H.1255-1261/M.1839-1845)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2008, s. 37.

³¹⁹ Ersoy, 2010, 46.

Yetimlerin veli ve vasîlerine sadece fakir olmaları durumunda şeriatın uygun gördüğü ölçülerde onun malından kullanma izni verilmiştir.³²⁰ Peygamberimiz de bir hadisinde “*Yetime bakan; ister kendisinin isterse başkasının olsun, ben ve o cennette şu ikisi (orta ve işaret parmaklarını birleştirerek) gibiyiz*” buyurarak yetime değer verilmesini teşvik etmiştir.³²¹ Vasilik kurumu sayesinde yetim veya öksüz, bakımsız ve ilgisiz kalabilecek çocuklar, bu sıkıntıdan kurtulabilmişler, hatta hakkıyla veya gereği gibi malını harcamayan vasilerini yargıya şikâyet edebilmişlerdir. Çocukların mallarına karşı kötü niyet ve girişim besleyecek velilerine ve yakınlarına karşı vasilik, bir sığınak görevi görmüştür.³²²

Vesayet çoğunlukla babaların ölümü üzerine bir hâmi ihtiyacı ortaya çıkan çocukların bakımı için anneye verilmektedir.³²³ İncelediğimiz sicillerde de örnekler mevcuttur. Banaz nahiyesinin Ahad köyünde ikamet eden Hüseyin oğlu Araboğlu Osman’ın vefâtı üzerine küçük oğlu Yusuf ve küçük kızı Elif’in kendilerini ve mallarını korumak ve sahip çıkması için anneleri Abdullah kızı Ayşe vasi tayin edilmiştir. ³²⁴ Karahisar-ı Sahib sancağına bağlı Çal kazasından emekli asker olan Hüseyin oğlu Hüseyinoğlu Mehmed’in vefât etmesi üzerine küçük oğlu Mehmed ve Ümmü’nün babasından kalan malları koruması ve ihtiyaçlarını düzgün ve doğru bir şekilde karşılaması için anneleri Mehmed kız Hanım vasi olarak tayin edilmiştir. ³²⁵ Dumlupınar köyünde mukîm ve emekli sipahilerinden olan Abdullah oğlu Aydınlioğlu Osman’ın vefât etmesi üzerine küçük oğlu Ali ve küçük kızı Ümmügülsüm’e babasından intikal eden malının korunması ve her türlü ihtiyacının karşılanması için anneleri Abdullah kızı Satı vasi tayin edilmiştir. ³²⁶

Annenin vefât etmesiyle birlikte çocukların en yakını olarak baba vasi olarak tayin edilmekteydi. Örneğin; Sabah Mahallesinde yaşayan Halil kızı Rukiye’nin ölümünün ardından küçük oğulları olan Muhammed ve Hüseyin’e annelerinden kalan malların korunması için babaları Hasan oğlu Hacı İbrahim vasi

³²⁰ Ali Bardakoğlu, “Vesayet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XLIII, İstanbul 2013, s. 66.

³²¹ Hüseyin Ertuç, “İslam’da Yetimlerin Hukuki Statüsü”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.31, Erzurum 2009, s.140.

³²² Ümit Erkan, *1509 No’lu Rize Şer’iyye Sicili Işığında Rize’de Sosyal Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KTÜ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2007, s. 55.

³²³ Karacaoğlu, 2008, 54.

³²⁴ U.Ş.S., 8291, s. 116.

³²⁵ U.Ş.S., 8291, s. 135.

³²⁶ U.Ş.S., 8291, s. 172.

olarak tayin edilmiştir.³²⁷ Hacıhasan Mahallesinde ikamet eden Çolakoğlucuz Fatma Hatun'un vefât ıyla birlikte küçük oğulları Ali, Mehmed, Abbas, İbrahim ve Edhem' e babalarının vasi tayin edildiği tespit olunmuştur.³²⁸ Avgan köyünden Mustafa kızı Fatma'nın ölümü üzerine küçük oğlu Ömer'in annesinden kalan mallarının ve kendisinin muhafazası için babası Hasan oğlu Mehmed vasi tayin edilmiştir.³²⁹

Terekenin taksimi esnasında hazır bulunmayan ve kayıp olan kişinin hissesi de vasisine teslim edilmekteydi.³³⁰ Örneğin; Bulgaz köyünden Halil oğlu Çallıoğlu Ali'nin tereke kaydında askeri görevde iken kayıp olduğu tespit edilmiş oğlu Ali'nin vasisi olarak kız kardeşi Raziye tayin olunmuştur.³³¹

Çocuk ebeveynlerinden her ikisini de kaybetmiş ise ailenin birinci dereceden akrabaları olan kişiler vasi olarak tayin edilmekteydi. Örneklendirecek olursak; Banaz nahiyesinin Ulupınar köyünde vefât eden Mustafa oğlu Şahibeoğlu İbrahim'in küçük kızı Hanım'a annânesi Emine,³³² Dumlupınar köyünde vefât eden Ahmed kızı Ayanoğluerimesi Emine'nin küçük oğulları Halil ve Mustafa'ya dedeleri Ali oğlu İbrahim³³³ Göbek nahiyesinin Aşağı Mahallesi sâkinlerinden İbrahim'in küçük oğlu Osman ve kızları Ümmühan ve Sultan'a dayısı Hafız Abdulkadir³³⁴ Çokaklı köyünde vefât eden Abdi oğlu Abdioğlu Mehmed'in küçük kızı Fatma'ya amcası Ali³³⁵ vasi olarak tayin edilmiştir. Başka bir kayıta ise mahalleden ileri gelenler akraba olmayan kişiler de vasî tayin edilebilmekteydi. Örnek olarak; Sazak köyü civarında meskûn olan Mahmud oğlu Kabakoğlu Himmet'in tereke kaydında küçük oğlu Hüseyin'e intikal eden malın muhafazası ve ihtiyaçlarının karşılanması için annesi Mustafa kızı Elif ile muhtar Abdullah oğlu Musa tayin edilmiştir.³³⁶

Yetim çocukların mallarının idaresine bakmak üzere atanan vasînin yanında nazır da tayin edilebilmekteydi. Bu kişi vasînin yapacağı tasarruflara

³²⁷ U.Ş.S., 8291, s. 73.

³²⁸ U.Ş.S., 8291, s. 9.

³²⁹ U.Ş.S., 8291, s. 123.

³³⁰ Çubuk, 2011, 17.

³³¹ U.Ş.S., 8291, s. 15.

³³² U.Ş.S., 8291, s. 53.

³³³ U.Ş.S., 8291, s. 123.

³³⁴ U.Ş.S., 8291, s.154.

³³⁵ U.Ş.S., 8291, s. 30.

³³⁶ U.Ş.S., 8291, s. 34.

nezaret etmek üzere atanan kişidir.³³⁷ Nazır tayini hususu küçüklerin haklarının korunması ve vasînin eksik kaldığı durumlarda bu eksiklerin giderilmesi gibi nedenlerden husule gelmiştir.³³⁸ Sicilde de Karakaşlıoğlu Çifliği sâkinlerinden Halil oğlu Karakaşlıoğlu Hacı Ali'nin tereke kaydında küçük oğulları Kamil, Şerîf ve Ahmed'e anneleri vasi olarak ve üzerine amcaları Hacı İbrahim Ağa ise nazır tayin edildiğini görmekteyiz.³³⁹ Kayaağıl köyü civarında meskûn Kaltakçı Sıraç aşiretinden Ahmed oğlu Ali'nin küçük oğlu Alişan'a annesi Musa kızı Cennet vasi olarak ve üzerine amcaları Süleyman ise nazır tayin edilmiştir.³⁴⁰ Vasilik kurumu çocukların reşit olduğu zamana kadar devam eder ve çocukların yetişkin olmaları ile birlikte son bulurdu. Çocukların mirasından çocuklar bülüğ çağına varana değin yapılan harcamalardan arta kalan paraları ise çocuklar yetişkin olduklarında ebeveynlerinden miras kalan malların idaresini vasilerinden isteyebilir ve vasiler tarafından kendilerine teslim edilirdi.³⁴¹

³³⁷ Tanriseven, 2007, 95.

³³⁸ Yavaş, 2016, s. 79

³³⁹ U.Ş.S., 8291, s.59.

³⁴⁰ U.Ş.S., 8291, s.165.

³⁴¹ Göçer, 2010, 69.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Miras Paylaşımı ve Tereke

Sözlükte “*kök, temel; birinin diğerinden devraldığı eski durum, bakiye*” anlamlarındaki irs (virâse) kökünden türeyen miras kelimesi, çok defa irs ile eş anlamlı olmak üzere “*bir şeyin bir kişi veya topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan, tevarüs edilen şey*” manalarında kullanılır. Fıkıh terimi olarak irs ve miras, ölen bir kimsenin (mûris) mal varlığının akıbetini düzenleyen kuralların bütünüdür.³⁴² Kadının görevleri içerisinde vefât eden şahısların mallarını hak sahipleri arasında şer’î hükümler ışığında paylaşmak da vardır. Kadılar maiyetlerinde çalışan ve bu işin uzamanı olan kasamlar vasıtasıyla, terekeyi ayrıntılı olarak tespit ve taksim eder ve bunları sicillerine kaydederlerdi.³⁴³ Kadılar tarafından tutulan ve vefât edenlerin mallarının kayıt altına alındığı defterlere “Tereke Defterleri” adı verilmektedir. Muhalefet Defterleri ve yahut Metrukât Defterleri gibi çeşitli isimler alan bu defterler bölgedeki halkın durumuna göre bazı yerlerde müstakil olarak tutulmuş bazı yerlerde ise miras kayıtları kadının tuttuğu diğer defterler içerisine yazılmışlardır.³⁴⁴

Ailedeki menkul ve gayri-menkul mülke sahip bir kişinin ölümünü müteakip gündeme gelen miras olgusu, Osmanlı toplumunda İslâm hukukuna göre şekillenmiştir. Şer’î hükümlerin kaynağı, İslâm dininin kutsal kitabı olan Kur’an-ı Kerim’e ve hadislerle dayandırılmaktadır. İslâm hukukuna göre “*feraiz*” adı verilen miras taksimi hakkında, Kur’an-ı Kerim’de kimlere ne kadar hisse verileceğine kadar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.³⁴⁵ İslâm hukuku miras hukukunu “*feraiz*” kavramı ile ifade etmiştir. Feraiz veya şer’î miras hukuku, miras bırakanın terekesinin hisselerine taksimi ve bu hisselerin mirasçılara nasıl ve hangi şartlarda geçeceğini düzenlemiştir. Osmanlı Devleti’nde miras paylaşımı incelendiği zaman hukuk sisteminin şer’î hukuk ve örfî hukuk şeklinde ikili yapısının miras hukuku alanına da yansıdığı görülmüştür.³⁴⁶

³⁴² Hamza Aktan , “Miras”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXX, İstanbul 2005,s. 143.

³⁴³ Kuşu, 2009, s. 10.

³⁴⁴ Levent Kuru, *29 Numaralı Edirne Şer’iye Sicili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2006, s. 12.

³⁴⁵ Çubuk, 2011, s. 5.

³⁴⁶ Karacaoğlu, 2008, 96.

Terekelerde, ölen bir kişinin tüm mal varlığının iğneden ipliğe dökümü yapılır. Bu nedenle terekeler bize pek çok şeyi anlatır. O yörede yaşayan insanların gelir düzeyleri, giyim ve kuşamları, yeme-içme alışkanlıkları, bölgede yetiştirilen ziraat ürünleri, kullanılan eşyalar gibi. Tüm bunların yanı sıra, terekelere bakılarak ölen insan sayısını tespit etmemiz de mümkündür.³⁴⁷ Tereke kayıtlarında bulunan mirasçılarının sayılarına bakarak bir ailenin yapısı hakkında bilgi edinilebilmektedir. Fakat ailenin bağlı bulunduğu yerleşim biriminin nüfusu hakkında sağlıklı verilere ulaşmak pek mümkün değildir. Çünkü terekenin tutulması, yani ölen kişinin bıraktıklarının kayda alınması kadıya intikal etmesine bağlı bir durumdur.³⁴⁸ Terekelerin kadılığa intikal etmesi için genellikle şu üç şarttan birinin olması gerekirdi:

- Mirasçı taraflar arasında herhangi bir anlaşmazlığın vuku bulması
- Varisler arasında küçük (buluğ çağına ermemiş) çocuk veya çocukların olması
- Ölen kişinin varisinin olmaması veya kişinin ölmese de uzun süredir ortalarda görünmemesi yani kaybolması.³⁴⁹

Miras davalarıyla ilgili belgelerde ilk önce ölen kişi ve varisleri tanıtılmıştır. Ölen kişiden bahsedilirken “bundan akdem” kalıbı kullanılmıştır.³⁵⁰ Ölenin baba adı da isminden sonra gelirdi.³⁵¹ İncelediğimiz Uşak vilayetine dair 5 ve 6 numaralı Şer'iyye Sicilinde terekeye dair birçok kayıtlar mevcuttur. Bunların muhtevasına bakacak olursak; “Uşak vilayetine bağlı Kırkyaran köyü sâkinlerinden iken bundan akdem vefât iden İsmail oğlu Dedeoğlu Ramazan...”³⁵² “Hacıhasan Mahallesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât iden Hacı Ali Ağa oğlu Kösezade Mehmed Efendi...”³⁵³ “Gögez köyü sâkinlerinden iken bundan

³⁴⁷ Soytürk, 2004, 35.

³⁴⁸ Çubuk, 2011, s. 6.

³⁴⁹ İlker Er, *Balıkesir Tereke Kayıtları Üzerinde Değerlendirme (1670-1700)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2008, s. 5.

³⁵⁰ Fatih Küçük, *14 Numaralı Konya Şer'iyye Sicili (1080-1081 / 1669-1670) (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2013, s. 24.

³⁵¹ Kuru, 2006, 16.

³⁵² U.Ş.S., 8291, s. 16.

³⁵³ U.Ş.S., 8292., s. 82

akdem vefât iden Mehmed oğlu Dülgeroğlu Halil İbrahim...”³⁵⁴ “Aybek Mahallesi sâkinlerinden olub bundan akdem vefât iden Halil oğlu Kuyucaklıoğlu Mehmed...”³⁵⁵ “Kamer Mahallesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât iden Hasan oğlu Ahmed...”³⁵⁶

Daha sonra mirasçılarının adları yazılmaya başlanır, ölen kişinin öncelikle eşi ve ardından akrabalık derecelerine göre mirasçılar kaydedilirdi. “... verâseti zevcesi İbrahim kızı Halime ile küçük oğlu Mustafa ve kızı Hadice’ye münhasıra idüğü...”³⁵⁷ “... verâseti zevcesi Ömer kızı Kezban ile büyük oğlu Mehmed ve küçük oğlu Ramazan ve kızları Fatma ve Esmâ’ya münhasıra olduğu...”³⁵⁸ “verâseti zevcesi Mehmed kızı Ayşe ile küçük oğulları Mustafa, Hüseyin ve gâib inde’l-beled Abdalbaki’ye münhasıra olduğu...”³⁵⁹

Tereke kayıtlarındaki çocukların büyük bir kısmı sagîr (küçük, özel anlamıyla buluğ çağına ermemiş) diye tanımlanmışlardır. Bu, ortalama ömrün süresinin kısa olmasının bir göstergesi şeklinde de değerlendirilebilir.³⁶⁰ Ölen kişinin ardından bu küçük çocuklara veraset ile ilgili kimlerin vasi olduğuna dair kayıtlar da vardır. Karaağaç Mahallesinde ikamet eden Ali kızı Alişanoğlucuzı Ümmühan’ın vefât etmesi üzerine verâseti eşi Ali oğlu Hacı Mustafa ile sagîr oğulları Muhammed ve Hasan Hüseyin ve kızı Rukiye’ye intikal etmiştir. Çocuklarının hissesini korumak ve idare etmek için akrabalarından Süleyman oğlu Alişanoğlu Abdulkadir vasi olarak tayin edilmiştir.³⁶¹ Görüldüğü üzere vasinin kim olduğu açık bir şekilde belirtilerek tayin edilen bu vasi onaylanır. Hüccetin altına tarih ve çocuklara vasi olarak tayin edilen şahsın ismi yazılır. Vesayet hüccetlerinde vasi olarak tayin edilenler genellikle vasi tayininde bulunacak olan çocukların annesi veya yakın akrabaları olmaktadır.³⁶² Eğer

³⁵⁴ U.Ş.S., 8292., s. 115.

³⁵⁵ U.Ş.S., 8291, s. 11.

³⁵⁶ U.Ş.S., 8291, s. 12.

³⁵⁷ U.Ş.S., 8291, s. 25.

³⁵⁸ U.Ş.S., 8292., s.77.

³⁵⁹ U.Ş.S., 8292., s.110.

³⁶⁰ Er, 2009, 374.

³⁶¹ U.Ş.S., 8291, s. 11.

³⁶² Mustafa Gangal, *2039/225 No’lu Trabzon Şer’iyye Siciline (Vr. 1-70) Göre Şehrin İdari Ekonomik Sosyal ve Kültürel Yapısı (H. 1301-1305/ M.1883-1888)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2004, s. 8.

çocuk akil ve baliğ olduğunu ispatlarsa ki bu genellikle 15 yaş civarındır, kendisine vesayet eden kişinin vasiliği düşer ve kendi mallarına kendisi tasarruf ederdi.³⁶³

Müteveffanın geride bıraktığı eşyaları miktar ve kıymetleriyle birlikte alt alta yazılırdı.³⁶⁴ Orta köyünde ikamet eden İsmail oğlu Himmet'in vefât etmesi üzerine kalan eşyalarından örnek verelim;

Tablo 6: Tereke Kayıtlarında Mevcut Eşya, Mal-Mülk İsimleri ve Değerleri

Eşya, mal veya mülk ismi	Kuruş
Araba 1 ma'a çift alat	100
Balta 1	15
Burçak kile 7	100
Çapa 2 keser 3 bıçak 1	30
Defa kara takım tüfeng 1	50
Defa merkeb re's 1	25
Deri dağarcık 7	15
Hırdavât menzil	40
Kahve takımı	15
Kara sagîr öküzi çift 1	500
Kara takım tüfeng 1	50
Keçi re's 7	210
Kıl çuval 1	20
Kumdarı kile 8	160
Mahlut evanî-i nuhâsiye 10	100
Mısır darısı kile 6	132
Müsta'mel çul 2	40
Müsta'mel kıl heybe 2	10
Parça çul 1	3
Saman geri 3	100
Tabanca demiri 1	20
Yekûn	1635³⁶⁵

Tereke defterlerinde ölen kişilerden geriye kalan her türlü mal ve eşyalar arasından Osmanlıların hangi kıyafetleri kullandığını, nasıl bir ev ortamında yaşadığını, yemeğin hazırlanması ve tüketilmesinde kullandıkları araç gereçleri,

³⁶³ Yetişgin, Özdamar, 2016, 235.

³⁶⁴ Kuşu, 2009, 1.

³⁶⁵ U.Ş.S., 8291, s. 60.

sıradan ya da özel günlerde tercih ettikleri takıları, boş zamanlarına anlam katan eşyaları bulma imkânına sahibiz.³⁶⁶

Terekede mevcut mallar kaydedildikten sonra “cem`an yekûn” yazılarak bir çizgi çekilir ve toplam tutar rakamla yazılır.³⁶⁷

Yekûn`ül eşyâ -i -1660 kuruş³⁶⁸

Yekûnda tespit olunan terekenin bütünü üzerinden yapılan taksime aittir. Evvela kefenleme ve gömme masrafları, sonra borçları ve vasiyetleri yekûndan çıkmakta nihayet kalan meblağ üzerinden kadıya ait kısmet resmi alınmaktadır.³⁶⁹ Kanunen belirlenen resm-i kısmet dışında, miras bırakanın malı üzerinden farklı isimlerle bazı masraflar da alınmıştır. Bunlar arasında ise ihzariye ya da ücret-i muhızır, hüddamiye, çukadariye, didebaniye, ücret-i kadem, ücret-i mübaşir, taamiye, hammaliye, harc-ı defter, harcırah, sarrafiye, harc-ı müteferrika, kalemiye, dellaliye, kaydiyye gibi terekenin işlemlerinin yapılması esnasında işlemi yapan memurlar için alınan masraflardır. Bu masrafların da tahsilinde sabit bir oran bulunmamaktadır.³⁷⁰ Techiz tekfîn bâ-vasiyet müsbet- 225 kuruş resm-i kısmet miri- 22 buçuk kuruş kaydiyye defter- 1 buçuk kuruş dellâliyye-i eşyâ- 4 buçuk kuruş varaka bahâ- 2 kuruş³⁷¹ şeklinde bilgi bulunmaktadır. Burada hem ölen kişinin, cenaze ve gömme masrafları, hem de katib, defterdar, kassam gibi çeşitli kişilerin ve mahkemenin alacakları hesaplanmıştır.³⁷² Ölen kişinin varsa vasiyeti ve borçları, vergiler ve diğer masrafların çıkartılmasından sonra ise varisler arasında taksimi gösteren bilgiler yer almaktadır.³⁷³

³⁶⁶ Fatih Bozkurt, *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddi Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2011, s. 30.

³⁶⁷ Fatma Erbay, *H.1311-1314 (M.1893-1896) Tarihli (51 Numaralı) İzmir Kassam Sicilinin Transkripsiyonu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2009, s. 4.

³⁶⁸ U.Ş.S., 8291, s. 78.

³⁶⁹ Ahmed Yılmaz, *19. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Şer'iyeye Sicilleri ve Tereke Defterlerine Göre Medine-i Ayıntab'ın İktisadi ve İctimai Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997, s. 29.

³⁷⁰ Kadir Güldür, *Tereke Defterlerine Göre Rodosçuk Kazasında Sosyo-Ekonomik Hayat (1788-1790)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2016, s.3.

³⁷¹ U.Ş.S., 8291, s. 101.

³⁷² Özpolat, 2016, 48.

³⁷³ Gökçurak, 2016, 12.

Hisse-i zevce-i mezbûre Sultan - Hisse-i diğ er zevce-i mezbûre Fatma

Akar- 093 kuruş 30 para

Kezâ - 093 kuruş 30 para

Menkûl- 051 kuruş 4 para

Kezâ - 051 kuruş 04 para

144 kuruş 34 para

144 kuruş 34 para

Hisse-i ibnü'l mezbûr Durmuş-

Hisse-i ibnü'l mezbûr İzzet

Kezâ - 328 kuruş 04 para

Kezâ- 328 kuruş 04 para

Kezâ - 178 kuruş 34 para

Kezâ- 178 kuruş 34 para

506 kuruş 38 para

506 kuruş 38 para

Hisse-i bint-i mezbûre Ümmühan-

Hisse-i ibnü'l mezbûr Ali

Kezâ - 164 kuruş 02 para

Kezâ - 328 kuruş 04 para

Kezâ - 089 kuruş 17 para

Kezâ - 178 kuruş 34 para

253 kuruş 19 para

506 kuruş 38 para

Hisse-i bintü'l mezbûre Rabia

Kezâ - 328 kuruş 04 para

Kezâ - 178 kuruş 34 para

506 kuruş 34 para.³⁷⁴

Bazı terekelerde mal ve mülk, yani taşınır - taşınmazlar varisler arasında ayrı ayrı taksim edilmektedir. Verdiğimiz örnek terekede görüldüğü üzere hisseler gelir getiren mülk, bina, tarla, bağ-bahçe olarak akar ve taşınabilen mallar menkûl olarak kaydedilmiştir. Bu farklılık terekelerde akarın asıl olarak arazi ve arsa manasında ifade edildiği üzere kullanıldığından kaynaklandığı açıktır. Binaların akar olarak sayılması, üzerlerinde bulunduğu arsanın cüz'i olmaları nedeniyledir.

³⁷⁵

³⁷⁴ U.Ş.S., 8291, s. 39.

³⁷⁵ Çubuk, 2011, 9.

İslâm hukukuna göre bu işlemler yerine getirildikten sonra mirasçının terekeleri, mahalli mahkemece görevlendirilen memurlar tarafından yazılır. Tereke olarak kalan mallardan satışı yapılacak olanların kaydı tutularak usulüne uygun satışları yapılırdı.³⁷⁶

Kişilerin varis niteliği kazanması üç sebeple mümkün olabilir: “*Evlilik, kan bağıyla hısımlık ve velâyet (efendisi olma).*”³⁷⁷ Kan hısımlarının ve nikâh bağının devam ettiği sürece karı kocanın mirastan ne kadar pay alacağı iki ya da üç üleştirme usulüne göre açıklık kazanır. Birinci kademeyi muayyen pay sahipleri oluşturur (ashâbü'l-ferâiz).³⁷⁸ Farz sahibi mirasçılar on bir tanedir. Bunlar koca, karı, baba, babanın babası (dede), kız, oğlun kızı, ana bir kardeşler (kız-erkek), ana-baba bir kız kardeşler, baba bir kız kardeşler, anne, nine (annenin ve babanın anneleri) dir.³⁷⁹ Tatar köyünden Osman oğlu Hacı Osmanoğlu Mehmed'in tereke kaydına bakacak olursak varisleri ashâbü'l-ferâize göre örneklendirebiliriz:

Hisse-i zevce-i mezbûre Halime (merhumun eşi)- 461 kuruş

Hisse-i ibnü'l mezbûr Osman (merhumun oğlu)- 1616 kuruş 20 para

Hisse-i ibnü'l mezbûre Fatma (merhumun kızı)- 809 kuruş 10 para

Hisse-i bintü'l mezbûre Selvi (merhumun kızı)- 809 kuruş 10 para³⁸⁰

İkinci kısımda ise “*asabe*” denilen yakınlar yer alır. Lugatte kişiye erkek tarafından akraba olan demektir.³⁸¹ Kur'ân-ı Kerîm'de asabe sınıfına giren mirasçılara ait hükümler vardır; ancak bu mirasçıları ifade etmek üzere asabe kelimesi kullanılmamış, baba, çocuk, kardeş gibi ifadelerle asabeye temas edilmiştir. Fıkıh ve ferâiz kitaplarında asabe, “*tek başına bulunduğu zaman mirasın tamamını, belli hisseli mirasçılarla beraber bulunduğu zaman onlardan*

³⁷⁶ Soytürk, 2004, 35-36.

³⁷⁷ Bozkurt, 2011, 49.

³⁷⁸ Emin Güney, *Sivas Tereke Defterlerinden Hareketle Sivas'ta Seyyidlerin Sosyo-Ekonomik Hayatı (1825-1850Yılları)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 15.

³⁷⁹ Sevgi Gül Akyılmaz, “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XI, S.1-2, Ankara 2007, s.474.

³⁸⁰ U.Ş.S., 8291, s. 66.

³⁸¹ Yılmaz, 1997, 21.

arta kalanı alan mirasçı” şeklinde tarif edilmiştir.³⁸² Asabe, “*asabe-i nesebiyye*” ve “*asabe-i sebebiyye*” şeklinde ikiye ayrılır. Asaba-i nesebiyye ölen kimsenin baba tarafından akrabalarıdır. Ferâizden mirasçılar hakkını aldıktan sonra kalan meblağdan paylarını alırlar. Farîza sahipleriyle bir arada oldukları zaman onların hisselerinden artanı, ferâizden kimse yoksa mirasın hepsini alırlar.³⁸³ Bu mirasçılar vefât eden kişiye yakınlıklarına ve mirastan hisse alabilmelerine göre sınıflandırılmıştır; Murisin oğlu ve oğlunun oğulları, ölen kişinin babası, babasının babası, ölen kişinin anne-babaları aynı olan erkek kardeşleri ve bunların oğulları, ölen kişinin amcaları ve bunların oğulları sırasıyla mirastan yukarıdaki şarta göre hisse alabilmektedirler. Bu mirasçıların ardı sıra gelen asabe bi-gayrihi olarak tanımlanan kadın asabeler ve oğulları ile kızlarıdır. Kız, oğlun kızı, anne-baba aynı kız kardeşler ve babaları aynı kız kardeşler bu sınıflandırmanın içinde yer almaktadır.³⁸⁴ Örnek olarak; Bahadır köyünden Abdullah oğlu Ahmed’in tereke kaydında verâseti zevcesi Abdullah kızı Ümmühan ile oğulları Durmuş, Mehmed ve Mustafa’ya intikal etmiştir. Merhumun büyük oğlu Durmuş’unda vefâtıyla verâseti zevcesi Mustafa kızı Halime ile küçük kızları Saliha, Fatma ve Ümmügülsüm’e intikal etmiştir. Abdullah oğlu Ahmed’in diğer oğlu olan Mehmed’in dahi vefât etmesiyle verâseti zevcesi Abdullah kızı Emine ile küçük oğulları Salih, Abdullah ve küçük kızı Emine’ye kalmıştır.³⁸⁵

Asaba-i sebebiyye azat edilmiş, kölenin eski sahibi olup ölenin yakın mirasçısı yok ise, bu eski sahibine mirası kalır.³⁸⁶ Ashab’ı farz sahibi olmayan, yani farz hissesi olmayan ve başka bir mirasçı olmadığı zaman malın hepsini yani mamelek’in tamamını alacak şekilde asabe olmayan bütün akrabalara Zevi’l erham denir.³⁸⁷ Zevi’l-erhâm’daki hısımlar ise şunlardır: Kızın oğlunun kızı, kızın oğlunun oğlu; annenin babasının anası ve babası; kız kardeşin oğlunun kızı, kız kardeşin oğlu; ana bir hala, baba bir hala şeklindedir.³⁸⁸ Miras’ın pay edilişi esnasında diğer hususlara bakacak olursak; Mevla’l-muvalat iki şahsın, karşılıklı diyet ödeme, varis olma ve yardımlaşma konusunda anlaşmalarıyla ortaya çıkan

³⁸² Hayreddin Karaman, “Asabe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.III, İstanbul 1991, s. 452.

³⁸³ Erbay, 2009, 10.

³⁸⁴ Çubuk, 2011, 12-13.

³⁸⁵ U.Ş.S., 8291, s. 112.

³⁸⁶ Düzbakar, 2003, 87.

³⁸⁷ Mustafa Korkmaz Buhari, *İslam Miras Hukuku Ferâiz*, Özcan Ofset Matbaacılık, Gaziantep, 2016, s. 59.

³⁸⁸ Bal, 2011, 79.

hukuki münasebettir. Beytülmal vefât eden kişinin hiç mirasçısı olmaz ise veya mirasçılardan artan olursa bunlar beytülmale kalır. Ölen kadın olup, yalnız kocası mirasçı olarak kalmışsa terekeden 1/2 hissesini alır diğer kısım beytülmale gider. Ölen koca olup da, sadece karısı mirasçı kalmışsa 1/4 hissesini alır, geri kalan 3/4 beytülmale gider.³⁸⁹

Mirasçılık sebeplerinin yanında bazı şartların olması gerekir:

- Miras bırakan kişinin ölmüş olması gereklidir.
- Mirasçının hayatta olması gereklidir. Ayrıca ana rahmindeki çocuk hayatta sayılacağından sağ olarak dünyaya gelmesi durumunda ölen kişiye mirasçı olur.
- Mirasçılığa mani bir durumun bulunmamasıdır, mesela mirasçının miras bırakan kişiyi kazayla ya da bilerek öldürmesi durumunda mirastan pay alamaz.
- Din farkı olan kişiler birbirlerine mirasçı olamazlar.³⁹⁰

Terekelerde geçen tereke sahiplerine ait terimler şöyledir;

- Zevc: Koca
- Zevce: Karı
- Ebb: Baba
- Cedd: Dede
- Veled: Çocuk
- Evlad: Çocuklar
- Evlad-ı ümm: Ana bir kardeşler
- Ah li ümm: Ana bir oğlan kardeş
- Uht li ümm: Ana bir oğlan kardeş

³⁸⁹ Kuşu, 2009, 19.

³⁹⁰ Kür, 2008, 32.

- Sulbiye-bint: Kız
- İbniyye: Oğlun kızı ve oğlun oğlunun kızı
- Uht le hüma: Ana baba bir kız kardeş
- Uht li ebb: Baba bir kız kardeş
- Ümm: Ana
- Cedde: Nine
- Ümm'ül-ümm: Anasının anası
- Ümm'ül-ebb: Babasının anası
- İbn: Oğul
- İbn'ül-ibn: Oğlun oğlu
- Ah le hüma: Ana baba bir oğlan kardeş
- Ah li-ebb: Baba bir oğlan kardeş³⁹¹

İncelediğimiz şeriyeye sicillerindeki kayıtlardan ölen kişilerin ardından hissedar olanlara dair birçok belge vardır. Vefât edenin karısı, çocukları ve akrabalarının yanı sıra doğmamış çocuğu da hisse almakla yükümlüydü. Anne karnındaki çocuğa, yani cenine “haml” de denir. Cenin anne karnında bulunduğu süre içinde, onun bir parçası durumunda olması sebebiyle, onun aleyhine hiçbir hak yüklenemez, o borçlandırılmaz. Hiçbir yükümlülüğünün bulunmamasından dolayı, o, zimmet ve ehliyet sahibi de değildir. Fakat bir insan olması sebebiyle de müstakil bir fizik varlık olarak kabul edilmiştir. Çünkü o başlı başına bir hayata sahiptir ve annesinden ayrı bir şahıstır.³⁹² Örneklendirecek olursak; Alifakihler köyünde ikamet eden Süleyman oğlu Kösealioğlu Osman'ın vefât etmesiyle

³⁹¹ Erbay, 2009, 11-12.

³⁹² Ferhat Bildik, *1837-1840 Tarihlerinde Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (83 Numaralı Konya Şer'iyye Siciline Göre)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010, s.19.

veraseti zevcesi İbrahim kızı Ayşe ile validesi Osman kızı Fatma ve doğmamış çocuğuna taksim edilmiştir.³⁹³

Hisse-i haml-ı mezbur- 285 kuruş

Göbek nahiyesinin Cami-i Kebir Mahallesinde yaşayan Mustafa oğlu İbrahim'in ölümü üzerine veraseti zevcesi Mustafa kızı Amine ile küçük oğlu Osman ve doğmamış çocuğuna intikal etmiştir. Bu tereke kaydında merhumun oğluya doğmamış çocuğuna aynı miktarda pay verilmiştir. Verilen pay çocuğun erkek olma ihtimali üzerindedir. Bu durum muhtemelen onun mirastan eşit pay alması için yapılan bir uygulamadır. Verilen paya çocuğun erkek olma ihtimali üzerinden verilmiştir. Bu durum muhtemelen onun mirastan eşit pay alması için yapılan bir uygulamadır.³⁹⁴

Hisse-i ibnü'l mezbûr Osman- 267 kuruş 17 para

Hisse-i haml-ı mevkûfe- 267 kuruş 17 para

Diğer bir husus da şer'i miras hukukunun temel özelliğidir. İslâm miras sistemi gereğince taksim esnasında erkek çocukların kız çocuklarından iki kat fazla pay almışlardır. Örneğin; Karabedirler köyünde ikamet eden İbrahim oğlu Hacıibrahimoğlu Mahmud'un tereke kaydında³⁹⁵

Hisse-i ibnü'l mezbûr Mustafa (ölen kişinin oğlu)- 210 kuruş 30 para

Hisse-i ibn'ül mezbûr Mehmed (ölen kişinin oğlu)- 210 kuruş 30 para

Hisse-i bint'ül mezbûr Fatma (ölen kişinin kızı)- 105 kuruş 15 para

Hisse-i bintü'l mezbûre Esmahan (ölen kişinin kızı)- 105 kuruş 15 para paylaştırılmıştır.

İncelediğimiz sicillerde dikkat çeken bir husus da ölen şahsın mirasından eşine verilen miktarın oğullarından az oluşudur. Örneğin; Oturak-ı Kebîr köyünde

³⁹³ U.Ş.S., 8292, s. 115.

³⁹⁴ U.Ş.S., 8291, s. 48-49

³⁹⁵ U.Ş.S., 8291, s.127.

mukîm Mahmud oğlu Abdiloğlu Hasan'ın tereke kaydında zevcesine oğullarından daha düşük meblağ taksim edilmiştir.³⁹⁶

Hisse-i zevce-i mezbure Sultan- 273 kuruş 30 para

Hisse-i ibn-i sagîr mezbur Abdil- 547 kuruş 20 para

Hisse-i ibn-i sagîr mezbur Mahmud- 547 kuruş 20 para

Ölen kocanın iki eşi varsa eşler terekeden eşit pay alıyorlardı.³⁹⁷ Delihıdırlı köyünden Hasan oğlu İmamoğlu Şerif'in ölümü üzerine mirası zevceleri Ümmügülsüm ve diğer Ümmügülsüm' e edilen pay şu şekildedir.

Hisse-i zevce-i mezbûre-	Hisse-i diğer zevce-i mezbûre
Akar- 156 kuruş 10 para	Kezâ- 156 kuruş 10 para
Menkûl- 164 kuruş 27 para	Kezâ- 164 kuruş 27 para
320 kuruş 37 para	320 kuruş 37 para ³⁹⁸

Sicilde sıklıkla görülen diğer durum ise kaybolan şahsa ait miras taksimidir. Pınarbaşı köyünde yaşayan Süleyman oğlu Süleymanoğlu Mehmed'in tereke kaydında askerlik görevini yaptığı sırada kayıp olan oğlu Süleyman'a ³⁹⁹

Hisse-i ibn-i gâib mezbûr Süleyman- 761 kuruş 12 para pay verilmiştir.

Bazı kayıtlarda ise aynı mahallelerde müslimlerle birlikte gayri müslimlerin de yaşadığı görülmektedir. Miras taksimi de şer'î hukuk kurallarına göre yapılmıştır. Bunlarla ilgili belgede; Hacıhasan Mahallesinde ölen Rum milletinden Nikola'nın oğlu Lukakoğlu Mihail'in mirası küçük oğlu Nikol ve kızı Olga' ya kalmıştır.⁴⁰⁰

Sicillerde rastladığımız diğer husus da merhumun eşi ile oğullarına aynı oranda meblağ verildiğidir. Örneğin; Göbek nahiyesinin Gölbaşı Mahallesinde

³⁹⁶ U.Ş.S., 8292, s. 60.

³⁹⁷ Şahin, 2017, s. 37.

³⁹⁸ U.Ş.S., 8291, s. 45.

³⁹⁹ U.Ş.S., 8291, s. 62.

⁴⁰⁰ U.Ş.S., 8291, s. 29.

ikamet eden Halil Efendi oğlu Hacı Mehmed Efendi'nin vefât etmesiyle verâseti zevcesi Mehmed kızı Ayşe ile oğulları Halil, Mehmed, Halid ve Mahmud'a ⁴⁰¹

Hisse-i zevce-i mezbûre Ayşe- 852 kuruş 35 para

Hisse-i ibnü'l mezbûr Halil- 852 kuruş 35 para

Hisse-i ibnü'l mezbûr Mehmed- 852 kuruş 35 para

Hisse-i ibnü'l mezbûr Halid- 857 kuruş 35 para pay edilmiştir.

Hisse-i ibn-i sagîrû'l mezbûr Mahmud- 857 kuruş 35 para pay verilmiştir.

Tereke kayıtlarında erkeklerin kadınlara nazaran daha çok tereke kaydının yazıldığı görülürken; kadınlara ait belgeler de karşımıza çıkmaktadır. Kütahya sancağına bağlı Simav kasabasında sakine iken vefât eden Hacı Mehmed oğlu Hacı İbrahim kızı Selime'nin veraseti eşi Abdullah oğlu Rüşdü Efendi, annesi Abdullah kızı Ayşe ve erkek kardeşleri Mehmed Cihan, Seyyid Mehmed ile kız kardeşi Hacı Fatma'ya kalmıştır. ⁴⁰²

Bu tür kayıtlarda sıkça karşılaşılan konulardan biri de miras konusundaki anlaşmazlıklardır. Mahkemeye başvuran ve varis olduğunu iddia eden kişi, davacı olduğu kişi ile ilgili aralarındaki anlaşmazlık konusunun ne olduğunu beyan edip hissesine düşeni talep etmesiyle vuku bulan bu davalara, davacı olan kişi kimi zaman şahitlerini de getirerek elini kuvvetlendirmeye çalışmaktadır. Davalının da görüşüne başvurulduktan sonra eğer ortada halen bir anlaşmazlık durumu varsa, her iki taraftan da yemin isteme talebine başvurulur ve dava bir şekilde sonuçlandırılarak tarih ve şahitler yazılır. ⁴⁰³ Örneğin: Karaağaç köyü sakinlerinden vefât eden Abdullah oğlu Deli Ahmedoğlu Halil'in mirası eşi İsmail kızı Alime ile büyük oğulları Şerif, Hamza ve Mehmed'e kalmıştır. Lakin Hamza'nın vefât etmesi üzerine, 576 sehim hisseden 42 sehim eşi Hasan kızı Ümmühan'a, 100 sehim annesi Alime'ye, 434 sehim kardeşleri Şerif ve Mehmed'e intikal edip Ümmühan'a düşen 42 sehim hissenin Şerif tarafından kullanılması üzerine Ümmühan mahkemeye başvurarak kendi payını istemiştir. Şerif cevabında kardeşi Hamza'nın akıbetinin belli olmaması ve Ümmühan ile

⁴⁰¹ U.Ş.S., 8291, s. 48.

⁴⁰² U.Ş.S., 8291, s. 100.

⁴⁰³ Benzer, 2015, s. 38.

boşandıklarını öne sürerek kardeşine düşen hisseyi kullandığını beyan etmiştir. Ümmühan durumu inkâr ederek eşi ile ayrılmadığını şahitlerin de vasıtasıyla ispatlamış ve kendisine kırk iki sehim hissenin ödenmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁰⁴

Miras ve tereke işlemlerinde sadece ölen kişiden kalan malların paylaşılmasını değil, aynı zamanda borç verdiği kişilerden alacağı olan meblağın da vasiye intikal ettiğini görüyoruz. İncelediğimiz kadı sicillerinden örneklendirecek olursak; Sivaslı köyünde vefât eden Hasan oğlu Çorbacıoğlu Mustafa'nın veraseti babası Abdullah oğlu Hasan, küçük oğlu Hasan, küçük kızları Ayşe ve Hatice ile eşi Hüseyin kızı Fatma'ya kalmıştır. Çocukların vasileri amcaları Hasan oğlu Musa, Çorbacıoğlu Mustafa'nın hayatta iken Aybek Mahallesi sakinlerinden Hüseyin oğlu İbrahim Bey'den 100 kuruş alacağı olması münasebetiyle mahkemeye başvurmuş ve 100 kuruşun ödenmesini talep etmiştir. Hüseyin oğlu İbrahim Bey 100 kuruşu inkâr etmiş olsa da Hasan oğlu Musa şahitlerinde vasıtasıyla borcunun olduğunu ispatlamıştır. Sonuç olarak mahkeme 100 kuruşun Hasan oğlu Musa'ya teslim edilmesine karar vermiştir.⁴⁰⁵

Bulma köyü ahalisinden ve İkinci Ordu-yı Hümâyûn'a mensup Bahr-i Sefid Boğazı ikinci alayının birinci taburunun birinci bölüğünden olan Hüseyin oğlu Ömer 'in vefât etmesi üzerine babası Mustafa oğlu Hüseyin veraset iddia etmiştir. Yine aynı kişi redif taburu üçüncü bölüğü mülazım sanisi Veliyüddin oğlu Mehmed Efendi'den şikâyetçi olmuş gerekçesini de merhuma 50 kuruş borcu olduğunu ve belirtilen bu meblağın kendisine teslim edilmesini talep etmiştir. Aynı zamanda da merhumun kendisinden başka varisi olmadığını mahkeme de öne sürmüştür. Lakin Mehmed Efendi bu iddiayı inkar etmişse de muhtar evveli Toganoğlu Osman, Mehmed oğlu Molla Himmet, muhtar sanisi İsmail oğlu Osman, Karaağaç Mahallesinden Mehmed oğlu Hacı Velioğlu Hasan, Burhan Fakih Mahallesinden Hüseyin oğlu Mahzaroğlu Mehmed Efendi, Bulma karyesi sakinlerinden Mehmed oğlu Hüseyin Ali, Bekir oğlu Çakaloğlu Mehmed'in şahitlik etmeleriyle 50 kuruşun Hüseyin'e teslim edilmesi Mehmed Efendi'ye tembih olunmuştur.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ U.Ş.S., 8291, s. 140.

⁴⁰⁵ U.Ş.S., 8291, s. 9.

⁴⁰⁶ U.Ş.S., 8292, s. 131.

Sabah Mahallesi'nde ikamet eden emekli sipahi Hacı İsmail oğlu Aşık Halilzade Ali Bey'in vefât etmesi üzerine varaseti zevcesi Hacı Mehmed kızı Ümmühan ile kızları Ayşe, Emine, Fatma'ya İntikal etmiştir. Bu mirasçılar Uşak kazası malî müdürü olan Hasan Efendi oğlu Mehmed Efendi üzerinde merhumun 367 kuruş alacak hakkı olduklarını mahkemeye bildirerek kendilerine teslim edilmesini istemişlerdir. Hasan Efendi oğlu Mehmed Efendi her ne kadar bu durumu mahkeme de inkar etmiş ise de şahitler ve belgelerle Ümmühan ile kızları Ayşe, Emine, Fatma'nın haklı olduğu anlaşılıp kendilerine 367 kuruşun ödenmesi mahkemece kararlaştırılmıştır.⁴⁰⁷

Avgan köyünde yaşayan ve sipahi emeklilerinden olan Mehmed oğlu Veli Bey'in vefât etmesi üzerine varaseti oğulları Mehmed Efendi ve Ramazan'a kalmıştır. Uşak kazası malî müdürü Hasan Efendi oğlu Mehmed Efendi'den merhum şahsın mirasçıları babalarının hayatta iken 287,5 kuruş alacak hakkı olduğunu iddia ederek şikâyetçi olmuşlardır. Dava sürecinde müdürün bu hak talebine kanaat etmemesi ve iddia edilen hususu asılsız bulması üzerine varisler meblağın kendilerine teslim edilmesi için tembih olunmasını istemişlerdir. Bunun neticesinde şahitlerin ifadeleriyle dava geçerli bulunmuş ve mahkeme tarafından 287,5 kuruşun varislere ödenmesi Mehmed Efendi'ye tembih olunmuştur.⁴⁰⁸

2.1.1.Vefât Ettikleri Yerlere Göre Tereke Sahipleri

Tablo7:Terekelerde Kayıtlı Tereke Sahiplerinin Adı ve Vefât Ettikleri Yerler

Defter No	Sayfa No	Tereke Sahibinin Adı	Vefât Ettiği Yer
6	9	Hüseyin oğlu Esiroğlu Hacıhasan	Karaağaç Mahallesi
6	10	Mehmed oğlu Molla Mustafaoğlu Ramazan	Sivaslı Köyü
6	26	Hacı Ahmed oğlu Kaşıkçioğlu Mustafa	Aybek Mahallesi
6	35	Halil oğlu Karahallı Hacıaraboğlu Muharrem	Hacıhasan Mahallesi
6	45	İbrahim oğlu Mahmudoğlu Mustafa	Kara boyalık Köyü

⁴⁰⁷ U.Ş.Ş., 8291, s. 125.

⁴⁰⁸ U.Ş.Ş., 8291, s. 134.

6	46	Ömer oğlu Hacıosmanoğlu Kasım	Ali Fakihler
6	48	Ömer oğlu Hacıishakoğlu Hüseyin	Gögez Köyü
6	51	Hüseyin oğlu Tataroğlu Süleyman	Elmacık Köyü
6	52	Mustafa oğlu İncekaraoğlu Hacı Ali Ağa	İslice Mahallesi
6	56	Hüseyin oğlu Görünmezoğlu Arab Hasan	Sabah Mahallesi
6	59	Halil oğlu Mahremşahlıoğlu Mehmed	Umurca Köyü
6	61	Ahmed oğlu Sinanoğlu İsmail	Susuz Köyü
6	61	Ahmed oğlu Hacıahmedoğlu Hacı Abdurrahman	Halaçlar Köyü
6	64	Osman oğlu Ayvazoğlu Osman	Avgan Köyü
6	65	Mehmed oğlu Hacımehmedoğlu Süleyman	Aşağı Mahallesi
6	67	Ahmed oğlu İsa oğlu Mehmed	Has Köyü
6	73	Hasan oğlu Hacıhasanoğlu Osman	Munkırab
6	76	Mehmed oğlu Köseyanoğlu Ahmed Ağa	Ahad Köyü
6	79	Nebi oğlu Hacımehmedoğlu İsmail	Dedeballar Köyü
6	80	Muhiddin oğlu Muhiddinoğlu Mustafa	Selçikler Köyü
6	81	Mustafa oğlu Karabekiroğlu Mustafa	Selmanlar Köyü
6	87	Hasan oğlu Kadıoğlu Mustafa	Cuma Mahallesi
5	70	Abdurrahman oğlu Abdurrahmanoğlu Mehmed Ali	İmrız Köyü
5	72	Ali oğlu Cemaloğlu Ahmed	Zib Köyü
5	77	Ali oğlu Kırkulakoğlu Osman	Banaz Köyü
5	81	Süleyman oğlu Karaoğlanoğlu Hasan	Samra Köyü
5	82	Halil oğlu Haliloğlu İbrahim	Hatibler Köyü
5	93	Veysel oğlu Veysel oğlu İsmail	Tatar Köyü
5	93	Hasan oğlu Hacıhasanoğlu Ömer	Karabedirler Köyü

5 ve 6 numaralı Uşak Şerhiye Sicili'nden incelediğimiz 29 tereke sahibini örneklendirdik. Uşak yöresinde tereke sahiplerinin çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Buradan erkeklerin kadınlara oranla daha erken vefât ettiğine dair bilgiler ediniriz. Çoğunluğu Uşak'ta yaşamış ve burada vefât etmişlerdir. Lakin Uşak dışında askerlik görevindeyken ve yahut ticaret için gittiği yerde hayatlarını kaybeden kişilerin de kayıtları mevcuttur. Örneğin; Aslen Uşak kasabasının Kamer Mahallesinden olan Hasan oğlu Mustafa misafirken Yeni Bağçe Valide Hastanesi'nde vefât etmiştir.⁴⁰⁹ Uşak kasabasının Hacıhasan Mahallesinden olup ticaret için gittiği anlaşılan Mehmed oğlu Hacı Mehmed Bursa vilâyetindeyken vefât etmiştir.⁴¹⁰

2.1.2. Terekelerde Servetin Dağılımı

Tablo 8: Tereke Kayıtlarında Servet Miktarının Dağılımı

	TEREKE SAHİBİ	MİKTAR
1	Hacı Ali oğlu Alaşehirlioğlu Hacı Ahmed	6795 kuruş
2	Ahmed oğlu İbrahim	3490 kuruş
3	Mustafa oğlu Ömer	2510 kuruş
4	Mahmud oğlu Kabakoğlu Himmet	1198 kuruş
5	Abdullah oğlu Emiroğlu Hasan	1050 kuruş
6	Veliyüddin oğlu Köseoğlu İbrahim	897 kuruş
7	Musa oğlu Kabakoğlu Ahmed	1260 kuruş
8	Ahmed oğlu Ali	4284 kuruş
9	Hasan oğlu İmamoğlu Şerif	5200 kuruş
10	Ali oğlu Molla Ahmedoğlu Mehmed	2240 kuruş
11	Halil Efendi oğlu Hacı Mehmed Efendi	7200 kuruş
12	Ömer oğlu Abbasoğlu Mehmed	2330 kuruş
13	Halil oğlu Hacı Haliloğlu Hasan	3265 kuruş
14	Osman oğlu Hacı Osmanoğlu Mehmed	3720 kuruş
15	Yusuf oğlu Ömeroğlu Mustafa	1400 kuruş
16	Musa oğlu Akoğlan Mustafa	4405 kuruş
17	Abdurrahman oğlu Abdurrahmanoğlu Mehmed Ali	750 kuruş
18	Ali oğlu Cemaloğlu Ahmed	5045 kuruş 20 para
19	Süleyman oğlu Molla Mustafaoğlu Ahmed	1660 kuruş
20	Halil oğlu Haliloğlu İbrahim	5435 kuruş
21	Osman oğlu Kadı Hüseyin	1900 kuruş

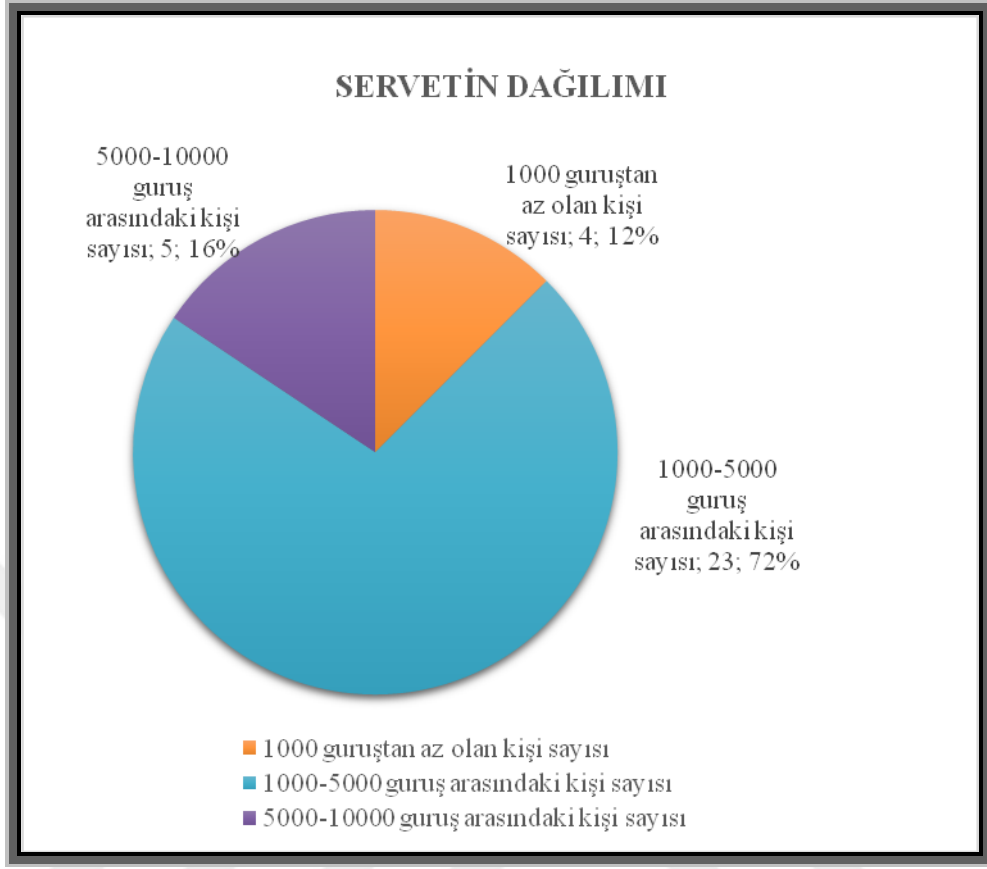
⁴⁰⁹ U.Ş.Ş., 8291, s. 153.

⁴¹⁰ U.Ş.Ş., 8291, s. 173.

22	Muhammed oğlu Hüseyn	2660 kuruş
23	Veysel oğlu Veysel oğlu İsmail	4102 kuruş 20 para
24	Hasan oğlu Hacıhasanoğlu Ömer	865 kuruş
25	Hacı Ömer oğlu Koca Mehmed	2000 kuruş
26	Abdullah oğlu Öksüzoğlu Mehmed	4375 kuruş
27	Hüseyn oğlu Helvacıoğlu Derviş İbrahim	2417 kuruş 20 para
28	Abdullah oğlu Ömer	1025 kuruş
29	Abdullah oğlu Veli	4570 kuruş
30	İbrahim oğlu Hacı İbrahim oğlu Mahmud	1000 kuruş
31	Ahmed oğlu Abdulkadir	2805 kuruş
32	Hasan oğlu Yüzbaşıoğlu Rıza	908 kuruş

Tereke defterlerine kaydolunan mal dökümü kişinin sağ iken kazandığı bütün servetinin toplamını aktarmaktadır. Bundan dolayı servet dağılımı toplumda refah seviyesini yansıtan ehemmiyetli göstergelerden bir tanesidir. Gelir ile servet arasında paralel bir ilişkinin olması kişinin kazancını göz önüne sermesi sebebiyle ekonomik değer açısından önem teşkil eder.⁴¹¹ Yukarıdaki tablodan 32 kişinin ölümü üzerine mirasların para olarak miktarlarını görmekteyiz. Tabloya baktığımızda 1000 kuruştan az 4 kişi, 1000-5000 arası 23 kişi, 5000-10000 arası servet miktarı 5 kişidir. Bu miktardan kişilerin zengin veya fakir oluşu açısından değerlendirme yapabilmekteyiz. Halil Efendi oğlu Hacı Mehmed Efendi en zengin Hasan oğlu Hacıhasanoğlu Ömer ise en fakir kişidir. Genel olarak tabloyu incelediğimiz de kişilerin servet miktarları arasında çok büyük oranda fark bulunmamaktadır.

⁴¹¹ Orhan Buyuk, *Şer'iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Ortalarında Edirne'de Sosyo- Ekonomik Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2009, s.59.

Grafik 1: Servetin Dağılımı

2.2. Ev Eşyaları

Ev eşyaları, bir ailenin yaşam tarzının ve ekonomik durumunun anlaşılmasında önemli bir faktör olup, bu eşyalar evin tamamlayıcı bir unsuru niteliğindedir. Osmanlı evlerinin içinde kullanılan eşyalarda genel amaç istirahatın sağlanmasıdır. Ev yerleşim düzeninde dikkati çeken bir diğer husus da odanın ya da evin bir bölümüne boşluğun ve yalınlığın hâkim olmasıdır. Bu sadelik arayışında, ihtiyaçtan fazlasını israftan sayan İslâm dininin eşyaya bakış açısı da etkili olmuştur.⁴¹²

Eşyalar, bazen isimleri ile belirtilirken bazen de eşyanın değerini ön plana çıkarmak için cinsi, kullanılan malzemesi, görünüş özellikleriyle yani eski “köhne”, yeni veya az kullanılmış “müsta’mel”, büyük “kebîr” veya küçük “sagîr” oluşu, varsa benzerlerinden ayırt eden bir özelliği de belirtilmiştir.⁴¹³

⁴¹² Serhat Bal, “Osmanlı’nın Son Döneminden Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Uşak’ta Gündelik Yaşama Bir Bakış”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.21, Aralık 2005, s. 380.

⁴¹³ Sevcici, 2011, 50

Kayıtlardan tespit ettiğimiz kadarıyla incelediğimiz sicildeki eşyalara göz atacak olursak;

Tablo 9: Tereke Kayıtlarında Geçen Ev Eşyaları

Abdestlik
Ayna
Basma yorgan
Bayağı çul
Beyaz çul
Beyaz silgi
Boğça
Cedid kilim
Cedid çuval
Çadır
Çamaşır taşı
Çarşaf
Çuka
Dağarcık
Döşek
Hamam güğüm ma'a taşı
Hamam takımı
Haşeb sandık
Havlu
Hurda çul
Kaliçe seccâde
Kaliçe yasdık
Keçe
Kıl çul
Kıl sagîr seccâde
Kırpındı çul
Köhne çul
Köhne çuval
Köhne heybe
Köhne kilim
Köhne seccâde
Köhne yatak
Lamba aded
Memlü yatak takım
Minder
Müsta'mel seccâde
Müsta'mel ayine
Müsta'mel çocuk yorganı
Müsta'mel çuval
Müsta'mel kilim

Müsta'mel perde
Müsta'mel şemsiye
Namazlığı kilim
Namazlık seccâde
Nühas zembemsiye
Nühas hamam kazanı
Sagîr yorgan
Sagîr heybe
Sandık
Sandık kilim
Sepet
Terki heybe
Torba
Türkman kilimi
Yün ib
Yün memlü mendil
Zili kilim
Müsta'mel halı

Halı, muhtelif şekillerde tarif edilir. Bir ifadeye göre; yüzü renkli desenlerle süslü bir nevi havlı, ilmekli dokumadır. Diğer tarife göre; halı sonradan daha rahat ve yumuşak bir yaygıya duyulan ihtiyaç dolayısı ile meydana getirilmiş üzeri tamamen kadife gibi dik duran tüylerle kaplı bir örtüdür. Başka bir izaha nazaran halı; yere yaymak ve duvarları kaplamak için düğümler bağlamak suretiyle yünden veya ipekten dokunan muhtelif boyda örtülerdir.⁴¹⁴ Türklerde halı, inanç felsefesine dayanarak yapılmış ve kullanılmıştır. Bu bağlamda yolculuk esnasında vefât eden Türkler, tabut yerine halı veya kilime sarınmışlardır. Türk halısının zengin ve köklü bir geçmişi vardır. Yerli ve yabancı birçok müzede sergilenen Türk halıları bu köklü mirasın yaşayan kanıtlarıdır. Halı, Türkler tarafından üzerinde oturuş ve namaz kılınan bir gündelik eşya olarak kullanılmıştır.⁴¹⁵ Sanat tarihçilerinin geleneksel Türk sanatı olarak tanımladığı halıcılığın başlangıcı Asya Hunlarına dayanmaktadır. M.Ö. birinci ile üçüncü yüzyıl arasına tarihlendirilen, Altaylarda Pazırık kurganlarının beşincisinde buzullar içinde bulunan halı, bilinen en eski halı örneğidir. Gerek bulunduğu bölge gerekse ait olduğu dönem itibariyle Asya Hunları tarafından

⁴¹⁴ Macide Gönül, "Türk Halı ve Kilimlerinde Sembolik Kuş Şekilleri, *OTAM*, S.3, Ankara 1965, s.204- 205.

⁴¹⁵ Betül Çiftçi, "Osmanlı'da Ev ve Ev Eşyaları (17. Yüzyılda 'Ayntâb Örneği)", *KSU Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XII, S. 2, Kahramanmaraş 2017, s.466.

dokunduğu kabul edilen halı, Türklerin halı sanatının ortaya çıkışında müstesna yerine işaret etmektedir. Halıcılığın gelişiminde de son derece önemli katkıları olan Türkler, Orta Asya'dan göçlerle beraber Türk kültürünün önemli unsuru olan halıların farklı coğrafyalarda tanınmasını sağlamışlardır.⁴¹⁶ Dolayısıyla Anadolu'da, bugünkü halıcılığın önderliğini Anayurt Orta Asya'dan göç ederek, Anadolu'ya yerleşen Türkler yapmışlardır. Böylece Türklerin Anadolu'ya gelişleri ile, başlangıçta Anadolu'nun doğusunda gelişen halıcılığın, Konya'nın Anadolu Selçuklu medeniyetinin başşehri olmasıyla Kırşehir, Sivas, Ladik gibi şehir ve kasabaları takip ederek Uşak, Kula, Gördes Bergama gibi şehir ve kasabalara kadar ilerlemiş olduğu tahmin edilmektedir.⁴¹⁷ Köy terek kayıtlarında sergi eşyaları boyutları, dokuma malzemeleri ve dokunduğu yerleşim biriminin ismine göre sıfatlandırılarak çeşitlendirilmiştir. Yan halı, orta halı, Acem halısı, kıl çul, Uşak kilimi vb. gibi örneklerde görüldüğü gibi çeşitli sergi türleri ev içinde kullanılmaktadır. Bilindiği üzere Uşak kazası, halı ve kilim dokumacılığında haklı bir şöhrete sahiptir.⁴¹⁸ Öyle ki 14.yüzyıl'dan itibaren Avrupa'ya ihraç edilerek, lüks bir tüketim maddesi olarak yayılan Uşak halıları, krallar ve zengin soylular tarafından prestij unsuru olarak kabul edilip, ressamlar tarafından da tabloların dekorunda sıkça resmedilmiştir.⁴¹⁹

Kilim, döşeme, divan gibi yerlere serilen, genellikle desenli, tüysüz kalın, kıl ya da yün dokumaya da kilim denmektedir. Evde dokunan veya satın alınan kilimler evlerin vazgeçilmez eşyalarındandır. Yöresel folklorla göre belli anlamlar taşıyan motiflerle süslü yaygılardır.⁴²⁰

Kaliçe, Devellioğlu'nun çalışmasında “*küçük halı*” olarak tanımlanır.⁴²¹

Seccâde, nakışı mihrab şeklinde olan, bu nedenle secde edilen halı manasındaki sergilerdir. Boyutları bakımından daha küçük çapta olan halılardır.⁴²²

⁴¹⁶ Bozkurt, 2011, 287.

⁴¹⁷ Harun Ürer, *Yabancı Şirketlerin Batı Anadolu Bölgesi'ndeki Halıcılık Faaliyetleri ve Bunun Geleneksel Türk Halı Sanatına Etkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002, s.12-13.

⁴¹⁸ Çubuk, 2011, 26.

⁴¹⁹ Bekir Deniz, “Anadolu-Türk Halı Sanatının Kaynakları”, *Sanat Tarihi Dergisi*, S.14, Nisan 2005, s.88.

⁴²⁰ Kınık, 2014, 57.

⁴²¹ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi. Ankara, 2012, s. 557.

⁴²² Yurtışı, 2008, 135.

Heybe, binek hayvanının eğeri üzerine geçirilen veya omuzda taşınan içine çeşitli malzemeler koymaya yarayan halıdan veya kilim çeşitlerinden dokunmuş iki gzli torbaya heybe adı verilmektedir.⁴²³

Boğça, basmadan vesaire kumaştan değirmi olarak yapılıp içine çamaşır vesaire eşya konularak dört ucu bir yere getirilerek bağlanan büyükçe sargıdır. Boğalar yapıldıkları kumaşa ve ilerine konulan şeyler ve gördükleri hizmete göre farklı adlar alırlardı.⁴²⁴

2.3. Giyim-Kuşam

Toplumsal ya da ulusal kltri yansıtan en belirgin ltlerden birisi şüphesiz giyim ve kuşamdır. Giyim ve kuşam, bir taraftan bireyin yaptığı işi ve statüsünü, diğer taraftan da ekonomik durumunu ve cinsiyetini ortaya koymaktadır. Bu arada iklim, coğrafya ve tabiat şartları kadar din inanışlar ile kültürel değerler de giyim ve kuşamı belirlemektedir.⁴²⁵ örneğin hayvancılıkla uğraşan Türkler bakımından alırlara, taşlara ve soğuğa dayanabilen elbiselere ihtiyaç duyulduğundan, Türk elbiselerinin esasını yn, deri ve krk meydana getirirken; Mısır'da sıcak iklim nedeniyle vücudun pek çok yerini açıkta bırakan giysiler tercih edilmiştir. İnsanların içinde bulunduğu toplumun dini ya da felsefi inançları da giyim-kuşamın belirlenmesinde önemli bir etken olmuştur. Din görevlilerinin özel giyimleri dışında, Budizm gibi bazı dinler, örneğin deriden yapılmış giyimi yasaklamak suretiyle giyime doğrudan müdahale etmişlerdir.⁴²⁶ şeriyeye sicillerinde erkek-kadın herkesin kullandığı eşyalar ve giysilerle ilgili olarak da değerli bilgiler bulunmaktadır.⁴²⁷ çünkü sicillerdeki tereke kayıtlarında, ölen bir kimsenin malları sayılırken o kişiye ait bütün eşyalar sayılırdı.⁴²⁸ Bu eşyalar doğal olarak ölen kişiden kalan elbiseleri de kapsamaktaydı.⁴²⁹

⁴²³ Mustafa Yıldırım, Zühal Baylan, "Kelkit Yöresi Zililerinden uval, Heybe, Palaz ve çanta rnekleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.28, Konya 2010, s. 425.

⁴²⁴ Yurtışığı, 2008, 138.

⁴²⁵ Necdet Aysal, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda ağdaşlaşma Hareketleri", *ÇTTAD*, C.X, S.22, Bahar 2011, s. 3.

⁴²⁶ Turgut Sönmez, *1925-1961 Yılları Arasında Türkiye'de Giyim-Kuşam ile İlgili Düzenlemeler ve Tepkiler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 2.

⁴²⁷ Din, 2005, 16.

⁴²⁸ Erdal Taşbaş, *15 No'lu Antalya şer'iyye Sicili Defterine Göre 1866-1867 Yılları Arasında Antalya şehrinin İdari ve Sosyo-Ekonomik Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2007, s. 124.

⁴²⁹ Tanriseven, 2007, 97.

Tablo 10: Tereke Kayıtlarında Geçen Giyim-Kuşam Eşyaları

Abâ yamurluk
Açe kemeri
Bilazik
Burusa çekmesi entari
Cebken
Cedîd abâni yaşmak
Cedîd canfes hırka
Çarık
Çitari altı parmak entari
Çitari sarı entari
Çuka köhne libade
Def'a abâni üslük
Def'a gazi altun
Def'a rubiye altun
Def'a sagîr hırka
Düğme takım
Fes
Gerdanlık ayağında mecidiye altını
Gümüş düğme
Hurda saat
İçlik entari
İhram
İpek püskül
Kaşık sapı çitari entari
Kehribar tesbih
Kepenek
Ketan gömlek
Kısa peştamal
Kısa zenne entari
Köhne alaca entari
Köhne çorap
Köhne elbise takımı
Köhne entari
Köhne kısa abâ
Kuka tesbih
Kutni entari
Kutni yelek
Küpe
Mahmudiye altun
Mahrusiye altun
Mendil
Mor canfes entari ma'a dizlik
Müsta'mel çuka ferace
Müsta'mel çuka şalvar
Müsta'mel kuşak

Müsta'mel sırmalı sarka
Müsta'mel trablus kuşak
Poçu
Sarık
Sevâyi entârî
Sırmalı ve ipekli çura
Simkari kolbağı
Simkâri kuşak
Simkari sarı
Simkâri sarka
Şal
Şalvar
Tepelik
Telli canfes uzun entari
Tütün kisesi
Yaldızlı gerdanlık
Yazma
Yün basma entari
Zıbın

Gömlek, İç giyim eşyası olarak kullanılan giysilerin başında gömlekler gelmektedir. Gömlekler erkek ve kadın giysisi olarak kullanılabilmekteydi. Kadınların kullandığı gömlekler ayak bileklerine kadar iner ve bedenün üst kısmını örterdi.⁴³⁰ Erkeklerin giyimine baktığımızda ise iç giyim olarak kadınlardan farklı olarak gömlek boyları kısadır.⁴³¹

Ferace, Abbasilerden beri çeşitli İslâm ülkelerinde özellikle ulema ve devlet adamları tarafından kullanılırdı. Ferace 16. yüzyıl'a ait resimli ve yazılı kaynaklarda⁴³² önden açık, kadınların vücut hatlarını belli etmeyecek şekilde bedeni ve kolları bol, eteği nerdeyse yere kadar uzun olup yaka kesimi, dönemine göre bazen yuvarlık bazen de V yakalı olurdu. Boyundan yukarısını örtmediği için baş, yüz ve boyun yaşmakla örtülürdü.⁴³³

Entari, entariler erkek ve kadınların tercih ettiği giysiydi. Kadınlar entariyi donlarının üzerine giyerken erkekler şalvar ve çakşırların üzerine giyerlerdi.

⁴³⁰ Gökhan Civelek, "XVII. Yüzyıl Ortalarında Elit Bir Kadının Terekesi: Manastır'lı Ayşe Hatun", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.54, Haziran 2015, s. 244- 245.

⁴³¹ Bal, 2005, 382.

⁴³² Güldür, 2016, 40.

⁴³³ Abdülmecit Mutaf, "İnanç-Statü-Tarz Üçleminde Osmanlı Kadınlarının Giyim-Kuşam Kültürü ve Sosyal Hayattaki Fonksiyonelliği: 17. Yüzyıl Edremit Örneği", *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* C.I, S.2, Aralık 2015, s.288.

Sokakta ve evde giyilebilen entarilerden başka gece yatırken giyilenler de mevcuttu. Bu yönleriyle entariler dış görünümün ilk ve en önemli unsurlarındandır.⁴³⁴

İçlik, ipek ya da pamuklu kumaşın çeşitli desenlerle işlenmesiyle süslenen bir kadın gömleği olarak tanımlanmaktadır. Dik yakalı, arka kısım tek parçalı, ön kısım iki parçalı ve düğmeli, kalçaya kadar uzunlukta, kollar düz ve kol ağzları bilezikli dikilmektedir. İçlik üç etek entarinin altına giyilmektedir.⁴³⁵

Hırka, Entarinin üzerine giyilen dize kadar veya daha kısa olarak pamuklu kumaştan dokunan elbisedir.⁴³⁶

İhram, İnce yün ipekten dokunmaktadır. Renkleri beyaz kahverengi ve siyahtır. Üzerinde çeşitli motifler mevcuttur.⁴³⁷

Şal, en güzelleri İran'da ve Hindistan'da dokunmuş elbiselik, omuz ve boyun için atkılık, kuşaklık ve sarıklık olarak kullanılan kıymetli yünlü bir kumaşın ismidir. Kuşak olarak hem kadınlar hem erkekler tarafından kullanılmıştır. 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında, İstanbul'da bele ve başa birer şal sarmak moda olmuştur. Trablus şalları Anadolu'da kuşaklık olarak pek makbuldür.⁴³⁸

Kuşak, beli sıkı tutmak için sarılan uzun ve dar kumaşa denmektedir.⁴³⁹

Şalvar, genellikle bol ağı, uçkurla bele bağlanarak kullanılan bir alt giysisidir. Şalvar özellikle uzun yıllardır İslâm ülkelerinde kadın ve erkekler tarafından kullanılmıştır. Genellikle belden bol büzgülü, geniş paçaları bilekte toplanan, bazen paçaları daralarak bileğe oturan, bazen dizinin altında bağlanabilen, kısa, uzun, bol, dar olarak farklı modellerde dikilmiştir.⁴⁴⁰

⁴³⁴ Temel Öztürk, "1918 Numaralı Kadı Siciline Göre 18. Yüzyılda Trabzon'da Giyim-Kuşam Kültürü", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Trabzon 2015, s.16.

⁴³⁵ Filiz Nurhan Ölmez, *Güdü İlçesinde Kadın Giyimi Üzerinde Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 1994, s. 35-36.

⁴³⁶ Öztürk, 2015, 18.

⁴³⁷ Ersoy, 2010, 79.

⁴³⁸ Özlü, 2005, 217.

⁴³⁹ Güldür, 2016, 48.

⁴⁴⁰ Sıdika Bilgen, *Osmanlı Dönemi Türk Kadın Giyimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999, s. 39

Aba, aba kumaşından yapılmış yakasız ve uzun üstlüktür. Kışlık bir giyimdir.⁴⁴¹

Peştamal, bele bağlanan ve vücudun belden aşağı olan kısmını örten bez demektir.⁴⁴²

Üstlük, önü açık, kısa kollu ya da kolsuz düğmesiz cekettir.⁴⁴³

Çarşaf, siyah renkli genellikle sun'i ipek veya tabii ipektan yapılan bir sokak giysisidir. Etek tarafı bol büzgülü olup üst tarafı ise etekle birleşik önden açık palerin görünüşündedir. Palerinin başa gelen kısmında bağcıklar mevcuttur. Bunlar başın arkasından bağlamaya yarar. Yalnız göz ve kaşlar görünecek şekilde yüz örtülür.⁴⁴⁴

Yelek, kolsuz ve önü açık, eteği bele kadar kısa olup mintan üstüne ve ceket, cebken altına giyilen bir kıyafettir. Kadınların yelekleri ipekli ve süslü kumaşlardan, erkeklerin ki ise başta çuha ve kadife olmak üzere bütün esvaplık kumaşlardan yapılmaktadır.⁴⁴⁵

Zıbın, kadınların kullandıkları bir diğer giyim ürünü zıbındır. Zıbın, kışın elbisenin altından giyilen, kolsuz, pamuklu yelektir. Zıbına, içlik de denilir ve kaftan altına mutlaka zıbın giyilirdi.⁴⁴⁶

Yağmurluk, XIX. yüzyılda giyilen ve kişileri yağmurdan koruyan bir erkek üstlüğü idi.⁴⁴⁷

Libade, pamuklu ve astarlı, kısa, dik yakalı, eteği bel hizasında, kolları bol ve önü iliksiz daima açık bir hırkadır.⁴⁴⁸

⁴⁴¹ Zeynel Özlü, "Terekeler Işığında Bolu-Göynük'te Giyim Kuşam", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.36, Ankara 2005, s. 214.

⁴⁴² Zeynep Özlü, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep'te Kadın ve Erkek Giyiminin Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2003, s. 142.

⁴⁴³ Mahmut Tezcan, "Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim", *OTAM*, C.XVI, S. 1, Ankara 1983, s. 261.

⁴⁴⁴ Neriman Görgünay, *Erzurum Merkez Kazası İle Civar Köylerinde Kadın Giyimi Üzerinde Araştırmalar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ev Ekonomisi ve Köylü El Sa'natları Kürsüsü, Erzurum, 1964, s.54.

⁴⁴⁵ Güldür, 2016, 44.

⁴⁴⁶ İbrahim Ethem Çakır, "Sofya Şehrinde Kadın Giyim Kuşam Kültürü: XVII. Yüzyılın İkinci Yarısı", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.56, Erzurum 2016, s. 1370.

⁴⁴⁷ Yurtışıği, 2008, 129.

Fes, hem erkek hem de kadınlar tarafından giyilmekteydi. Sokak ve evde giyilen fes zamanla kadınlarda yerini “*hotoz*”a bırakmıştır.⁴⁴⁹

Yazma, kâğıtlar arasında satılan desenli ince tülbenttir. Yaşmak, fitos ve düz örtü şeklinde kullanılır, kenarları oyalıdır.⁴⁵⁰ Bilezik, kadın kolunun bilezik ile dirsek arası süsünün adıdır. “Bezek” süs anlamına gelmektedir. “Bilek bezeği” ise bilek süsü olup zamanla bilezik şeklinde kısaltılarak söylenegelmiştir.⁴⁵¹

Mahmudiye, I. Mahmut devrinde basılan altın paranın adıdır. Yirmi üç ayarında ve bir buçuk dirhem ağırlığında idi. Nısfıye denilen yarımılığı da vardı. İkinci Mahmut’un yirmi altıncı saltanat senesinde basılan para da bu adı almakla beraber “Yirmilik altın” diye de şöhret bulmuştu. Bunların kenarlarında çiçekli su vardı. Bu yirmilik altın, yabancılarla yapılan alışverişlere ait muamelelere esas ittihaz olunmuş idi.⁴⁵²

2.4. Mutfak Araç-Gereçleri

Osmanlı dönemi mutfak eşyalarının tespitinde en önemli kaynaklardan birisi tereke kayıtlarıdır. Osmanlı döneminde genelde kadın terekeleri mutfak eşyaları bakımından zengin bir durumdadır. Bunun nedeni mutfak eşyalarının genelde kadınların çeyizi içerisinde addedilmiş olmasıdır. Nitekim Anadolu’da evlenecek kızlara, nitelik ve nicelik olarak kaliteli ve çok miktarda kap tedarik edilmesi, kızı gelin olan eve “Hırsız açtı” deyiminin kullanılmasına bile neden olmuştur.⁴⁵³

Tablo 11: Tereke Kayıtlarında Geçen Mutfak Araç-Gereçler

Aşı leğeni
Bakraç
Bardak
Beş tavaşı
Bulgur değirmeni
Çini çanak
Çorba tas

⁴⁴⁸ Güldür, 2016, 45

⁴⁴⁹ Öztürk, 2015, 23.

⁴⁵⁰ Ersoy, 2010, 79-80.

⁴⁵¹ Çakır, 2016, s.1378.

⁴⁵² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, C.II, İstanbul, 1993, s.385.

⁴⁵³ Bahaeddin Ögel, vd., *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2017, s. 154.

Elvan yağı şişe
Etmek sacı
Evanî-i nuhâsiye
Haşhaş tası
İbrik
Kadayıf tepsisi
Kahve değirmeni
Kahve soğudanı
Kahve takımı
Kahve tavaşı
Kahve tepsisi
Kapaklı Sahan
Kazan
Kebîr bıçak
Leğen
Nühas aşî leğen
Nühas güğüm
Nühas kaynatma
Nühas sahan
Nühas sini
Pekmez tavaşı
Su tası
Tabak
Tekne
Tencere
Yağ tavaşı
Yanmaz tava
Zenbil

Kahve takımları, terekelerin çoğunda bulunan eşyalardandır. Bu durum kahveye gösterilen toplumsal ilginin bir kanıtı olarak kabul edilebilir.⁴⁵⁴ Kahve XVI. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'a girmiştir. Kısa sürede çok moda olmuş ve kahvehaneler sık gidilen yerler haline gelmişlerdir. Sultan IV. Murat'ın bir ara yasaklamasına karşın bu yasak sürmemiş ve kahvehane sayıları kısa zamanda öyle artmıştır ki artık bunları kapatmak olanaksız hale gelmiştir. Kahve kültürü kısa zamanda İstanbul'dan Anadolu'ya yayılmıştır.⁴⁵⁵

Bakraç, düz ve yahut yuvarlak dipli, üstten hareketli kulplu, kapaklı-kapaksız taşıma kabına denmektedir.⁴⁵⁶

⁴⁵⁴ Göçer, 2010, 80.

⁴⁵⁵ Er, 2009, 58.

⁴⁵⁶ Çubuk, 2011, 31

Evânî; kap, çay, kahve gibi mutfak takımlarıdır. Nuhâs ise bakırdan yapılmış eşyalara denmektedir.⁴⁵⁷

Tabak, Osmanlı'da en çok üretilen yemek kabı tabaktır ve bu tabaklar fazla derin olmayan bir yapıdadır. Tabaklar çoğunlukla daire şeklindedir. Osmanlı döneminde tabakların çok farklı biçim ve boyutlarda olduğu yazılı belgelerden anlaşılmaktadır. Bunlar kenarlı-kenarsız tabaklar, çukur tabaklar, özel amaçlı tabaklar (kuzu tabağı), şekerleme tabağı (tabak-ı sükker), kaymak tabağı, muhallebi tabakları (tabak-ı palude), helva tabağı ve gül reçeli tabağı (tabak-ı gülbeşeker) örnekleridir.⁴⁵⁸

2.5. Tarım Aletleri

Osmanlı Devleti'nde çiftçiler, tarım aleti olarak ekseriyetle ağaçtan yapılmış tarım aletleri kullanmaktaydılar. Bu aletler, saban, el orağı, çapa, tırpan ve sürgü gibi aletlerdi. Çift sürmede ise karasaban kullanılmaktaydı. Çağın modern tarım araçlarından yararlanmayan Osmanlı çiftçisi, çift sürme işlemi için geleneksel olarak öküz, at, katır ve camızlardan faydalanıyordu.⁴⁵⁹ Uşak'ta tarıma yönelik kullanılan edevatlar da 5 ve 6 Numaralı Uşak Şeriyye Sicili Defteri'nde şu aletlerin ismi geçmektedir.

Tablo 12: Terekelerde Geçen Tarım Aletleri

Araba tekeri
Bel
Çapa
Çuval çift
Eyer takımı
Gecenaz
Keser
Kızak
Nacak
Nalta
Orak
Saban demiri
Saman araba
Saman gerisi
Tahra

⁴⁵⁷ Güney, 2015, 66.

⁴⁵⁸ Sevil Bülbül, Aybuke Ceyhun Sezgin, Serpil Kara, "Osmanlı Mutfak Kültürü'nde Yemek Kapları: İznik Çok Renkli Seramik Örnekleri", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.V, S. 8, İstanbul 2016, s.2378.

⁴⁵⁹ Taşbaş, 2007, 126.

SONUÇ

Uşak'a ait günümüze ulaşan Şeriyeye Sicili adedi 20'dir. Bu çalışma 5 (h.1297-1300/m.1879-1882) ve 6 (h.1310-1313/m.1892-1895) numaralı Uşak Şeriyeye Sicil defterleri esas alınarak hazırlanmıştır. İlk olarak Şeriyeye Sicilleri hakkında genel bilgi verildikten sonra incelemiş olduğumuz her iki defterdeki veriler ışığında konular tasnif edilmiş Uşak'ın sosyal, kültürel, ekonomik yapısı ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Sicillerde ağırlıklı olarak tereke kayıtları tespit edilmiştir. Sicil kayıtları, Uşak'taki günlük hayat hakkında veriler sağlamaktadır. Kullanılan ev eşyaları, giyim-kuşam, mutfak araç gereçlerine bakıldığında Uşak'ta orta halli bir yaşamın var olduğu anlaşılmaktadır. Hemen hemen her evde yorgan, yastık, kilim, çarşaf, yatak, seccade, namazlık, gömlek, hırka, entari, yazma, ferace, peştamal, yaşmak, şalvar, yağmurluk, şal, güğüm, tabak, bardak, su tası, bıçak, tencere, bakraç, tas, tekne, kazan, leğen, ibrik gibi eşyalar mevcuttur. Bilezik, gerdanlık, meci diye altın, mahmudiye altın, mahrusiye altın, rubiye altın, gazi altın, küpe vb. gibi kıymetli eşyalara da rastlanmaktadır. Tereke sahibinin serveti varislerine İslâm hukuku esaslarına göre pay edilirken öncelikle ölen kişinin eşine, çocuklarına, anne, babası ve kardeşlerine ayrılmaktaydı. Ödemesi sonradan bırakılan mehirler erkeğin vefâtı halinde veya kocasından boşanması söz konusu olduğunda kadınlar mağdur edilmeyip kocasının mirasından hakkına düşen meblağ ve mehr-i müecceli kendisine verilmekteydi ve daha sonra varisler arasında taksim edilmekteydi. Yapılan bu taksim edilme hususu İslam miras sistemine göre idi. Buna göre erkeklerin kadınlara nispetle 2 kat fazla pay alabilirdi. Ayrıca zaman zaman rastladığımız hamile eşin doğmamış çocuğuna dahi hisse verilirdi. Dikkat çeken durum ise bu payın cinsiyet üzerinden düşünülmesiydi. Yani çocuğun erkek olma olabilirliğinden miras paylaşılırmaktaydı. Merhumun ardından buluş çağına erişmeyen çocuklara kalan malın muhafazası için mahkeme tarafından kendilerine güvenilir kimseler vasi olarak atanmaktaydı. Sicillerde kayıtlı olan birçok vasi tayini yapılmış genellikle anneleri vasi tayin edilmiştir. Osmanlı Devleti yetim kalan çocukların korunması ve kendilerine kalan mirasın gözetimi için bu işi belirli ölçüde ve titizlikle ele aldığı defterlerden anlaşılmaktadır. Öyle ki bazı belgelerde vasinin üzerine takip için nazırlar tayin olunmuştur. Sicillerde yer alan davalardan XIX. yüzyılın sonlarına doğru Uşak'ta aile yapısı ile ilgili bilgilere

ulaşmıştır. Osmanlı Devleti toplumun çekirdeğini meydana getiren aile kurumunu bir hayli önemsenmiş ve bu kurumun devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır. Gerek kadın gerekse çocukların haklarını korumuştur. Kadı huzurunda ve şahitlerin onayıyla evlilikler gerçekleşirken kadına verilmesi şart kılınan mehir miktarları tespit edilmiştir. Mehir miktarları erkeğin maddi durumuna göre değişiklik göstermekteydi. Bu nikâhlar Uşak yöresinde de görüldüğü üzere kadı ve şahitlerin huzurunda belli bir disiplinle kılınmaktaydı. Her türlü sorun teşkil ettiğinde şahitlerin beyanıyla mahkeme tarafından çözüme gidilmekteydi. Kayıtlarda dikkat çeken bir husus ise kadının mehrini teslim almasının ardından kendisini kocasına takdim etmemesi üzerine mahkemeye ulaşan dava örnekleriydi. Diğer bir konu ise ailenin dağılması neticesinde vuku bulan boşanma davalarında kadın ve çocukların geçimi için nafaka bağlanmasıydı. Ailenin nafaka ihtiyacı nikâhtan itibaren erkeğe aitti. Kadın zengin dahi olsa ailenin geçimini sağlaması söz konusu değildi. Kocanın nafakayı vermemesi halinde kadın nafakasını mahkemeye başvurarak vekili aracılığıyla almaktaydı. Burada Osmanlı Devleti'nin adaleti sağlamadaki hassasiyetine şahit olmaktadır. Ayrıca kayıtlarda daha çok kadının erkeğin beyanıyla ve iradesiyle boşandığına şahit olmaktadır. Erkek bu hakkını kullanmış olsa da ve her ne kadar defterlerde kadının gerekçesiyle boşanma olayına denk düşmesek de kadın bu hakkını gerekli koşulların oluştuğu taktirde kocalarından boşanmak üzere mahkemelere başvurabilmekteydi.

Uşak'ta incelenen dönemde çok eşliliğe nazaran tek eşli evliliklerin hakim olduğunu ve çocuk sayısının çok olmadığını görmekteyiz. Diğer evliliklerin ise kadının vefâtı halinde veya erkek çocuğun olmaması durumunda ikinci bir evliliğin gerçekleştiğini saptamaktayız. Tek eşli evliliklerde ortalama çocuk sayısı 2 ile 3 arasında değişirken diğer evliliğin beraberinde sayı artmaktaydı. Her iki defterden aldığımız veri örneklerinden birine baktığımızda iki eşle evlilik yapanlarda en çok 9 çocuklu aile ile en az 1 çocuklu aile, 3 eşle evliliklerde ise en çok 7 çocuklu aile ile en az 5 çocuklu aile görülmektedir.

Çalışmamızın müstenid olduğu diğer bir husus ise Uşak yöresinde yer alan köy adlarından birkaçının aşiret isimlerini taşımaktaydı. Bahsi geçenler ise bunlardan Akkeçili, Sivaslı, Yapağular, Kılcan, Köseler, Budaklar, Öksüzler,

Selmanlu, Ali Fakih, İlyası, İshaklar idi. Gerek mahalle adları gerek ise köy adları o döneme mensup olup önde giden şahısların adlarını almaktaydı.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Milli Kütüphane Başkanlığı, Uşak Şer'iyye Sicili, Defter No:5, Mikrofilm No: 8291.

Milli Kütüphane Başkanlığı, Uşak Şer'iyye Sicili, Defter No:6, Mikrofilm No: 8292.

Araştırma Ve İncelemeler

Acar, H. İbrahim, "Nişan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIII, İstanbul 2007, s.152-154.

Acar, H. İbrahim, "Talâk", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIX, İstanbul 2010, s. 496- 500.

Acar, H.İbrahim, "İslam Hukuku Açısından Nişanlanma", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23, Erzurum 2005, s.71-94.

Acar, H.İbrahim, "Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Konya 2011, S.17, s.367-388.

Acartürk, Ferrayi, *1672-1673 Tarihlerinde Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (19 Nolu Konya Şer'iyye Siciline Göre)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006.

Açık, Turan, "Mahalle ve Camii: Osmanlı İmparatorluğu'nda Mahalle Tipleri Hakkında Trabzon Üzerinden Bir Değerlendirme", *OTAM*, S.35, Ankara 2014, s.1-39.

Akay, Veysi, *201 Numaralı Mardin Şer'iyye Sicili (Değerlendirme, Metin Transkripsiyonu ve Dizin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Akbulut, İlhan, "Osmanlı Devletinde Adalet Düzeni", *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.IV, Erzincan 2000, s.219-256.

Akçam, Zeki, "XIX. Yüzyıl Kıbrıs Şer'iyye Sicillerinde Lâkap ve Unvanlar", *Türkbilig (Türkoloji Araştırmaları)*, S.29, Ankara 2015, s.191-208.

Akdemir, Hakan, *2032 No'lu Trabzon Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2008.

Akgül, Lütfiye, "İslam Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı", *Ekev Akademi Dergisi*, S.62, Erzurum 2015, s.21-34.

- Akgündüz, Ahmet, “İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer‘iye Mahkemeleri ve Şer‘iye Sicilleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.14, Konya 2009, s.13-48.
- Akgündüz, Ahmet, *Şer‘iye Sicilleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1968.
- Akşit, Ahmet, “Selçuklular Devrinde Kent İskânı ve Mahalleler”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.V, S.1, Çankırı 1996, s.67-88.
- Aktan, Hamza, “Miras”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXX, İstanbul 2005, s.143-145.
- Akyılmaz, Sevgi Gül, “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XI, S.1-2, Ankara 2007, s.471-502.
- Algar, Hamid, “Molla”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXX, İstanbul 2005, s. 238-239.
- Alpaslan, Erhan, *1247-1254 H./M.1830-1838 Tarihli 2 No’lu Varna Şer‘iye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1996.
- Altan, Mehmet, İpçioğlu, Mehmet, “Şeriye Sicil Kayıtlarına Göre 1748-1749 Yıllarında Konya’da Aile”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.21, Konya 2009, s. 523.
- Alver, Köksal, “Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, *İdealkent*, C.I, S.2, Aralık 2010, s. 116-139.
- Arıkboğa, Erbay, “Yerel Yönetim Açısından Mahalle Muhtarlığına Bir Bakış”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C.VIII, S.3, Temmuz 1999, s.103-125.
- Asal, Ali, *Mehmed Zihni Efendi’nin El-Vücuhu’l-Milah Fi Fusuli’n-Nikâh Adlı Eseriyle Hukuk-ı Aile Kararnamesinin Mukayesesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014.
- Atabey, Halil, *Manisa’nın 79 Numaralı Şer‘iye Sicil Defteri (H. 1049-1050) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.
- Atar, Fahrettin, “Nikâh”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIII, İstanbul 2007, s. 112-117.
- Aybek, Ahmet İlhan, *40 Numaralı Konya Şer‘iye Siciline Göre Konya’da Sosyal Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu, 2017.
- Aydın, Bilgin, Tak, Ekrem, *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H.919-927/M.1513-1521)*, İSAM, İstanbul, 2008.

- Aydın, Mehmet Akif, “Aile”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.II, İstanbul 1989, s.196-200.
- Aydın, Mehmet Akif, “Mehir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXVIII, İstanbul 2003, s. 389-391.
- Aydın, Meltem, “XVII. Yüzyılda Gediz’in Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.VII, S. 12, Kars 2016, s. 125-153.
- Ayık, Hamiyet, *Eşin Nafakasını Düşüren Haller*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010.
- Aysal, Necdet, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri”, *ÇTTAD*, C.X, S.22, Bahar 2011, s. 3-32.
- Bal, Serhat, “Osmanlı’nın Son Döneminden Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Uşak’ta Gündelik Yaşama Bir Bakış”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.21, Aralık 2005, s. 377-385.
- Bal, Serhat, *10 Numaralı Uşak Şer’iyye Siciline Göre 1923-1924 Yıllarında Uşak’ta Aile Hayatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2011.
- Bardakoğlu, Ali, “Vesayet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XLIII, İstanbul 2013, s. 66-70.
- Barman, Mehmet, *66-E Numaralı Konya Şer’iyye Siciline Göre 1792-95 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve İktisadi Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.
- Bayartan, Mehmet, “Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, S.13, İstanbul 2005, s. 93-107.
- Bek, Nahit, *Bir Yerleşim ve Yönetim Birimi Olarak Türkiye’de Mahalle*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2013.
- Benzer, Zafer, *222 Numaralı Urfa Şer’iyye Sicilinin (Birinci Kısım) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1308-1309/M.1891-1892)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2015.
- Bergen, Lütfi, “Medeniyetin Cüzü: Mahalle”, *İdealkent*, C.I, S.2, Aralık 2010, s. 140-168.
- Bildik, Ferhat, *1837-1840 Tarihlerinde Konya’nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (83 Numaralı Konya Şer’iyye Siciline Göre)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010.
- Bilgen, Sıdika, *Osmanlı Dönemi Türk Kadın Giyimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

- Bilgili, Rümeyza, *Şer'iyye Sicilleri Işığında Kadın: Kayseri Örneği (1700-1720)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2012.
- Boyalı Gürpınar, Hatice, *İslam Hukukunda İddet Bekleyen Kadının Nafaka ve Süknâ Hakkı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.
- Bozkurt, Fatih, *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddi Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2011.
- Bozkurt, Nebi, "Hâfız", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XV, İstanbul 1997, s. 74-78.
- Buyuk, Orhan, *Şer'iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Ortalarında Edirne'de Sosyo-Ekonomik Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009.
- Bülbül, Sevil, Ceyhan Sezgin, Aybuke, Kara, Serpil, "Osmanlı Mutfak Kültürü'nde Yemek Kapları: İznik Çok Renkli Seramik Örnekleri", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.V, S.8, İstanbul 2016, s.2373-2389.
- Canatar, Mehmet, "Kethüdâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXV, İstanbul 2002, s.332-334.
- Cihan, Ahmet, Yılmaz, Fehmi, "Kırım Kadı Sicilleri", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 11, İstanbul, s. 131-176.
- Cin, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974.
- Civelek, Gökhan, "XVII. Yüzyıl Ortalarında Elit Bir Kadının Terekesi: Manastır'lı Ayşe Hatun", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 54, Haziran 2015, s. 241-260.
- Cumhuriyetin 75. Yılında Uşak*, Uşak Valiliği Yayınları, Uşak, 1998.
- Çakır, İbrahim Etem, "Uşak Kazası (1676 Tarihli Avârız Defterine Göre)", *OTAM*, S.28, Ankara 2010, s.27-47.
- Çakır, İbrahim Etem, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kütahya Kazası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.XX, S.1, Erzurum 2016, s. 243-274.
- Çakır, İbrahim Etem, "Sofya Şehrinde Kadın Giyim Kuşam Kültürü: XVII. Yüzyılın İkinci Yarısı", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.56, Erzurum 2016, s. 1365-1386.
- Çakmak, Biray, Özav, Lütfi, "Uşak Şehir Nüfusunun Tarihi Gelişimi", *SDÜ Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 52, Temmuz 2001, s.137-148.

- Çelik, Nazik Betül, *Tereke Defterlerine Göre II. Mahmud Döneminde Tokat'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2008.
- Çetin, Halil İbrahim, *Denizli Şer'iyye Sicili (M. 1775-1778 H. 1189-1192)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- Çetin, Sadık, *196 Numaralı Besni Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (R.1326-1328/M.1910-1912)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2011.
- Çetin, Turhan, "Uşak Şehrinde Nüfus Hareketleri", *21.Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu*, C.II, İstanbul 2001, s. 699-716.
- Çetintaş, Recep, "İslam Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 24, Konya 2014, s.185-203.
- Çiftçi, Betül, "Osmanlı'da Ev ve Ev Eşyaları (17. Yüzyılda 'Ayntâb Örneği)", *KSU Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XII, S.2, Kahramanmaraş 2017, s.461-476.
- Çubuk, Rıdvan, *Şer'iyye Sicillerindeki Tereke Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Kırsal Toplumunu Hakkında Bir Araştırma (Uşak Kazası Örneği: 1880-1883)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2011.
- Demirbaş, Mehmet Ali, "Tire Şer'iyye Sicilleri Kataloğu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.7, İzmir 1992, s.289-295.
- Demirbaş, Sahir, *15 Numaralı Niğde Şer'iyye Sicil Defteri ve Deftere Göre Sosyal, İdari, Dini, Hukuki ve Kültürel Açından Niğde H.1328 (M.1911) (166-216.Sayfalar Arası)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2003.
- Demirbaş, Şahin, İmran, "Şeriye Sicillerinin Önemi ve Çanakkale Şeriye Sicilleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, S.3, Çanakkale 2005, s.137-155.
- Demirel, Ömer, "1788-1808 Tarihlerinde Sivas Şer'iye Sicillerinde Geçen Vakfiyeler", *Vakıflar Dergisi*, S.20, Ankara 1988, s.377-383.
- Demirhan, Betül, *İslam ve Türk Hukukunda Kazâî Boşanma Sebepleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.
- Deniz, Bekir, "Anadolu-Türk Halı Sanatının Kaynakları", *Sanat Tarihi Dergisi*, S.14, Nisan 2005, s.79-103.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2012.

- Dinç, Güven, “Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya’da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu”, *OTAM*, S. 17, Ankara 2005, s.1-19.
- Dirik, Mehmet, “İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 25, Konya 2015, s. 135-159.
- Doğan, Muzaffer, *Balıkesir Şer’iyye Sicilleri (TSMA 692 No’lu Defter vr.1b-45b)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989.
- Doğanay, Hayati, Deniz, Mehmet, “Ulaşım Sistemleri ve Uşak”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. XIX, S. 32, Erzurum 2014, s. 1-26.
- Düğer, Selçuk, “Batılı Kadın Seyyahlar İmgeleminde Osmanlı Kadını”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.29, Kocaeli 2015, s.71-90.
- Düzbakar, Ömer, “Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri”, *U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.5, Bursa 2003, s. 97-108.
- Düzbakar, Ömer, *XVII. Yüzyıl Sonlarında Bursa’da Ekonomik ve Sosyal Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.
- Düzgün, Şaban Ali, “Dinlerin Şehirleşme Kabiliyeti”, *İslami İlimler Dergisi*, S.1-2, Bahar-Güz 2009, s.13-22.
- Eken, Galip, *Gaziantep’in 113 Numaralı Şer’iyye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirme (H.1168-1169 M.1755-1756)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988.
- Ekmekçi, Fikret, *1788 No’lu Samsun Şer’iyye Sicili Defterinin Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1999, s. 7.
- Er, İlker, *Balıkesir Tereke Kayıtları Üzerinde Değerlendirme (1670-1700)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2008.
- Erbay, Celal, “Nafaka”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXII, İstanbul 2006, s. 282-285.
- Erbay, Fatma, *H.1311-1314 (M.1893-1896) Tarihli (51 Numaralı) İzmir Kassam Sicilinin Transkripsiyonu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2009.
- Erdoğan, Gökhan, *İslam ve Osmanlı Aile Hukukunda Boşanma ve Sonuçları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2014.
- Erdoğan, M. Akif, “Onaltıncı Yüzyıl Ortalarında Uşak Şehri”, *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu*, C.I, İstanbul 2001, s. 187-200.

- Eren Özbek, İmre, “Türkiye’de Dönüşen Kentlerin Son Kalesi: Kent Kurucu Öge Olarak Osmanlı’dan Günümüze ‘Mahalle’, *Uluslararası İnsan Bilimler Dergisi*, S.2, 2012, s.1547-1568.
- Erkan, Ümit, *1509 No’lu Rize Şer’iyye Sicili Işığında Rize’de Sosyal Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KTÜ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2007.
- Ersoy, Gani, *9 Cumâdelülâ 1332-5 Cumâdelâhire 1340 (5 Nisan 1914-2 Şubat 1922) Tarihli Şer’iyye Sicili Defterine Göre Erzincan’da Sosyo-Kültürel Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Ertuç, Hüseyin, “İslam’da Yetimlerin Hukuki Statüsü”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.31, Erzurum 2009, s.127-150.
- Gangal, Mustafa, *2039/225 No’lu Trabzon Şer’iyye Siciline (Vr. 1-70) Göre Şehrin İdari Ekonomik Sosyal ve Kültürel Yapısı (H. 1301-1305/ M.1883-1888)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2004.
- Gazanker, Emine, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar ve Evlatlıklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- Göçer, Güngör *220 ve 221 Numaralı Şer’iyye Sicillerine Göre Burdur’un Sosyo-Ekonomik Tarihi (1889-1893)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2010.
- Gökbayır, Sema, *Osmanlı Hukuk Sisteminde Fıkıhın Belirleyiciliği Erzincan Şer’iyye Sicilleri Evlenme-Boşanma Kayıtları Örneği (Günümüz Erzincan’ı ile Mukayeseli)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, 2013.
- Gökçe, Evren, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Hamid Sancağında Ailenin Oluşumu Üzerine Bazı Gözlemler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.19, Isparta 2014, s.35-72.
- Gökçurak, Tuğba, *A. 31 Nolu Bursa Tereke Defterine Göre Bursa Şehri’nin Sosyo-Ekonomik Hayatı (1510-1512)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2016.
- Göküş, Mehmet, Bayrakçı, Erdal, Alptürker, Hakan, “Mahalle Yönetimi ve Mahalle Muhtarlarının Vatandaşlar Tarafından Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2013, C.XVIII, S. 2, s.31-45.
- Gönül, Macide, “Türk Halı ve Kilimlerinde Sembolik Kuş Şekilleri, *OTAM*, S.3, Ankara 1965, s.199-272.
- Görgülü, Eşref, *İslam Öncesi Boşanma Kurumuna Kur’an’ın Yaklaşımı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2003.

- Görgünay, Neriman, *Erzurum Merkez Kazası İle Civar Köylerinde Kadın Giyimi Üzerinde Araştırmalar*, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ev Ekonomisi ve Köylü El Sa'natları Kürsüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1964.
- Güdeloğlu, Ayşe, *131 Nolu Şer'iyeye Sicil Defterine Göre Gaziantep'in Kültürel Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.
- Gülcü, Erdiñç, *1691-1720 M. (1103-1133 H.) Tarih ve 391 Numaralı Harput Şer'iyeye Sicili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1993.
- Güldüoğlu, Emine, "Şer'iyeye Sicillerine Göre Kayseri'de Mülk Satışları Üzerine Bir Değerlendirme (1678-1679)", *History Studies*, S. 2, Ankara 2010, s.71-84.
- Güldür, Kadir, *Tereke Defterlerine Göre Rodosçuk Kazasında Sosyo-Ekonomik Hayat (1788-1790)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2016.
- Güler Erdem Bay, *19. Yüzyılda Banaz Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Gülten, Sadullah "XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı'nda Yörükler", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.28, Kütahya 2010, s. 171-194.
- Gülten, Sadullah, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Yörükler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.
- Gülten, Sadullah, "Batı Anadolu'da Bir Yörük Grubu: XVI. Yüzyılda Karaca Koyunlular", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.XII. S.22, Balıkesir 2009, s.192-215.
- Günay, Vehbi, "Balkan Şehir Tarihleri Kaynağı Olarak Şer'iyeye Sicillerinin Envanter ve Kataloglarının Tespiti Hakkında", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XVIII, S. 2, İzmir 2003, s.71-82.
- Güneş, Ahmet, "İslam Hukuku Açısından Nişanlanma", *Dini Araştırmalar*, C.X, S.29, Eylül-Aralık 2007, s.161-158.
- Güneş, Nagehan, *11 Numaralı Develi Şer'iyeye Sicili (H. 1320-1/M. 1903-4) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2013.
- Güneş, Yaşar, "Mahalle Yönetimi", *Türk İdare Dergisi*, S. 465, Aralık 2009, s. 113-131.
- Güney, Emin, *Sivas Tereke Defterlerinden Hareketle Sivas'ta Seyyidlerin Sosyo-Ekonomik Hayatı (1825-1850 Yılları)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2015.

- Gürbüz, Sevda, *296 Numaralı Karaman Şer'iyeye Sicili Çerçevesinde 1829-1832 Yılları Arasında Karamanda Sosyal, İdari ve Hukuki Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- Hussein Bahjat, Hussein Ali, *İslam Aile Hukukunda Nikâh Akdinin Feshi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.
- İskender, Pelin, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kastamonu Şer'iyeye Sicili*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 1994.
- Kamil Ali, Kevser, Öğüt, Salim, "Çok Evlilik", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, İstanbul 1993, s.365-369.
- Karabekiroğlu, Şevki, *234 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili H.1323-1325/M.1905-1908 Değerlendirme ve Transkripsiyon*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 1999.
- Karacaoğlu, M.Faruk, *1765-1768 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (59 Numaralı Konya Şer'iyeye Siciline Göre)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008.
- Karadöl, Bünyamin, *Şeyhü'l-İslâm Minkari-Zâde Yahya Efendi'nin Nikâh Akdi/Evlilik İle İlgili Fetvaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006.
- Karaloğlu, Şengül, *Şer'iyeye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Rize (H.1295-1296)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.
- Karaman, Hayreddin, "Asabe", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.III, İstanbul 1991, s.452-453.
- Karasan, Arzu, "Osmanlı Toplumunda Ailenin Teşekkülünde İlk Adım: Namzedlik", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.V, S.2, Batman 2015, s.186-199.
- Karataş, Fatih, "İslam hukukunda İddet", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IV, S. 8, Şırnak 2013, s. 161-190.
- Karlı, İlyas, *İslam Hukukunda Kazâî Boşanma (Tefrik)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988.
- Kaya, Ahmet, *Karahallı (Uşak) İlçesinin Coğrafi Etüdü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2007, s.94.

- Kaya, Ali, “17.Yüzyıl Bursa Şer’iye Sicillerinin İslam Aile Hukuku Açısından Tahlili”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVII, S.1, Bursa 2008, s. 81-107.
- Kayıran, Mehmet, “Şer’iye Sicillerinin Askeri Tarih Bakımından Önemi”, *Birinci Askeri Tarih Semineri- Bildiriler I*, Ankara 1983, s.132.
- Kebapçı, Cemal, *17 Numaralı Nevşehir Şer’iye Siciline Göre Nevşehir ve Havalisinde Sosyal Hayat*, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir, 2011.
- Keleş, Erdoğan, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Muğla’da Evlilik Kurumu”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXI, S.1, Ankara 2014, s.183-202.
- Kınık, Osman, *1001 Nolu (1299-1301) Bolu Şer’iye Sicil Defteri’nin Sosyal, Kültürel ve İktisadi Açılardan Tahlili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- Kıvanç, Vehbi, *64/1 Numaralı Kayseri Şer’iye Sicili (H. 1066/M. 1655-1656) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2010.
- Koçan, Nurhan, “Tarihi Mekânlarda Kültürel Dönüşüm: Uşak Tarihi Tren Garı Örneği”, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C.XI, S.2, Kastamonu 2011, s.130-137.
- Kolaç, Bedrettin, *2 Numaralı Eğin Şer’iye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi 1822-1844 (1238-1258)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992.
- Korkmaz, Mustafa Buhari, *İslam Miras Hukuku Ferâiz*, Özcan Ofset Matbaacılık, Gaziantep 2016.
- Korkmaz, Şerif, *H.1255-1264 (M.1839-1847) Tarihli Çorum Şer’iye Sicili (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995.
- Köprülü, Orhan F., “Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.X, İstanbul 1994, s. 455-456.
- Köseoğlu, Zahit, *İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2010.
- Kurtulmuş, Bahattin, *İznik 36 No’lu Şer’iye Sicil Defterine Göre İznik’te Sosyal Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 1998.
- Kuru, Levent, *29 Numaralı Edirne Şer’iye Sicili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2006.

- Kuşu, Selma, *Şer'iyeye Sicillerine Göre H.1065-1079/M. 1655-1669 Tarihleri Arasında Edirne'de Sosyo-Ekonomik Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009.
- Küçük, Fatih, *14 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (1080-1081/1669-1670) (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2013.
- Küçükaşcı, Mustafa Sabri, "Seyyid", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXVII, İstanbul 2009, s. 40-43.
- Kür, Hasan, *210 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre Burdur Kazası'nın İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (H.1255-1261/M.1839-1845)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2008.
- Llukaçaj İncekara, Edlira *Kur'an'a Göre Kadın ve Evlilik*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Metin, Rafet, "H.1131-1132/M.1718-1720 Tarihli Amasya Şer'iyeye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi", *Karadeniz Araştırmaları*, S.37, Bahar 2013, s. 51-70.
- Metin, Rafet, "XVI. Yüzyılda Niğde ve Kırşehir Sancaklarında Mahalle Yapılanması", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 20, Kış 2009, s. 45-58.
- Mutaf, Abdülmecit, "İnanç-Statü-Tarz Üçleminde Osmanlı Kadınlarının Giyim-Kuşam Kültürü ve Sosyal Hayattaki Fonksiyonelliği: 17. Yüzyıl Edremit Örneği", *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.I, S.2, Aralık 2015, s.283-299.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Hacım Sultan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XIV, İstanbul 1996, s.505-506.
- Okudan, Muhammet, "XIX. y.y' da Mardin'de Aile Yapısı ve Kadın'ın Toplumsal Statüsü", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.I, Batman 2012, s. 879-890.
- Okur Gümrükçüoğlu, Saliha, "İslam Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakış Açısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVII, Ankara 2013, s.223-256.
- Okur, Kaşif Hamdi, "İslam Hukuku'nda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VIII, S.15, Çorum 2009, s.5-30.
- Ögel, Bahaeddin vd., *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2017.
- Öksüz, Melek, "18 Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon Kadı Sicillerinde Aile Kurumunun Oluşumuna Yönelik Bazı Kayıtlar", *Karadeniz Araştırmaları*, S.7, Ankara 2005, s.45-59.

- Ölmez, Filiz Nurhan, *Güdü İlçesinde Kadın Giyimi Üzerinde Bir Araştırma*, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1994.
- Öntuğ, Mustafa Murat, “Osmanlıdan Cumhuriyete Banaz”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.III, S.2, Afyon 2001, s. 41-55.
- Örsten Esirgen, Seda, “Aile Hukuku ve Mülkiyet İlişkileri Açısından Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Gayrimüslim Kadın”, *OTAM*, C.LXV, S.3, Ankara 2016, s.893-935.
- Özav, Lütfi, Kaya, Ahmed, “Nüfusu Giderek Azalan Bir Yöre; Karahallı İlçesi”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, Uşak 2008, s. 1-17.
- Özdeğer, Mehtap, “Uşak”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XLII, İstanbul 2012, s.222-226.
- Özdemir, Mustafa, *275 Nolu Söke Şer’iyye Sicilinin (1-212 Arası Hükümler) Transkribi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2009.
- Özdemir, Rıfat, “Kırşehir’de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1880-1906)”, *İSAM*, S. 9, İstanbul 1989, s.101-157.
- Özkiraz, Ahmet, İşçi Baş, Gül, “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S.30, Karaman 2016, s. 87-95.
- Özlu, Zeynel, “Terekeler Işığında Bolu-Göynük’te Giyim Kuşam”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S.36, Ankara 2005, s. 207-232.
- Özlu, Zeynep, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep’te Kadın ve Erkek Giyiminin Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2003.
- Özpolat, Leyla, *1 Numaralı Konya Şer’iye Sicili (970-1019/1563-1610) (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016.
- Öztürk, Temel, “1918 Numaralı Kadı Siciline Göre 18. Yüzyılda Trabzon’da Giyim-Kuşam Kültürü”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Trabzon 2015, s.9-28.
- Paçacı, H.İbrahim, “Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 11, Konya 2008, s. 59-92.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, C.II, İstanbul, 1993.
- Polat, Halil, *751 No’lu Balıkesir Şer’iyye Sicil Defterine Göre Balıkesir’in Sosyal, Hukuki ve Dini Yapısı (H.1269-1272/M.1854-1857)*, (Yayımlanmamış

Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2003.

Sak, İzzet, “Osmanlı Toplumunda Namzedin (Nişanın) Bozulması Ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Ait Konya Şer’iye Sicillerine Göre)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16, Konya 2006, s. 193-523.

Samıkıran, Oğuz, *138 Numaralı Edirne Şer’iyye Sicili H.1119-1161/M.1707-1748*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2006.

Sarı, İbrahim, *Türklerde Adalet*, Nokta E- Kitap, Antalya, 2016.

Sarı, İbrahim, *Türklerde Hukuk: Türk Hukuk Sistemi İnsanı, İnsanlığı Korumuştur*, Nokta E- Kitap, Antalya, 2017.

Sarı, Muhammet, *İslam Hukukunda Borçlusu ve Alacaklısı Bakımından Nafaka Mükellefiyeti*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2006.

Sevici, Hatice, *54 Numaralı Konya Şer’iye Sicili’nin (1-190) Değerlendirme ve Transkripsiyonu (H. 1150 1152/M. 1738-1740)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2011.

Sofuoğlu, Hadi, “İlm-i Sakk ve Debbağ-Zade Nu’man Efendi (1224/1809)’ nin “Tuhfetü’s- Sukuk”ü”, *D.E.Ü.İ.F.D.*, İzmir 2012, s.197.

Sofuoğlu, Hadi, *İslam Hukukunun Uygulanması Açısından Manisa Şeriye Sicilleri (1625-1650)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010.

Soytürk, Selçuk, *Marmaris Şer’iyye Sicillerine Göre H. 1303-1329/M. 1885-1911 Tarihleri Arasında Marmaris’te Sosyo-Ekonomik Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2004.

Sönmez, Turgut, *1925-1961 Yılları Arasında Türkiye’de Giyim-Kuşam ile İlgili Düzenlemeler ve Tepkiler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2006.

Sümer, Faruk, “Ağa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul 1988, s. 451-452.

Şahin, Bilgehan, *1778/24 No’lu Samsun Şer’iyye Sicilinin (1-50 Vrk Arası) Transkripsiyon ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2015.

Şahin, Esra, *1754 Numaralı Çorum Şer’iyye Siciline Göre Çorum’da Sosyal ve Ekonomik Hayat (1826-1838)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2017.

Şahin, Furkan, *Eytam Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.

- Şahin, Hacı Haldun, *Üsküdar Kadılığı 6/281 Numaralı Şer'iyeye Sicili (1090/1679)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992.
- Şahin, Musa, Işık, Esra, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mahalle Yönetimi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.30, Ağustos 2011, s. 221-230.
- Tanriseven, Ruken, *12 No'lu Şer'iyeye Sicili Defterine Göre 1862-1864 Yılları Arasında Antalya Şehrinin İdari ve Sosyo-Ekonomik Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2007.
- Taşbaş, Erdal, *15 No'lu Antalya Şer'iyeye Sicili Defterine Göre 1866-1867 Yılları Arasında Antalya Şehrinin İdari ve Sosyo-Ekonomik Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2007.
- Tezcan, Mahmut, "Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim", *OTAM*, C.XVI, S. 1, Ankara 1983, s. 255-276.
- Tok Öztekin, Hilal, *1922/108 Numaralı Trabzon Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2017.
- Tok, Özen, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.I, S.18, Kayseri 2005, s. 155-173.
- Turan, Ali, "1815 Numaralı Trabzon Şer'iyeye Siciline Göre Hukuki Hayatta Kadın (1554-1558)", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.I, Malatya 2015, s. 379-428.
- Tümer, Haşim, *Uşak Tarihi*, Uşak Halk Eğitimine Yardım Derneği Kültür Yayınları, İstanbul, 1971.
- Uğur, Özcan, *1322-1326 Tarihleri Arasında Ilgın'ın Sosyo- Ekonomik Tarihi (268 Numaralı Ilgın Şer'iyeye Sicil Defterine Göre)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2011.
- Uludağ, Süleyman, "Halife", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XV, İstanbul 1997, s. 299-300.
- Uysal, Zeynep, *Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014.
- Üner, Mehmet Emin, "Şer'iyye Sicillerine Göre Urfa'da Kadın ve Aile (XVII-VIII. Yüzyıllar)", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.34, Şanlıurfa 2015, s.22-48.
- Ürer, Harun, *Yabancı Şirketlerin Batı Anadolu Bölgesi'ndeki Halıcılık Faaliyetleri ve Bunun Geleneksel Türk Halı Sanatına Etkileri*,

(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002.

Ürker, Okan, Çobanoğlu, Nesrin, “Türkiye’de Doğal Varlıkların Sürdürülebilir Kullanımında Biyoetiğin Bir Araç Olarak Kullanılması; Batı Anadolu Yörükleri Üzerinden Örnek Olay İncelemesi”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.V, S.1, Ankara 2014, s. 151-171.

Varlık, Mustafa Çetin, “Kütahya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXVI, İstanbul 2012, s.580-584.

Vatansever, Müge, *Eski Türk Hukukunda Boşanma ve Günümüz Hukukuyla Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011.

Yakut, Esra, “Klasik Dönem Osmanlı Aile Hukukunda Kadının Konumu”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, C.I, S.1, Eskişehir 2015, s.1-23.

Yaramış, Ahmet, *Çorum’un H. 1240-1254/M.1824-1836 Tarihli Şer’iyye Sicili’nin H.1240-1241/M.1824-1826 Yılları Arası Transkripsiyon ve Değerlendirme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara, 1993.

Yargı, Mehmet Ali “Günümüzdeki Mehir Uygulamaları ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.8, Konya 2006, s.259-270.

Yavaş, Ferhat Sultan, *Çorum Şer’iyye Sicilleri Çerçevesinde Aile Hukuku Davaları (1255-1290/1840-1874)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

Yediyıldız, Mustafa Asım, *Şer’iye Sicillerine Göre Bursa’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1655-1658)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988.

Yel, Ali Murat, Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Mahalle”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXVII, s. 323-326.

Yetişgin, Mehmet, Özdamar, Toroshan, “XX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Devletinde Aile Kurumu: Besni Örneği”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XIII, S.1, Kahramanmaraş 2016, s. 219-240.

Yıldırım, Fuat, *108 Numaralı Gaziantep Şer’iyye Sicili H.1164-1165, (M.1750-1752)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1995.

Yıldırım, Mustafa, Baylan, Zühal, “Kelkit Yöresi Zililerinden Çuval, Heybe, Palaz ve Çanta Örnekleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.28, Konya 2010, s. 415-446.

- Yıldız, Ali, *204 Numaralı Şer'îye Sicili Defterine Göre Urfa' da Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Yılmaz, Ahmet, *19. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Şer'îye Sicilleri ve Tereke Defterlerine Göre Medine-i Ayıntab'ın İktisadi ve İçtimai Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1996.
- Yılmaz, Necla, “Kur' ân'da Karye Kavramı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Recep Tayip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Rize, 2015.
- Yörük, Saim, “Çelebi Unvanı Hakkında Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.IV, S.8, Yaz 2011, s.290-297.
- Yurtışığı, Işıl, *979 Numaralı Bolu Şer'îye Sicilinin XIX. Yüzyıl Bolu Tarihine Katkıları (H.1295-1296/M. 1878-1879)*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Bolu, 2008.
- Yüksel Şeker, Şule, “İslam Aile Hukukunda Yargı Yoluyla Boşanma ve Nedenleri”, *Mehir Dergisi*, Yaz 1998, s. 98-104.

İnternet Kaynakları

- <http://egev.org.tr/ilraporlari/usak.pdf> (31.01.2018)
- <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?t=49449> (10.06.2018)
- <http://www.usakkulturturizm.gov.tr/TR,75301/genel-bilgiler.html> (31.01.2008)
- [https://ipfs.io/ipfs/Qme2sLfe9ZMdiuWsEtajWMDzx6B7VbjzpSC2VWhiB6GoB1/wiki/U%C5%9Fak_\(il\).html](https://ipfs.io/ipfs/Qme2sLfe9ZMdiuWsEtajWMDzx6B7VbjzpSC2VWhiB6GoB1/wiki/U%C5%9Fak_(il).html) (31.01.2018)
- https://media.turuz.com/Language/2012/0542Ushaq_ili_ve_ilcheleri_yer_adlari.pdf(10.06.2018)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Tuba HAYAL
Doğum Yeri-Tarihi	Trabzon
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ordu Üniversitesi
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	havaltuba61@gmail.com
Tarih	